

Türkçe'de Muhammed İkbâl

Önsöz

Türkçe'de İkbâl Çalışmaları ve Geleceği

Bibliyografya Hakkında

İstifade Edilen Kütüphaneler

Taranan Dergiler

Taranan Gazeteler

Kısaltmalar

Bibliyografya Tasnifi

Bibliyografya

Ek:

Ana Hatlarıyla İkbâl'in Hayatı

İkbâl'in Eserleri

Önsöz

Bu makale, Muhammed İkbâl'den Türkçe'ye yapılan çeviriler ile kendisi hakkında Türkçe'de yapılmış kitap, makale vb. çalışmaları

biraraya getirme arzusundan doğmuştur. Bibliyografik malzemenin derlenmesi esnasında ortaya çıkan bazı tespitler, Türkiye'deki İkbâl dünyası açısından mevcut kanaatlerimizi pekiştirmiştir. Bu kanaatlerimizi, makalemiz içerisinde sizlerle paylaşacağız. Makalenin devamında verilmiş olan bibliyografyadaki bilgiler, Mayıs 2003 tarihi itibariyledir.

Belli bir kişi veya bir konu hakkında araştırma yapmak isteyenlerin karşılaştıkları problemlerin başında, gerekli malzemenin tespit ve temin edilmesi gelmektedir. Günümüzde, kütüphane ve arşiv hizmetlerinin daha verimli kullanımı için yeni metotlar geliştirilmiş olmasına, hatta bazı kütüphanelerde bu metotların kullanılmasına rağmen, ülkemiz açısından bu problem çözümlenebilmiş değildir. Bilgisayar imkânlarının gittikçe artması, internet kullanımının yaygınlaşmaya başlaması, yayınlanmış malzemelere erişilmesi noktasında zamanla bir katkı sağlayacak gibi görünüyorsa da, henüz yeterli seviyede olduğumuzu söyleyemeyiz. Ayrıca, yaklaşık 1990 yılı öncesi bilgi ve kültür birikiminin internet ortamına nasıl aktarılacağı da ayrı bir tartışma konusudur. Araştırma yapacak kişilere, yoğunlaşmak istedikleri konuda yayınlanmış bütün çalışmaların sunulabilmesi hedefimiz olmalıdır. Bu hedefe ulaşılabilmesi için, kitap, dergi, makale, gazete kopyeleri, mikrofilm, fotoğraf, harita, kaset çeşitleri, CDRom-VCD-DVD arşivi,

internet kayıtları gibi günümüzün bütün imkânlarının birarada bulunabileceği araştırma merkezlerinin veya bilgi bankalarının kurulmasına ve geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Bu tür merkezler vakıfların ve sivil kuruluşların desteği ile kurulabileceği gibi, ticarî bir kurum olarak da düşünülebilir. Mevcut kütüphanelerimizin de, bu hizmeti verebilecek düzeye ulaşabilmesi için zaman kaybetmeden gerekli dönüşümleri yapmaları zaruridir.

Bir konuda bibliyografya hazırlamak, o zamana kadar yapılmış çalışmaların derlenmesi açısından önem kazanmaktadır. Değişik ülke veya şehirlerdeki kütüphanelerin taranması, künyelerin listelenmesi, çeşitli zorlukları da beraberinde getirmektedir. Bu yüzden, büyük bir özveri ve sabırla çalışan araştırmacıların, kültür ortamına yaptıkları katkılar gözardı edilmemelidir. Bibliyografya çalışmalarının artması, bilgi, kültür ve irfan birikiminin ortaya çıkması demektir. Böylece, bir konuda çalışmak isteyenlerin malzeme tespitine yönelik zaman kayıpları da azalmış olacaktır. Zamanın daha verimli kullanılması, yapılacak çalışmaların kalitesini artıracaktır. Ayrıca bibliyografyalar, yukarıda önemine vurgu yaptığımız araştırma merkezlerinin oluşumunda gerekli olan dökümanların tespit ve teminini de kolaylaştırmaktadır.

Çalışmamızın, Türkiye’de devam etmekte olan ve gelecek yıllarda yapılması tasarlanan İkbâl çalışmalarına, malzeme indeksi açısından katkı sağlaması, en büyük arzumuzdur. Osmanlı mirasına sahip Anadolu topraklarına ilgi duymuş Muhammed İkbâl ile bu bereketli topraklarda yaşayan Türkler arasında sağlam bağların kurulması, her şeyden önce İkbâl’in yeterince tanınması ile mümkün olabilecektir. Bu süreçte, hazırladığımız bibliyografya ile Türkiye-Pakistan arasında tarihî derinliği olan köprünün ihyâsında bir katkımız olursa, kendimizi bahtiyar sayacağız.

Türkçe’de İkbâl Çalışmaları ve Gereği

Thomas Carlyle, *Kahramanlar* isimli eserinin ilk sayfalarında, dünya tarihinin, yeryüzünde çalışıp çabalamış kahramanların biyografilerinden ibaret olduğunu önemle vurgular.¹ Kahraman, dış dünyayı iç dünyası ile birlikte ihâta edebilen insandır. İkbâl’in eserleri bize, hem kendi iç dünyasının ipuçlarını, hem de ideal insanın toplum planında oynaması gereken rolün önemini gösterir. Onun her bir kelimesi, kalbinin derinliklerinde saklı olan dünyasının aydınlıklarını gösteren bir pencere gibidir. Yeraltında sürekli kaynayan, kızgın ve yakıcı ama verimli olan mağmadan, ancak yeryüzüne püskürdüğünde haberdar olmamız gibi,

¹ Thomas Carlyle, *Kahramanlar*, çev. Reşat Nuri Güntekin, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1943, s. 41; çev. Behzat Tanç, Beyaz Balina Yay., İstanbul 2000, s. 13.

büyük bir insanın ortaya koyduğu eserler, yazarın derûnunu bütünüyle açıklamayan, “*yeraltından notlar*” gibidir.² İkbâl, alçakgönüllü ve sakin bir kişidir. O'nun sükûneti, ruhunda var olan derinliğinin bir yansımasıdır. Kendisinin kısa bir süre tuttuğu günlüğüne, zihninin ve kalbinin bir yansıması olarak aniden ortaya çıkan düşünceler anlamında *Stray Reflections*³ adını vermesi de bu gerçeğe işaret eder. İkbâl'in her eseri, sınırsız bir hikmet ve irfan denizinden çıkmış gibidir. Denizin yüzeyindeki sükûnet, eser için bir perdedir. Bu perde aralanabilirse, derin dalgaların uğultusu kulaklarımıza çarpabilecektir.

Şimdiye kadar yaptığımız araştırmalara göre, Muhammed İkbâl'in ismini Türkiye'de ilk defa eserinde zikreden Mehmed Âkif'tir. Âkif, İkbâl'den bir dörtlüğün tercümesine, *Safahat*'ın “*Gölgeler*” başlığını taşıyan Yedinci Kitabı'ndaki “*San'atkâr*” isimli şiirinde yer vermiştir.⁴ Safahat'taki Yedinci Kitab'ın ilk baskısı, 1933 yılında Mısır'da Matba'atü's-Şebâb'da yapılmıştır.

Türkiye'de İkbâl'den bahseden, yeni harflerle yazılmış ilk kitabın baskısı ise, İkbâl'in vefat ettiği yıla rastlamaktadır. Mehmed Âkif'in vefatından iki yıl sonra, yakın arkadaşlarından Eşref Edib'in kaleme aldığı *Mehmet Akif* isimli eserin ilk cildi 1938 yılında, İstanbul'da Âsâr-ı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı'nda yayınlanmıştır. Bu eserde Eşref Edib, Âkif ile yaptıkları toplantıların en güzellerinin, Âkif'e ulaşmış olan İkbâl'in *Peyâm-ı Meşrik*, *Esrâr-ı Hûdî* ve *Rumûzu BîHûdî* isimli eserlerinden⁵ şiir okudukları zamanlar olduğunu söyler.⁶ İkbâl için

2 Dostoyevski'nin *Yeraltından Notlar* isimli eserinin başlığından esinlendik. bkz. çev. Süha Girgin, Şüle Yay., İstanbul 1997.

3 Muhammed İkbâl, *Stray Reflections* (A Note-Book of Allama Iqbal), ed. Javid Iqbal, Iqbal Academy Publ, Lahore 1992 (2. bsk.); *Yansımalar* (Gençlik Notları), çev. Halil Toker, Kaknüs Yay., İstanbul 2001.

4 “Diyordu şâiri Hind'in o feylesof İkbâl:

“Heyecâna verdi gönülleri,
Heyecanlı sesleri gönlümün;
Ben o nağmeden müteheyyicim;
Ki yok ihtimâli terennümün.”

Mehmed Âkif Ersoy, *Safahat*, (Eski ve Yeni Harflerle Tenkidli Neşir), haz. M. Ertuğrul Düzdağ, İz Yay., İstanbul 1991, s. 503.

5 Bu eserlerin Âkif'e nasıl ulaştığı konusunda bkz. Eşref Edib, *Mehmet Akif*, Asârı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, İstanbul 1938, s. 143-144; Beşir Ayvazoğlu, Âkif-İkbâl ilişkisini bir tebliğinde geniş olarak ele almıştır: “Mehmed Âkif ve Muhammed İkbâl”, *Muhammed İkbâl Kitabı*, (Uluslararası Muhammed İkbâl Sempozyumu Bildirileri, İstanbul 1-2 Aralık 1995), İstanbul 1997, s. 43-56; Ayrıca bkz. “Âkif ve İkbâl”, *Altın Kapı*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2001, s. 20-35.

6 Eşref Edib, *Mehmet Akif*, s. 141; Eşref Edib, bu eserine zeyl olarak yazdığı ikinci cildi 1939 yılında yayınlamıştır.

sıklıkla söylenen ve Pakistan bilginlerinden Hâce Abdülhamid İrfânî'nin "*Asrımızın Mevlânâ'sı*" (Rûmi-i Asr) ifadesini, ülkemizde de ilk defa Âkif kullanmıştır.⁷ Âkif'in, İkbâl'in eserleri ile meşgul olduktan sonra, Hz. Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sini başından sonuna kadar okumaya karar vermesi de dikkat çekici bir husustur.⁸

İkbâl'in kendi eserlerinin Türkçe olarak yayınlanması, Mehmed Âkif'in arzusu ile başlamıştır. Âkif, damadı Ömer Rıza Doğrul'dan (1893-1952) İkbâl'in eserleri ile ilgilenmesini talep etmiştir.⁹ İkbâl'in konferans metinlerinden oluşan *İslâm'da Dinî Düşüncenin Yeniden Yapılanması* isimli eserinin beşinci konferans metni olan "*İslâm Kültürünün Rubu*" başlıklı bölümü, Ömer Rıza Doğrul'un sahibi olduğu *Selâmet Dergisi*'nin 4. sayısında, E. A.¹⁰ tarafından tercümesi yapılarak tefrika edilmeğe başlanmıştır. Böylece İkbâl'in eserlerinden yapılmış ilk yayının tarihi 13 Haziran 1947'dir. Dolayısıyla, İkbâl'in Türkçe'de eseriyle birlikte adının geçtiği ilk yayın, maalesef vefatından ancak 9 yıl sonra gerçekleşebilmiştir. 1947 yılı, aynı zamanda İkbâl'in arzu ettiği ve oluşumu için çok çaba sarfettiği Pakistan Devleti'nin resmî kuruluş tarihidir. 1947 yılından bu yana, 45 yıllık süre içerisinde Türkiye'de İkbâl'in eserlerinin tamamının çevirisinin hâlâ tamamlanamamış olması, en azından üzüntü vericidir. Bu yüzden, Beşir Ayvazoğlu'nun, Mehmed Âkif'in İkbâl'e gösterdiği ilgiyi, aydınlarımızın yeterince göstermediği şeklindeki yargısına katılmamak mümkün değildir.¹¹

Türkçe'de İkbâl'in tam metin olarak yayınlanmış ilk eseri, *Peyâm-ı Meşrik* isimli Farsça şiir kitabıdır. Ali Nihad Tarlan, bu eseri *Şarktan Haber* başlığı ile Ankara'da 1956 yılında yayınlamıştır. Bir başka ifadeyle, Türkiye İkbâl'in ilk kitabı ile, kendisinin vefatından 18 yıl sonra karşılaşmıştır. 1958 yılında yayınlanan iki şiir kitabı, Türkiye'de çeviri sürecini hızlandırmıştır. Bu kitaplar, Tarlan'ın *Benliğin Sırları* başlığı ile çevirdiği *Esrâr-ı Hûdî* ile Annemarie Schimmel'in çevirdiği *Câvidnâme* isimli eserlerdir.

7 a.g.e., s. 23.

8 a.g.e., s. 465.

9 a.g.e., s. 22-23.

10 Bütün gayretlerimize rağmen, E. A. rumuzunun kime ait olduğunu henüz tespit edemedik. Ahmet Metin Şahin, bu rumuzun 1894-1957 tarihleri arasında yaşamış olan şair Edip Ayel'e ait olabileceği kanısındadır. Edip Ayel hakkında geniş bilgi için bkz. *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, Dergâh Yay., İstanbul 1977, I, 240; İhsan Işık, *Yazarlar Sözlüğü*, Risale Yay., İstanbul 1990, s. 63.

11 Ayvazoğlu, "Mehmed Âkif ve Muhammed İkbâl", s. 55; Ayrıca bkz. "Âkif ve İkbâl", *Altın Kapı*, s. 35.

İkbâl'in, Türkiye'de az bilinen iki eseri vardır. Bu eserlerden biri, İkbâl'in ilk eseridir. *İlmu'l-İktisad* isimli nesir tarzında yazdığı bu eser, iktisat ilmi ile ilgilidir. Sözkonusu eser, İkbâl'in ekonomik problemlerle de ilgilendiğini göstermesi bakımından önemlidir. Ayrıca, C. Soydan'ın da işaret ettiği gibi bu eser, Hindistan'da konuyla ilgili yazılmış ilk Urduca eserdir.¹² Thomas Arnold ve Şibli Numanî'nin teşvikleri ile yazılan ve Lahor'da 1903 veya 1904 yılında yayınlanan eser, maalesef henüz Türkçe'ye çevrilmemiştir. Kitabın Türkiye'deki İslâm iktisadı ile ilgili çalışmalara katkı sağlayabileceğini söyleyebiliriz.

Diğer eser ise, *Gülşen-i Râz-ı Cedîd*'dir.¹³ Özgün metni, İkbâl'in *Zebûr-i Acem* isimli kitabının içinde yer alan eser, Şeyh Mahmud-ı Şebüsterî'nin *Gülşen-i Râz* isimli eserine nazîre olarak kaleme alınmıştır. İkbâl'in çok etkilendiği kişilerden biri olan Şebüsterî'nin bu eserine 'vahdeti vücûd' perspektifi hakimdir ve İkbâl de, *Gülşen-i Râz*'da yer alan on beş soruyu özet olarak kapsayan dokuz soru ve cevabı ile, birçok İkbâl araştırmacısının kanaatlerinin aksine, bu perspektife uzak olmadığını ortaya koymaktadır. Merhum Ali Nihad Tarlan, bu mesneviyi *Yeni Gülşen-i Raz (Sır Güllerinin Açtığı Bahçe)* başlığıyla çevirip, İstanbul'da 1959 yılında kişisel imkânları ile yayınlamasına rağmen, eser Türkiye'de yeterince tanınmamakta ve İkbâl ile ilgili yapılan çalışmalarda sürekli olarak gözardı edilmektedir.¹⁴

Türkiye'de, özellikle akademisyenler tarafından yeterince tanınan bir eser olan, *The Reconstruction of Religious Thought in Islam* isimli kitap, İkbâl'in Madras, Haydarabad ve Aligarh Üniversitelerinde 1928-1929 yılları arasında sunduğu İngilizce konferanslarının metinlerinden oluşmaktadır.¹⁵ Bu kitabın tam metin çevirisi, Sofi Huri tarafından yapılarak, İstanbul'da 1964 yılında, *İslâm'da Dinî Tefekkürün Yeniden Teşekkülü* başlığı ile Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti Ankara Şubesi tarafından yayınlanmıştır. Daha sonra bu eser 1984 yılında, Nisar Ahmed Asrar tarafından *İslâm'da Dinî Düşüncenin Yeniden Doğuşu* başlığı ile yeniden çevrilmiştir. Her iki çeviriye rağmen, bu önemli eserin mümkünse bir heyet tarafından yeniden çevrilmesi

12 Celâl Soydan, "İkbâl'in Eserleri ve Temel Özellikleri", *Aşk ve Tutku*, Akçağ Yay., Ankara ts., s. 13.

13 Eser, 1927 yılında Lahor'da yayınlanmıştır.

14 Kitabın yeni çevirisi Ahmet Metin Şahin tarafından yapılmakta olup, İrmak Yayınları tarafından basılacaktır.

15 Eserin ilk baskısı "*Six Lectures on.....*" başlığını taşımaktadır. 1934 yılında ki ikinci baskısında bu başlık kaldırılmıştır. Kendisinin vefatı sonrasında, 1944 yılında, esere "Din Mümkünattan mıdır?" başlıklı bir konferans metni daha eklenerek yayınlanmıştır.

gerektiği kanaatindeyiz. Bu eserin, Türk aydınları üzerinde etkisi çok fazla olmuştur. Hatta denebilir ki, Türkiye'deki İkbâl portresi bu eser çerçevesinde şekillenmiştir. Yapılan akademik çalışmaların birçoğunda bu esere atıflar vardır. Eserin nesir olması ve eserde İkbâl'in teori halindeki fikirlerinin pratik açılımlarının da yer alması, kitabın kabul görmesinin sebepleri arasındadır.

Sözkonusu kitabın, İkbâl'in anlaşılması açısından öneminin büyük olduğunu kabul etmeliyiz. Ayrıca kitapta İslâm düşüncesinin, Batı felsefesiyle karşılaştırılarak günümüzde nasıl ele alınabileceği yönünde fikrî gayretler vardır. Ancak, Pakistan'daki görüşmelerimizde, Bezm-i İkbâl ve İkbâl Akademisi'nde görev yapan İkbâl otoritelerinin de dikkat çektikleri üzere bu kitap, konferans olarak sunulmak üzere hazırlanmış olan metinlerden oluşmakta olup İkbâl'in düşünce örgüsünü her yönüyle ortaya koymamaktadır. İkbâl'in kitapta yer alan fikirlerinin şiirlerindeki fikirlerle karşılaştırılması ve özellikle, şiir kitaplarının baskı tarihlerinin de dikkate alınarak, fikrî gelişim sürecinin izlenmesi gerekmektedir. Türkiye'de, İkbâl'in nesir ve şiir kitaplarındaki fikirlerine bir bütün olarak yaklaşan herhangi bir eser yoktur. Bu durumun muhtemel sebeplerinden biri, İkbâl'in yazdığı on üç şiir kitabında mısraların, edebî bir zevkin ötesinde, fikir taşıyıp taşımadığı tartışmasıdır. Oysa Şark'ın irfanî geleneğinde fikirler, şiir ve/veya manzum eserlerle aktarılmıştır ve İkbâl de bu geleneği takip etmektedir. Şiir metninin akademik bir dil ve formla nasıl ele alınabileceği, ayrı bir tartışma konusudur. Bu problem, çağdaş bilim paradigmasının yöntem sorunlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak İkbâl'in şiir kitaplarının, İslâm edebiyatı ve estetiği açısından olduğu kadar İslâm düşüncesi açısından da öneminin büyük olduğunu ve mısraların yoğun fikirler taşıdığını kabul etmeliyiz.

İkbâl, *Esrâr-ı Hûdî* isimli ilk şiir kitabını 37-38 yaşlarında yazmıştır. Buradan hareketle İkbâl'in şiirlerinin tümünün olgunluk döneminin eseri olduğunu söylememiz mümkündür. Bir başka ifadeyle, onun şiirleri ilk gençlik yıllarının gelip geçici heyecanlarından uzaktır. Yukarıda bahsettiğimiz *The Reconstruction of Religious Thought in Islam* isimli eser, İkbâl 53 yaşında iken, 1930 yılında yayınlanmıştır. Bu tarihten sonra, 53-61 yaşları arasında İkbâl, altı şiir kitabı daha yazmıştır. Bunlar sırasıyla; *Câvidnâme* (1932), *Müsafir* (1934), *Bâl-i Cibrîl* (1935), *Pes Çi Bâyed Kerd Ey Ekvâm-ı Şark* (1936), *Darb-i Kelîm* (1936), *Armağan-ı Hicâz* (1938). Hazreti Musa'nın Firavun'a karşı Nil'e asasını vurmasına telmihen ismini verdiği ve 59 yaşında iken yazdığı *Darb-i Kelîm* (Musa'nın Vuruşu) isimli eserinde, İkbâl'in fikirlerinin olgun şeklini görmemiz mümkündür. Milâdî tarihe göre 61 ya-

şında vefatından önce, yarısı Urduca yarısı Farsça olarak kaleme aldığı *Armağan-ı Hicâz* isimli son eserinde ise, İkbâl'in fikir ve duygu birlikteliğinin zirvesi gözükmektedir. Bu eserde, İkbâl'in hayalindeki kervan, sıcak ve ıssız çöllerde ağır ağır yol almaktadır. İkbâl de, bir deve üzerinde, duygu ve düşünceleriyle başbaşa, Sevgilisi'nin bulunduğu kutsal topraklara doğru hacca gitmektedir.

Türkiye'de İkbâl'in tanınmasını sağlayan kişilerin başında merhum Ali Nihad Tarlan gelmektedir.¹⁶ Tarlan'ın Mehmed Âkif ve onun dostları ile olan ilişkisini düşünürsek, İkbâl çevirilerinde Âkif'in dolaylı katkısı ile karşılaşmış oluruz. İkbâl'in tam metin olarak çevirisiyle ilk şiir kitabını Tarlan 1956 yılında yayınlamıştır. Türk okuyucusu İkbâl'in şiirleriyle Tarlan'ın gayretleri sonucu tanışmıştır. Bibliyografyamızda ayrıntılı olarak görülebileceği gibi, Tarlan 1956-1976 yılları arasında, 20 yıl gibi uzun bir süre içerisinde, Farsça'ya olan vukûfiyeti ile İkbâl'in 11 şiir kitabının çevirisini yapmıştır. Bu çevirilerde şiir metinleri, manzum olarak yani vezin kalıpları muhafaza edilerek değil, metin olarak anlam çevirileri yapılmıştır. Dolayısıyla bu çeviriler, ülkemizde sadece şiir dünyası ile ilgilenenler tarafından değil, İkbâl ile ilgilenen herkes tarafından kolaylıkla anlaşılabilir düzeydedir. Tasavvufi perspektifi geniş olan, Bektâşî geleneğine olan yakınlığı ile bilinen ve kendisi de aynı zamanda şair olan Tarlan'ın,¹⁷ yaptığı çevirilerde şiir metinlerinin orijinalindeki mûsikîyi yansıtabildiğini söylemek mümkündür. Tarlan, İkbâl'in 19. vefat yıldönümü dolayısıyla, İkbâl Akademisi'nin Lahor'da düzenlediği törene katılmış, İkbâl'in türbesini ziyaret etmiştir. Bu törende hissettiği duygularıyla yazdığı "*İkinci Konya (İkbâl'in Türbesinde)*" isimli şiiri, İkbâl'e olan sevgisini ortaya koymaktadır.¹⁸ Ayrıca Ali Nihad Tarlan, 12 Aralık 1965 tarihinde, Konya'da Mevlânâ Dergâhı Hamûşânı'nda,¹⁹ mezarı olmayan Nef'i ve Mevlânâ'ya âşık olan İkbâl için birer 'makam' yaptırmıştır. Böylece Mevlânâ-İkbâl arasındaki manevî bağ sembolize edilmiştir. Tarlan'ın, Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti'nin gelişmesinde de büyük katkıları vardır. Zamanın Pakistan Hükümeti, Ali Nihad Tar-

16 Tarlan hakkında geniş bilgi için bkz. Adnan Siyadet Tarlan, *Ali Nihad Tarlan, Hayatı ve Eserleri*, Kültür Bak. Yay., Ankara 1995.

17 Tarlan'ın şiirleri için bkz. Ali Nihad Tarlan, *Güneş Yağrak*, Anıl Matbaası, İstanbul 1953.

18 Ali Nihad Tarlan, *Mevlâna*, Hareket Yay., İstanbul 1974, s. 105-108; Ayrıca bkz. *Yolcu, Ey Şark Kavimleri, Kölelik Kitabı*, M. İkbâl Derneği Yay., İstanbul 1976, (kendi el yazısı ile) s. 161-163; Türkçesi, s. 129-131.

19 Bir diğer adı, Hadikatü'l-Ervah'dır.

lan'ın Türkiye'de İkbâl'den yaptığı çeviriler ve tanıtma yolundaki gayretlerini dikkate alarak, 1961 yılında kendisini "Sîtare-i İmtiyaz" nişanı ile taltif etmiştir.²⁰

Türkiye'de İkbâl'e gönül vermiş kişilerden biri de, Abdülkadir Karahan'dır. Karahan, İkbâl'in şiirlerinden seçmeler şeklinde çeviriler yapmıştır. Karahan'ın, Ali Nihad Tarlan'ın yaptığı çevirilerin varlığına hürmeten, eser olarak yeni çevirilere gerek duymadığını düşünebiliriz. Karahan'ın daha çok, İkbâl programlarında sunduğu konuşma metinleri vardır. Ali Nihad Tarlan gibi, kendisi de Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti'nin başkanlığını yapmıştır.

İkbâl'in Farsça eserlerinden bir kısmının manzum çevirileri ilk olarak Azerbaycan asıllı Ali Genceli tarafından yapılmıştır.²¹ Günümüzde ise, Ahmet Metin Şahin'in İkbâl'in Farsça eserlerinin veznen çevirileri üzerine gayretleri vardır. *Cavidname* isimli eseri 1997 yılında, *Benliğin Sırları* (Esrâr-ı Hûdî) ve *Benliğin İşaretleri* (Esrâr-ı Rumuz) isimli eserler 1998 yılında, *Yolcu*, *Ey Şark Kavimleri*, *Kölelik Kitabı* isimli üç eseri birlikte, baskıda olup yayınlanmak üzeredir. *Şarktan Haber* ve *Zebûr-i Acem* isimli eserler de yayına hazırlanmaktadır. Şahin'in yaptığı veznen çeviriler, Türkiye'de İkbâl şiirlerinin, şiir formu ve zevki içerisinde okunmasını sağlayacaktır. Ayrıca, şiirlerin vezinleri ile yapılmış çevirileri, günümüz şair ve akademisyenlerinin İkbâl'den yapacakları şiir tahlillerini, şekil ve anlam olarak kolaylaştıracağı kanaatindeyiz.

İkbâl'in Urduca kaleme aldığı şiir kitaplarına baktığımızda, maalesef eserlerin tamamının bir bütün olarak henüz çevirilmediğini görmekteyiz. Ali Nihad Tarlan, 1968 yılında, *Darb-ı Kelîm (Musa Vuruşu)* isimli Urduca eseri, Farsça çevirisinden istifade ederek, Türkçe'ye çevirmiştir. İkbâl'in Urduca şiir kitaplarının bütününe baktığımızda, bu eserlerden seçmeler şeklinde çeviriler yaparak Türk okuyucusuna ka-

20 Adnan Siyadet Tarlan, *Ali Nihad Tarlan, Hayatı ve Eserleri*, s. 4, 189. Ali Nihad Tarlan'ın Muhammed İkbâl ile ilgili çalışmaları, Pakistan'da Halid Mübin Butt tarafından yüksek lisans tezi olarak ele alınmış ve bu tez 2001 yılında Islamabad'da, Allâme İkbâl Open University'nin Department of Iqbal Studies ['İkbâliyât'] Bölümü'nde tamamlanmıştır. Ayrıca Celâl Soydan'ın, Rafiuddin Haşimi'nin danışmanlığında, Pencab Üniversitesi, Urdu Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde hazırladığı yüksek lisans tezinde de bu konuda bilgi bulunabileceğini düşünmekteyiz.

21 Nisar Ahmed Asrar Bey'in verdiği bilgiye göre, merhum Genceli *Esrâr-ı Hûdî* ve *Peyâm-i Meşrik* isimli eserlerin manzum çevirilerini yayınlamamış ve bu çeviriler müsvedde olarak kalmıştır. Bu çevirilerden bazı şiirler, Pakistan Postası Dergisi'nde yayınlanmıştır. *Yolculuk Hatırası (Mesnevi-i Misafir)* isimli eser ise İstanbul'da 1970 yılında basılmıştır.

zandıran kişi, Nisar Ahmed Asrar olmuştur. *Doğu'dan Esintiler* başlığı ile 1981 yılında yayınladığı eserde, *Kervanın Çağrısı* (Bâng-i Derâ), *Cibril'in Kanadı* (Bâl-i Cibril), *Hz. Musa'nın Darbesi* (Darb-i Kelim) isimli kitaplardan yapılan seçme şiirlerin çevirileri ile *Arabistan'ın Armağanı* (Armağan-ı Hicâz) kitabının Urduca kısmının çevirisi yer almaktadır.

Aynı türden bir seçkiyi, Halil Toker de yapmıştır. İkbâl'in *Bâl-i Cibril*deki mısralarından mülhem olarak,²² *Şu Masmavi Gökyüzünü Kendi Yurdum Sanmıştım Ben* ismini verdiği çeviri eserinde *Bâng-i Derâ*, *Bâl-i Cibril* ve *Darb-i Kelim*'den seçtiği şiirlerin çevirilerini 1999 yılında yayınlamıştır. Celâl Soydan'ın, İkbâl'in bir manzumesinden esinlenerek *Aşk ve Tutku* ismini verdiği eserinde ise, İkbâl'den Urduca 10 manzumenin çevirisi yer almaktadır. İsimlerini zikrettiğimiz Toker ve Soydan'ın, Türkiye'de Urdu Dili ve Edebiyatı bölümlerinde yetkin bir akademisyen olmalarını da dikkate alarak, kendilerinden İkbâl'in Urduca eserlerinin tam metin çevirilerini yayınlamalarını beklemekteyiz.²³

İkbâl'in yarısını Urduca olarak yazdığı *Armağan-ı Hicâz* isimli eserini de dahil edersek Urduca 4 şiir kitabının hacmi ile yarısı Farsça olan *Armağan-ı Hicâz* ile Farsça olarak kaleme aldığı 9 şiir kitabının hacmi birbirine yakındır. Pakistan'da İkbâl Akademisi tarafından yayınlanan *Külliyât-ı İkbâl Fârisî* isimli eser 868 sayfa iken, *Külliyât-ı İkbâl Urdu* isimli eser 756 sayfadır. İkbâl'in Urduca eserlerinin, hayatının sonlarına doğru yazıldığını (47-61 yaş arası) gözönüne aldığımızda, bu eserlerde düşüncelerinin olgunlaşmış olduğunu söyleyebiliriz. Ayrıca, İkbâl'in ilk eserlerindeki fikirlerin Urduca eserlerde yer alan fikirlerle karşılaştırılmasının da yapılması gereklidir. Böylece onun fikir ve duygu açısından ulaştığı sonuçları ve bu sonuçlara ulaşırken yaşadığı kırılma noktalarını görebileceğiz. Sonuç olarak İkbâl'in, Urduca eserleri dikkate alınmadan tam olarak anlayamayacağımızı söyleyebiliriz.

Pakistan İkbâl Akademisi'nin yayınladığı İkbâl'in Urduca şiirlerinden oluşan 24 kaset, İkbâl dünyası ile ilgilenenler için büyük bir imkandır. Türkiye'de, ağırlıklı olarak İkbâl'in Urduca şiirlerinin çevirilerinden oluşan *Kervanın Çağrısı* isimli bir şiir kaseti vardır. Münir

22 bkz. Muhammed İkbâl, *Şu Masmavi Gökyüzünü Kendi Yurdum Sanmıştım Ben*, çev. Halil Toker, İstanbul 1999, s. 65.

23 Celâl Soydan'ın doktora tez çalışması, İkbâl'in Urduca eserleri ile ilgilidir: *Urduca Manzum ve Mensur Eserler Işığında Allame Muhammed İkbâl*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst. Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi Urdu Dili ve Edebiyatı Böl., Ankara 1999, 574 s.

Gürsel'in hazırladığı ve 1992 yılında yayınlanan bu kaset, dinleyenlerde İkbâl sevgisi ve ilgisi uyandıracak kalitededir.

İkbâl'in duygu ve düşünce dünyasını anlamamızı sağlayacak, Türkçe'ye çevrilmiş üç eser vardır. *Doğudan Bir Ses (İkbâl'in Şiiri)*²⁴ isimli eser, İkbâl'in misyonunun anlaşılmasında köşe taşı olan bir eserdir. Bu eserin önemi, yazarı Zülfikâr Ali Han'ın İkbâl'in yakın arkadaşlarından biri olmasıdır. Ayrıca bu eser, İkbâl'in hayatta iken, kendisi hakkında yazılan ve yayınlanan ilk eser olması ve İkbâl'in eseri okuyarak yazılanlara onay vermesidir. Bu kitap, Sezai Karakoç'un tavsiyesi ile Turgut Akman tarafından çevrilmiş ve 1981 yılında yayınlanmıştır. Ülkemizde yayınlanan bu kitabın 20 yıldır hâlâ tükenmemiş olması ise düşündürücüdür.²⁵

Ebu'l-Hasen en-Nedvî'nin *Ravaiu İkbâl* isimli eseri de, İkbâl'in anlaşılmasında önem taşımaktadır. Ebu'l-Hasen en-Nedvî, İkbâl'in dostu Mevlânâ es-Seyyid Abdü'l-Hay el-Hasenî'nin oğludur ve 1929 yılında 16 yaşında iken İkbâl'i tanımış ve küçük yaşlarda onun iltifatlarına mazhar olmuştur. Çoğunluğu yazarın İkbâl hakkındaki konferans metinlerinden oluşan bu eser, ülkemizde ilk defa *Büyük İslâm Şairi Dr. Muhammed İkbâl* başlığı ile Ali Ulvi Kurucu tarafından 1957 yılında çevrilerek yayınlanmış, daha sonra Yusuf Işıcık tarafından *İkbâl'in Mesajı* başlığı ile Konya'da 1979 yılında, kitabın üçüncü baskısında yer alan bölüm de eklenerek yeniden çevrilmiştir.

Üçüncü eser ise, İkbâl dünyasında herkesin tartışmasız olarak otorite kabul ettiği ve uzun yıllar İkbâl Akademisi Başkanlığı yapan Mirza Muhammed Münevver'in *İkbâl ve Kur'ânî Hikmet* isimli, makale metinlerinden oluşan eseridir. Kitap, M. Ali Özkan tarafından Türkçe'ye kazandırılmış ve 1995 yılında İnsan Yayınları tarafından yayınlanmıştır.

İkbâl'in anlaşılmasında, kendi coğrafyasındaki ehliyetli kişilerin yazdıkları, elbette bizler için önemlidir. Diğer coğrafyalarda ve farklı din veya ideoloji mensupları tarafından yazılan kitaplar da, İkbâl hakkında bizlere farklı perspektifler sunmaktadır. Ancak İkbâl'in duygu ve düşünce dünyasının izlerinin ülkemize nasıl yansıdığını görebilmemiz için, ülkemizde kendisi hakkında yazılmış kitaplara bakmamız gerekmektedir. Üzüntüyle belirtmeliyiz ki, ülkemizde İkbâl hakkında telif edilmiş sadece sekiz eser vardır. Bu eserlerden iki tanesi, tez çalışması-

24 Zülfikâr Ali Han, *A Voice From The East (The Poetry of Iqbal)*, İkbâl Akademisi Yay., 3. bsk., Lahore 1922 1982.

25 Zülfikâr Ali Han, *Doğudan Bir Ses (İkbâl'in Şiiri)*, çev. Turgut Akman, Binbirdirek Yay, İstanbul 1981, 80 s.

na dayanmaktadır.²⁶ Ramazan Tunç ve Selahaddin Yaşar'ın *Muhammed İkbâl* başlığı ile kaleme aldıkları iki eser de, biyografi türünden eserlerdir.²⁷ Bunlar arasından sadece iki eseri, Türkiye'de yayınlanmış özgün eser olarak kabul edebiliriz: Abdülkadir Karahan'ın *Dr. Muhammed İkbâl ve Eserlerinden Seçmeler* başlığı ile yayınladığı eser ile, Kul Sadi'nin *Doğunun Uyanışı: İkbâl* isimli eser. Bahsettiğimiz bu eserlerin de, İkbâl'i kısmen ele aldıklarını söylememiz mümkündür.

Ülkemizde, İkbâl hakkında son yıllarda artan kaliteli makale sayısına karşın, telif eser sayısında bir değişiklik olmamıştır. Bibliyografyada da görülebileceği gibi, eserlerinde İkbâl'e sık sık atıflar yapan ve bir kısmının İkbâl hakkında makalesi olan akademisyen ve entelektüellerin yeni çalışmaları beklenmektedir. Mehmet S. Aydın, Yaşar Nuri Öztürk, Sadık Kılıç, Veli Urhan, Erkan Türkmen, Şevket Bulu, Halil Toker, Celal Soydan kendilerinden telif eser beklenen kişiler arasındadır.

Yaşar Nuri Öztürk'ün -Annemarie Schimmel'in İkbâl'den yaptığı *Câvidnâme* isimli eserin çevirisindeki şerhinde de sıklıkla vurguladığı gibi- İkbâl-Hallâc ilişkisini ele alması, ülkemizde yapılmış özgün çalışmalardan biridir. Öztürk, 1976 yılında çevirerek yayınladığı Hallâc'ın *Kitâbu't-Tavâsîn* isimli eserinin girişinde çok kısa olarak bu ilişkiye değinmiş, 1996 yılında *Aşk ve Hak Şehidi Hallâc-ı Mansûr ve Eseri* başlığıyla yayınladığı eserin ikinci baskısında ise, İkbâl'i "*Hallâc'ın Çağdaş Mürîdi*" olarak ele almış ve uzun bir yazı yazmıştır. Türkiye'de İkbâl-Mevlânâ ilişkisi ile ilgili çok sayıda malzemeye ulaşmamız mümkün iken, İkbâl-Hallâc ve İkbâl-İbn Arabî ilişkisi üzerine yazılmış makale bulmak zordur.

İkbâl hakkında Türkiye'de hazırlanan tezlere baktığımızda, tezlerin daha çok İlahiyat Fakültelerinde yapıldığını görmekteyiz. Türkiye'de İstanbul, Ankara ve Selçuk Üniversiteleri bünyesinde yer alan, Urdu Dili ve Edebiyatı Bölümlerinde çok az sayıda İkbâl ile ilgili tez vardır.

26 Kemal Dayanır, *Büyük Türk Dostu Pakistanlı Dr. M. İkbâl'in Hayatı, Siyasi, Edebi ve Dinî Düşüncesi*, Ankara 1984, 121 s. (Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde 1978 yılında yapılan, *M. İkbâl'in Dinî Düşüncesi* başlıklı lisans tezi'nin gözden geçirilmiş şekli); Cevdet Kılıç, *Büyük Müttefekkir Dr. Muhammed İkbâl, Hayatı, Şahsiyeti ve Fikirleri*, Muradiye Eğitim ve Kültür Vakfı Yay., Ankara ts., (*Muhammed İkbâl'de Felsefi ve Tasavvufî Kavramlar* başlıklı yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst., Ankara 1994).

27 Ramazan Tunç, *Muhammed İkbâl (Hayatı & Eserleri)*, Beyan Yay., İstanbul 1984, Selahaddin Yaşar, *Muhammed İkbâl (Hayatı, Sanatı, Mücadelesi)*, Yeni Asya Yay., İstanbul 1988.

Bu bölümlerdeki lisans ve yüksek lisans öğrencilerinin, İkbâl'in şiirleri üzerine tezler hazırlamaları, ülkemizde İkbâl hakkındaki kültürel birikime katkı sağlayacaktır.

İlahiyat Fakültelerinde yapılmış dikkate değer yüksek lisans tezleri, Din Felsefesi 243bölümündeki öğretim üyelerinin danışmanlığında hazırlanmıştır. Bu tezlerde, branş itibarıyla doğal olarak salt felsefi bakış açısı hakimdir. Kanaatimize göre, bu tezlerin en özgün olanı Mehmet S. Aydın'ın danışmanlığında, Veli Urhan'ın 1988 yılında tamamladığı, *Leibniz ve Muhammed İkbâl'de Tanrı-Âlem İlişkisi* başlıklı, 55 sayfalık tezdır. Aydın'ın danışmanlığında, 1995 yılında Ali Çakmak'ın yaptığı, *Nedoncelle ve İkbâl'de Tanrı-Alem İlişkisi* başlıklı bir yüksek lisans tezi daha vardır.

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Urdu Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde, Şevket Bulu danışmanlığında Celal Soydan'ın hazırlamış olduğu ve 1999 yılında tamamladığı, *Urduca Manzum ve Mensur Eserler Işığında Allame Muhammed İkbâl* isimli tez, tespitlerimize göre İkbâl hakkında Türkiye'de yapılmış ilk doktora çalışmasıdır. Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olan İsa Çelik'in hazırlamakta olduğu *Muhammed İkbâl'in Düşüncesinde Tasavvuf* isimli çalışma ise, İkbâl hakkında Türkiye'de yapılmış ilk doçentlik çalışması olacaktır.

İkbâl hakkında farklı bölümlerde lisans, yüksek lisans ve özellikle doktora tezlerinin hazırlanmasının, Türkiye'de İkbâl çalışmalarına bir derinlik ve akademik ciddiyet kazandıracak kanaatindeyiz. Ayrıca, bu tezlerin görüşülmesi için oluşturulacak jürilerde, İkbâl hakkında çalışma yapmış akademisyenlerin yer alması, tezlerde dile getirilen düşüncelerin olgunlaşmasını sağlayabilecektir.

Türkiye'de yayınlanmış genel türdeki ansiklopedilerin bir çoğunda "Muhammed İkbâl" maddesinin yer almış olması sevindiricidir. Ancak bu madde yazılarının içeriğinin birbirine yakın olması ve birçoğunda madde yazarlarının ayrıca belirtilmemesi, yazıların ciddiyeti açısından endişeler meydana getirmektedir. Ansiklopedilerin kütüphanelerde sıklıkla başvuru referans kitapları olduğunu düşünürsek, bu eserlerde yer alan maddelerin ve özellikle konumuz açısından "İkbâl" maddelerinin, sahanın otoriteleri tarafından yazılmış olması beklenir. Gelecek yıllarda yapılacak yeni baskılarda veya yeni ansiklopedi yayınlarında bu özellik dikkate alınırsa, İkbâl'in ülkemizdeki tanıtımının daha seviyeli olacağı kanaatindeyiz. Ansiklopedilerden söz açılmış iken, Taha Parla'nın genel yayın yönetmenliğini yaptığı, 10 ciltlik *Türk ve*

Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi'nde İkbâl'e yer verilmemesinin üzüntü verici olduğunu belirtmek isteriz.²⁸

Bu arada, Türkiye Diyanet Vakfı'nın yayınlamaya devam ettiği *İslâm Ansiklopedisi*'ndeki "Muhammed İkbâl" maddesi, Mehmet S. Aydın tarafından kaleme alınmıştır.²⁹ Yazarın, İkbâl konusundaki vukûfiyeti herkes tarafından bilinmektedir. Dolayısıyla bu maddenin içeriğinin kalitesini tartışamayız. Ancak, yazarın sahası itibariyle, ansiklopedideki maddenin içeriğinde felsefi bakış açısı yoğunluk kazanmaktadır. Ayrıca, yazıda daha çok İkbâl'in *İslâm'da Dinî Düşüncenin Yeniden Yapılanması* isimli eserine atıflar yapılması ve şiir kitaplarının ikinci planda kalması dikkatimizi çekmektedir. Ülkemizin özgün ansiklopedilerinin başında gelen bu eserde, İkbâl'i okuyanların kendisini sadece filozof/düşünür olarak tanımamaları, aynı zamanda diğer yönlerini de keşfetmeleri için, sözkonusu maddenin farklı alanların uzmanları tarafından desteklenmesi gerekirdi. Ansiklopedinin tamamlayıcı nitelikteki son ciltlerinde, bu maddenin yeniden ele alınacağı ümidini taşımaktayız.

Türkiye'de, Muhammed İkbâl'in vefat yıldönümü olan 21 Nisan tarihlerinde, bazı gazetelerde İkbâl hakkında günlük veya seri şeklinde yazılar yayınlanmaktadır. Gazetelerin farklı görüşlerden ve farklı yaş gruplarından kişilerin okuduğu düşünülürse, bu tür yazıların büyük bir dikkatle ele alınması ve yazılarda dile getirilen kanaatlerin delillendirilmesi gerekmektedir. Bundan dolayı gazete editörlerinin, İkbâl yıldönümlerinde yayınlacakları yazıları, konunun uzmanları olan akademisyen veya aydınlarından talep etmeleri isabetli olacaktır.

Muhammed İkbâl'in Türkiye'de tanıtılması açısından Pakistan Büyükelçiliği'ne de görevler düşmektedir. Bugüne kadar bu görevi kısmen yerine getirdiğini söylememiz mümkündür. Büyükelçiliğin Basın Ateşeliği tarafından, Nisar Ahmed Asrar'ın editörlüğünde yaklaşık 32 yıl boyunca yayınlanan *Pakistan Postası* isimli derginin, İkbâl'in düşünce ve misyonunun tanıtılması açısından çok büyük katkıları olmuştur. N. Ahmed Asrar ve arkadaşlarının sabır ve titizlikle yürüttükleri bu yayından dolayı her türlü takdire lâyık olduklarını söyleyebiliriz. Ancak bu derginin, daha sonra haber bültenine dönüşmesi ve ardından yayınının sona ermesi İkbâl araştırmacılarını üzmüştür.

Büyükelçiliğin Pakistan ve İkbâl hakkında, çoğunluğu yabancı dilde yazılmış eserlerden oluşan küçük bir kütüphanesi vardır. Ancak bu kü-

28 *Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi*, Taha Parla (Genel Yayın Yönetmeni), Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1983, c. I-X.

29 Mehmet S. Aydın, "Muhammed İkbâl", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2000, c. XXII, s. 17-23.

tüphanenin Pakistan veya diğer ülkelerde yayınlanan yeni eserlerle zamanında güncelleştirilmesi ve istifade etmek isteyen araştırmacılara prosedür açısından kolaylıklar gösterilmesi arzu edilmektedir.

Ayrıca, İkbâl Akademisi'nin 1993 yılında Türkçe olarak Lahor'da yayınladığı *Türkçe İkbâliyat Dergisi*, maalesef yayınına devam edememiştir. Bu derginin Türkiye'de ve Türk Cumhuriyetlerinde İkbâl'in tanıtılması açısından değerli katkıları olacaktır. Büyükelçiliğin, derginin tekrar ve periyodik olarak yayınına devam etmesi için gerekli girişimlerini beklemekteyiz. Böylece Pakistan Büyükelçiliği, iki ülke arasındaki resmî veya dostluk ilişkilerinde köprü olduğu gibi, Muhammed İkbâl konusunda da kültürel köprü olma misyonunu yerine getirmiş olacaktır.

Ankara'da ve İstanbul'da ayrı ayrı kurulan Türkiye-Pakistan Kültür Derneği ile Türkiye-Pakistan Kadınlar Dostluk Derneği'nin, İkbâl üzerine çalışan kişilere maddî destek sağlamaları, panel ve sempozyumlar düzenlemeleri ve bünyelerinde, İkbâl ile ilgili her türlü malzemeyi içine alan kütüphane oluşturmaları, Türkiye'de İkbâl hakkındaki çalışmaların geleceğini belirlemede etkili olacaktır. Adı geçen bu derneklerin, ümit veren faaliyetlerine zaman zaman tanık olmaktadır.³⁰ Ancak bu tür faaliyetler, beklenen düzeyin altında kalmaktadır.

Türkiye'de İkbâl araştırmalarının derinlik kazanması ve ülkedeki insanların İkbâl'i gerçek boyutlarıyla tanınması için, kanaatimize göre temel iki faktörün oluşması gereklidir. Birincisi, Türkiye, Pakistan ve diğer ülkelerde yayınlanmış her türlü İkbâl malzemesinin biraraya getirildiği *İkbâl Kütüphanesi*'nin oluşturulması, diğeri ise arzu ettiğimiz *İkbâl Araştırmaları Enstitüsü*'nün kurulmasıdır. Böylece, yapılacak çalışmalar hem koordine edilmiş olacak, hem de kişilerde veya kütüphanelerde dağınık olarak bulunan İkbâl malzemeleri derlenerek araştırmacıların istifadesine sunulmuş olacaktır. Ortaya çıkacak ürünleri, bu enstitünün oluşturacağı internet sitesiyle, ülkemizdeki geniş kitlelere ulaştırmak mümkün olabilecektir.

Ülkemizde, İkbâl'in mürid olarak kabul ettiği Mevlânâ ile ilgili, bütün gayretlere rağmen bir enstitü kurulamadığı³¹ ve Anadolu'da yetiş-

30 Bu derneklerin, 25 Mart 1998 tarihinde, İstanbul'da Yıldız Sarayı, Seyir Köşkü Salonu'nda, İslâm Tarih, Kültür ve Sanat Araştırma Merkezi (IR-CICA) ile ortaklaşa düzenledikleri *İkbâl'i Anna Günü*, bu faaliyetlere bir örnektir.

31 Emine Yeniterzi, Konya'da, 6-7 Mayıs 1996 tarihinde yapılan 8. Millî Mevlâna Kongresi'nde, "Türk Basımında Mevlânâ Enstitüsü" başlıklı tebliğinde, Mevlânâ Enstitüsü'nün kurulması talebini gerekçeleriyle birlikte dile getirmiştir.

miş nice değerli köşe taşlarımıza kurumsal olarak sahip çıkılmadığı bir ortamda, bu beklentimizin gerçekleşmesi zaman alacaktır. Kısa vadede önerimiz ise, yayınevlerinin İkbâl hakkında yayınladıkları kitapları, mutlaka kütüphanelere göndermeleridir. İkbâl araştırmacılarının İkbâl hakkındaki kitaplara ulaşabilmeleri, kütüphanelerimizin desteklenmesi ile mümkün olabilir.

Bibliyografya Hakkında

Bibliyografyada, aynı yazar veya çevirmen tarafından yapılan mükerrer yayınlar hariç, atıflar da dahil olmak üzere 595 çalışma hakkında bilgi yer almaktadır. Bu bilgiler, Eylül 1999 tarihi itibarıyla Lahor'daki İkbâl Akademisi Kütüphanesi'nin Türkçe eserler bölümündeki kitaplar ile, Ağustos 2002 tarihi itibarıyla Türkiye'de 43 kütüphane taranarak ve eserlerin çoğu incelenerek temin edilmiştir. Ayrıca, kısa adı İSAM olan, *İslâm Araştırmaları Merkezi*'nin, organize ettiği ve derlediği Türkiye'deki 99 kütüphanenin, 1999 tarihi itibarıyla mevcut kayıtları, CD-Rom üzerinden taranmıştır. Tarama yaptığımız bir başka veri tabanı ise, Millî Kütüphane'nin hazırladığı *Cumhuriyet Dönemi Makaleler Bibliyografyası (1923-1999)*'dir. Bu CD-Rom'da, Aralık 2001 tarihi itibarıyla, 4418 süreli yayının taranmasıyla elde edilen 566.627 makale künyesi bulunmaktadır. Bu veri tabanları dışında, aşağıda isimleri zikredilen dergilerin büyük bir kısmı bizzat gözden geçirilmiştir. Bibliyografyada yer alan çalışmalarda, içerik açısından kalite ayırımı yapılmamıştır.

Çalışmamızda, eserlerin başlıklarında kullanılan harflerin yazılışları ve noktalama işaretleri, aslına sadık kalınarak aynen aktarılmıştır. Dolayısıyla, bazı eserlerde 'İkbâl' kelimesi uzatmalı <â> ile yazılırken, bazılarında ise 'İkbâl' olarak, yani uzatmasız <a> ile yazılmaktadır. Bizim tercihimiz ve imlâ açısından olması gereken, uzatmalı <â> ile yazılmasıdır.

Eserlerin künyeleri yazılırken şu sıra takip edilmiştir: Yazarın/Çevirmenin soyadı, adı, eserin adı, yayınlayan kurum, yayın yeri ve tarihi, sayfa sayısı. Ayrıca eserin diğer baskıları varsa, bu baskılar hakkındaki bilgiler parantez içinde; eserin diğer tez veya makalelerle ilişkisi varsa, bununla ilgili bilgiler de köşeli parantez ile verilmiştir.

Muhammed İkbâl'in eserleri, nesir ve şiir olmak üzere ikiye ayrılmış ve eserler bu ayırma göre alfabetik olarak sıralanmıştır. Türkçe'ye çevrilen İkbâl'in kendi eserleri, genel indekste çevirmenlerin bilgisinde yer almışlardır.

Bibliyografyada, aynı eser hem gruplandırmada, hem de genel indekste yer almaktadır. Araştırmalarda her iki türün de kullanılabilceğini düşünüyoruz. İkbâl'den çeviri yapan kişiler de, çeviri yapmanın İkbâl ile ilgilenmek olduğu kanaatiyle, genel indeksin alfabetik sıralamasında yer almaktadır. Ancak, İkbâl'den bahseden kitap veya makale çevirilerinde, çevirmenlerin isimleri genel indeksin sıralamasında yer almamıştır. Bibliyografyada eserlerin konularına ve yayın tarihlerine göre ayrı ayrı gruplandırılmasını da düşündük. Ancak bu aşamada, sözkonusu arzumuzu gerçekleştiremedik.

Bir yazarın veya çevirmenin aynı türde birkaç çalışması varsa, bu eserler yayın tarihine göre sıralanmıştır. Böylece, yazarın veya çevirmenin çalışma seyrinin takibi mümkün olabilmektedir. Ancak yazarın veya çevirmenin farklı türlerdeki çalışmaları, genel indekste, satırın sol köşesindeki parantez içinde türü belirtilerek yer almaktadır. Bibliyografyaya öncelikle İkbâl'in eserlerinden yapılan çeviri çalışmaları ile başladığımızı dikkate alarak, simetrikliği muhafaza etmek için, diğer türlerde ve genel indekste çeviri çalışmalarına öncelik verilmiştir. Farklı türlerde çalışmaları olan yazarların eserleri, şu şekilde sıralanmaktadır: çeviri, tez, telif (kitap & makale), tebliğ, konferans, atıf, şiir, gazete.

Bibliyografyada, İkbâl'den yapılan çeviriler ile kendisi hakkında yayınlanan kitap, makale, tebliğ ve konferansların bütününe ulaşmaya gayret ettik. Ancak, İkbâl'den fikir olarak- bahseden kitap, makale, tebliğ, konferans, tezler ve gazetelerde yayınlanmış İkbâl hakkındaki yazıların hepsini temin etmede ve bu çalışmalar hakkında künye bilgisi vermede yeterli olduğumuzu söyleyemeyiz. Bundan dolayı çalışmamızın *tamamlanmamış* olduğunu belirtebiliriz. Bu konudaki eksikliklerimizin ve muhtemel yanlışlarımızın giderilmesi ve bibliyografyanın geliştirilmesi, ilim ve fikir dünyasındaki değerli akademisyen, araştırmacı ve okuyucuların katkıları ile mümkün olabilecektir.

İstifade Edilen Kütüphaneler

Ankara

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi
(Doğu Dilleri ve Edebiyatları Böl., Fars & Urdu Dili ve Edebiyatı)
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi
Bilkent Üniversitesi Merkez Kütüphanesi
Diyanet İşleri Başkanlığı Kütüphanesi
Millî Kütüphane
Millî Kütüphane Bilgi-İşlem Merkezi
Pakistan Büyükelçiliği Kütüphanesi
Tübitak Dökümantasyon Merkezi (ULAKBİM)
Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi
Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK), Tez Dökümantasyon Merkezi

Bursa

Bursa Büyükşehir Belediyesi Şehir Kütüphanesi
Bursa Eski Eserler Kütüphanesi
Bursa İl Halk Kütüphanesi
Kültür Bakanlığı Mehmet Ali Deniz Kütüphanesi
Mehmet Ali Deniz Kültür Vakfı, Bursa Araştırma Kütüphanesi
Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi
Uludağ Üniversitesi Merkez Kütüphanesi

İstanbul

Beyazıt Devlet Kütüphanesi
Bilim ve Sanat Vakfı Kütüphanesi
Boğaziçi Üniversitesi Merkez Kütüphanesi
Boğaziçi Üniversitesi Bilgi-İşlem Merkezi
Fatih Üniversitesi Merkez Kütüphanesi
İngiliz Kültür Merkezi Kütüphanesi
İslâm Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi Kütüphanesi (IRCICA)
İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kütüphanesi
İstanbul Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi
(Doğu Dilleri ve Edebiyatları Böl., Fars & Urdu Dili ve Edebiyatı)
İstanbul Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, İslâm Araştırmaları Merkezi
Kütüphanesi
İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi
İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi
Türkiye Diyanet Vakfı, İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi (İSAM)
Yedi İklim Dergisi Kitaplığı

İzmir

Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi
Dokuz Eylül Üniversitesi Merkez Kütüphanesi
Dokuz Eylül Üniversitesi Uluslararası Bilgisayar Enstitüsü, Cd-Rom Bilgi
Bankası (UBE)
İzmir Milli Kütüphanesi

Konya

Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi
Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi
Selçuk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi
Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi
(Fars & Urdu Dili ve Edebiyatı)

Taranan Dergiler (Bibliyografyada ismi geçenler)

Altınoluk	Felsefe Dünyası
Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi	Fikir ve Sanatta Hareket Forum
Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi	Genç Erenler Hayat Tarih Mecmuası
Bilgi ve Hikmet	Hilâl
Büyük Doğu	İktibas
Cuma	İlim, Kültür ve Sanatta Gerçek
Çabaw	İslâm
Çağrı	İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi
Din Öğretimi	İslâmın Nuru
Dinî Araştırmalar	İslâmî Araştırmalar
Diriliş	İslâmî Edebiyat
Dîvân	İslâmiyât
Doğu Dilleri	İzlenim
Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi	Kadın ve Aile Kemalizm
Ekev Akademi	Kertenkele
Endülüs	Kitap Dergisi
Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakül- tesi Dergisi	Kur'ân Mesajı
Fece Doğru	La Turquie Moderne Millî Eğitim

Millî Kültür	Türk Kadını
Pakistan Postası	Türk Yurdu
Sanat Dünyası	Türkçe İkbâliyat
Sebilürreşad	Türkiye ve Dünyada Yarın
Selâmet	Yağmur
Semender	Yazgı
Sızıntı	Yedi İklim
Tabula Rasa	Yeni Küçük Asya
Tasavvuf	Yeni Türkiye
Türk Düşüncesi	Yeni Ümit
Türk Edebiyatı	Yönelişler

Taranan Gazeteler (Bibliyografyada ismi geçenler)

Cumhuriyet	Tercüman	Yeni Mesaj
Diriliş	Ulus	Yeni Sabah
Millî Gazete	Vatan	Yeni Şafak
Son Saat	Yeni Asya	Zafer
Star	Yeni İstiklâl	Zaman

Kısaltmalar

Böl.	Bölümü	ed.	Editör	sy.	Sayı
bkz.	Bakınız	Gaz.	Gazetesi	Şb.	Şubesi
bsk.	Baskı	haz.	Hazırlayan	ts.	Tarihsiz
c.	Cilt	Org.	Organizasyon	Yay.	Yayınları
çev.	Çeviren	Publ.	Publication		
der.	Derleyen	s.	Sayfa		

Bibliyografya Tasnifi

1. İkbâl'in Eserleri
2. İkbâl ile İlgili Kitaplar
3. İkbâl'den Bahseden Kitaplar
4. İkbâl ile İlgili Makaleler
5. İkbâl'den Bahseden Makaleler
6. İkbâl ile İlgili Tebliğ ve Konferanslar
7. İkbâl'den Bahseden Tebliğ ve Konferanslar
8. İkbâl Hakkındaki Tezler
9. Ansiklopedi & Sözlük Maddeleri
10. Takdim Yazıları
11. Tanıtım & Değerlendirme Yazıları
12. İkbâl Programları
13. Gazetelerde İkbâl
14. Muhtelif

Bibliyografya

1. İkbâl'in Eserleri (Türkçe'ye Çeviriler)

A. Nesir

The Development of Metaphysics in Persia (A Contribution To The History of Muslim Philosophy),

* *İran'da Metafizik Gelişmesi: İslam Felsefesi Tarihine Bir Katkı*, çev. ?, İstanbul 1971, R.C.D. Kalkınma İçin İşbirliği Kültür Enstitüsü Yay., İstanbul Matbaası, 94 s.

* *İslâm Felsefesi Tarihine Bir Katkı* (İran'da Metafizik İlimlerin Tekâmülü), çev. Cevdet Nazlı, İnsan Yay., İstanbul 1995, 132 s. [Bu kitabın dış kapağında sadece *İslâm Felsefesine Bir Katkı* başlığı yer almaktadır].

The Reconstruction of Religious Thought in Islam,

* "İslâm Kültürünün Ruh-1", çev. E. A., ancak metinde adı geçmiyor; *İslâmın Ruhu* isimli eserdeki metin ile aynı, s. 5-25, nşr. Ömer Rıza Doğrul, (*Yeni*) *Selâmet Dergisi*, sy. 4 (13 Haziran 1947), s. 3, 15; "İslâm Kültürünün Ruh-2", sy. 5 (20 Haziran 1947), s. 6-7; "İslâm Kültürünün Ruh-3", sy. 6 (27 Haziran 1947), s. 5, 15; "İslâm Kültürünün Ruh-4", sy. 7 (4 Temmuz 1947), s. 4; "İslâm Kültürünün Ruh-5", sy. 8 (13 Temmuz 1947), s. 7; "İslâm Kültürünün Ruh-6", sy. 9 (18 Temmuz 1947), s. 7; "İslâm Kültürünün Ruh-7", sy. 10 (25 Temmuz 1947), s. 14. [Çevirmen giriş yazısında, bu yazıyı, İkbâl'in, *İslâmda Dinî Tefekkürün İhyası* isimli eserinden aldığını belirtmiş. Yazılar, "Fikir ve Felsefe", üst başlığı ile yayımlanmıştır]. Aynı metin, "Kur'ân'ın Tarih Hakkındaki Görüşü" bölümünün sonuna kadar, *Sebilürreşad Dergisi*'nde de yayımlanmış: "İslâm Kültürünün Ruh-1", *Sebilürreşad Dergisi*, c. 14, sy. 338 (6 Temmuz 1962), s. 197-199; "İslâm Kültürünün Ruh-2", sy. 339 (31 Temmuz 1962), s. 213-214; "İslâm Kültürünün Ruh-3", sy. 344 (26 Aralık 1962), s. 290-291; İslâm Kültürünün Ruh-4, sy. 348 (Mayıs 1963), s. 356-358; "İslâm Kültürünün Ruh-5", sy. 349 (Haziran 1963), s. 372-374.

* "Allah mefhumu ve ibadetin mânası-1", çev. E. A., ancak metinde adı geçmiyor; *İslâmın Ruhu* isimli eserdeki metin ile aynı, s. 70-84, nşr. Ömer Rıza Doğrul, *Selâmet Dergisi*, sy. 11 (1 Ağustos 1947), s. 5, 15; "Allah mefhumu ve ibadetin mânası-2", sy. 12 (8 Ağustos 1947), s. 5; "Allah mefhumu ve ibadetin mânası-3", sy. 13 (15 Ağustos 1947), s. 5-6; "Allah mefhumu ve ibadetin mânası-4", sy. 14 (22 Ağustos 1947), s. 5, 11; "Allah mefhumu ve ibadetin mânası-5", sy. 15 (29 Ağustos 1947), s. 5, 16; "Allah mefhumu ve ibadetin mânası-6", sy. 16 (5 Eylül 1947), s. 5, 13; "Allah mefhumu ve ibadetin mânası-7", sy. 17 (12 Eylül 1947), s. 5; "Allah mefhumu ve ibadetin mânası-8", sy. 18 (19 Eylül 1947), s. 5, 13; "Allah mefhumu ve ibadetin mânası-9", sy. 19 (26 Eylül 1947), s. 5.

- * “İnsan Benliğinin Hürriyeti-1”, çev. E. A., ancak metinde adı geçmiyor, tarz diğer metinlerle aynı, nşr. Ömer Rıza Doğrul, *Selâmet Dergisi*, sy. 20 (3 Ekim 1947), s. 5; “İnsan Benliğinin Hürriyeti-2”, sy. 21 (10 Ekim 1947), s. 7, 16; “İnsan Benliğinin Hürriyeti-3”, sy. 22 (17 Ekim 1947), s. 5; “İnsan Benliğinin Hürriyeti-4”, sy. 28 (28 Kasım 1947), s. 5; “Kant ve Gazâlî”, sy. 66 (3 Eylül 1948), s. 5.
- * “İslâm Bünyesindeki Hareket Prensibi-1”, çev. E. A., ancak metinde adı geçmiyor; *İslâmın Rubu* isimli eserdeki metin ile aynı, s. 26-35 [devamı son, s. 54], nşr. Ömer Rıza Doğrul, *Selâmet Dergisi*, sy. 38 (6 Şubat 1948), s. 5, 14; “İslâm Bünyesindeki Hareket Prensibi-2”, sy. 39 (13 Şubat 1948), s. 13; “İslâm Bünyesindeki Hareket Prensibi-3”, sy. 40 (20 Şubat 1948), s. 5-6.
- * “İlim ve Din”, çev. ?, (*Yeni Selâmet Dergisi*, sy. 65 (27 Ağustos 1948), s. 5, 13; “İlim ve Din”, (*Yeni Selâmet Dergisi*, sy. 68 (17 Eylül 1948), s. 10, 15; “Yeni İslam Doğuşu: İlim ve Din-1”, çev. ?, *Sebilürreşad Dergisi*, c. 8, sy. 189 (Ocak 1955), s. 214; “İslâm Yeni Doğuşu: İlim ve Din-2”, sy. 190 (Şubat 1955), s. 229-230; “İslâmın Yeni Doğuşu: İlim ve Din-3”, sy. 191 (Şubat 1955), s. 248; “İslâmın Yeni Uyanışı: İlim ve Din-4”, sy. 192 (Mart 1955), s. 262-264.
- * “İslâm Kültürünün Ruh-1”, çev. ?, *İslâm Dergisi*, sy. 7 (Ekim-Kasım 1956), s. 12-13. [“devam edecek” ibaresine rağmen, Ağustos 1957 tarihli 12. sayıya kadar devamı yok].
- * *İslâmın Rubu*, çev. E. A., Doğan Güneş Yay., İstanbul 1963, 85 s. [Özgün eserden sadece dört bölümün çevirisi var: “İslâm Kültürü”, s. 5-25; “İslâm Bünyesindeki Hareket Prensibi”, s. 26-54; “Din Yaşayışı Hakkında”, s. 55-70; “Allah Mefhumu ve İbadetin Manası”, s. 70-84] [“İslâm Kültürünün Ruh-1”, 13 Haziran 1947-25 Temmuz 1947 tarihleri arasında, *Selâmet Dergisi*'nde 7 bölüm halinde yayınlanmış. “Allah mefhumu ve ibadetin mânası”, 1 Ağustos 1947-26 Eylül 1947 tarihleri arasında, *Selâmet Dergisi*'nde 9 bölüm halinde yayınlanmış. “İslâm Bünyesindeki Hareket Prensibi”, 6 Şubat 1948 tarihi ve devamında, *Selâmet Dergisi*'nde 3+? halinde yayınlanmış].
- * *İslâm'da Dinî Tefekkürün Yeniden Teşekkülü*, çev. Sofi Huri, Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti Yay., Ankara Şb., İstanbul 1964, 228 s. Aynı eserin 2. baskısı: Kırkambar Yay., İstanbul 1999, 234 s., Bu eser, Pakistan'da İkbâl Akademisi tarafından da Türkçe olarak yayınlanmıştır: Lahore 1983, Iqbal Academy, 228 s. [Eserin takdim yazıları, “İlim ve Dinî Tecrübe” bölümünün tamamı ve “Dinî Tecrübe Vahiylere Felsefi Miyarı” bölümünün bir kısmı, Pakistan Postası Dergisi'nde, 4 bölüm halinde yayınlanmıştır. *Pakistan Postası Dergisi*, c. 16, sy. 4 (Nisan 1968), s. 9-12; sy. 5-7 (Mayıs-Temmuz 1968), s. 9-12; sy. 8 (Ağustos 1968), s. 11-14; sy. 9 (Eylül 1968), s. 11-14].
- * “İslâm Kültürünün Ruh-1”, çev. Abdülkadir Karahan, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 25, sy. 11 (Kasım 1977), s. 15-17. [Karahan'ın, başlığını *İslâm'da Dinî Düşüncenin Yeniden Kuruluşu* şeklinde çevirdiği özgün metnin küçük bir bölümü].

- * *İslâm'da Dinî Düşüncenin Yeniden Doğuşu*, çev. N. Ahmet Asrar, Bir Yay., İstanbul 1984, 262 s. Eserin 2. baskısı: Birleşik Yay., İstanbul 1996, 262 s.

B. Şiir

Armağan-ı Hicâz,

- * *Hicaz Armağanı*, çev. Ali Nihad Tarlan, İstanbul Matbaası, İstanbul 1968, 61 s. [Kitabın Farsça kısmının çevirisi]
* *Arabistan'ın Armağanı, Doğu'dan Esintiler* içinde, çev. N. Ahmed Asrar, İstanbul 1981, Düşünce Yay., s. 197-222; Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1988, s. 193-213. (Urduca dört kitap çevirisi birlikte) [Kitabın Urduca kısmının çevirisi].
* *Armağan-ı Hicaz*, çev. Ali Nihad Tarlan, *İslam Dergisi*, c. 4, sy. 5 (1961), s. 144; sy. 6, s. 175; sy. 7, s. 209.
* "*Armağan-ı Hicaz'dan*", çev. Abdülkadir Karahan, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 25, sy. 8 (Ağustos 1977), s. 16; Bu şiir çevirisinin yarısı tekrar yayınlanmış: c. 28, sy. 7-8 (Temmuz-Ağustos 1980), s. 19.

Bâl-i Cibrîl,

- * *Cibrîl'in Kanadı, Doğu'dan Esintiler* içinde, çev. N. Ahmed Asrar, İstanbul 1981, Düşünce Yay., s. 85-132; Ankara 1988, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., s. 87-132. (Urduca dört kitap çevirisi birlikte)
* *Cebraîl'in Kanadı*, çev. Yusuf Salih Karaca, Furkan Yay., İstanbul 1983, 176 s. [Bu eserin takriz yazısı, Ali Nihad Tarlan tarafından yazılmıştır].
* *Cebraîl'in Kanadı*, çev. Ahmet Kızılkaya, Kırkambar Yay., İstanbul 2000, 143 s. [Metin, Yusuf Salih Karaca'nın çeviri metni ile paralellik arz etmektedir].
* *Bâl-i Cibrîl'den, Şu Masmavi Gökyüzünü Kendi Yurdum Sanmıştım Ben* içinde, çev. Halil Toker, Şûle Yay., İstanbul 1999, s. 59-103 (Urduca üç kitap çevirisi birlikte, -seçmeler-).
* "Sâkiname", [*Bâl-i Cibrîl*den bir şiir], çev. Ali Nihad Tarlan, *Sebilürreşad Dergisi*, c. 10, sy. 245 (Mayıs 1957), s. 316.
* "Allah'ın Fermanı", [*Bâl-i Cibrîl*den bir şiir], çev. Şerif el-Hasan & Melâhat Günege, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 7, sy. 195 (Mayıs 1961); *Türkiye'de Dr. Muhammed İkbâl* içinde, Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti Yay., İstanbul 1962, Sıralar Matbaası, s. 51.
* "Huzur-ı Resaletmeâbda", [*Bâl-i Cibrîl*den bir şiir], çev. Şerif el-Hasan & Şevket Peköz, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 7, sy. 196 (Haziran 1961); *Türkiye'de Dr. Muhammed İkbâl* içinde, Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti Yay., İstanbul 1962, s. 50-51.
* "*Mürşid ile Mürid*", [*Bâl-i Cibrîl*den bir şiir], çev. Şevket Bulu, *Türkçe İkbâlîyat Dergisi*, İkbâl Akademisi Pakistan, Lahore 1993, s. 85-99; Bu şiirin iki çevirisi daha vardır: Abdülkadir Karahan, *Dr. Muhammed İkbâl ve Eserlerinden Seçmeler*, Merkezi Andlaşma Teşkilâtı Yay., İstanbul 1974, s. 150-

167; *Doğudan Gelen Ses, İkbâl*, Ufuk Kitapları, İstanbul 2001, s. 117-123; Muhammed Han Kayani, "İkbâl ve Mevlânâ" başlığı ile, *İzlenim Dergisi*, sy. 30 (Şubat 1996), s. 73-75; Aynı şiir, çevirmeni belirtilmeden, *Konya'dan Dünyaya Mevlânâ ve Mevlevîlik* eserinde yer alan Cavid İkbâl'e ait "İkbâl ve Mevlânâ" başlıklı makale metninin kenarında da yayınlanmıştır: Karatay Belediyesi Yay., İstanbul 2002, s. 309-312.

Bâng-i Derâ,

- * *Kervanın Çağrısı, Doğu'dan Esintiler* içinde, çev. N. Ahmed Asrar, Düşünce Yay., İstanbul 1981, s. 51-84; Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1988, s. 47-84 (Urduca dört kitap çevirisi birlikte).
- * *Bang-ı Derâ'dan, Şu Masmavi Gökyüzünü Kendi Yurdum Sanmıştım Ben* içinde, çev. Halil Toket, Şüle Yay., İstanbul 1999, s. 31-57 (Urduca üç kitap çevirisi birlikte, -seçmeler-).
- * *İkbâl ve Bâng-e Darâ'dan Seçmeler*, [İkbâl'in *Bâng-i Derâ* isimli eserinin 1. bölümünün çevirisi] çev. ve haz. Durmuş Bulgur, Yayınlanmamış Doktora Seminer Çalışması, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Urdu Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara 1996, 72 s., (Danışman: Yrd.Doç.Dr. Şevket Bulu).
- * "Şikve (Şikayet)", [İkbâl, *Bâng-i Derâ*'dan bir şiir], çev. Ali Genceli, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 24, sy. 1 (Ocak 1976), s. 15-20. [Aynı şiirler, Yusuf Salih Karaca tarafından da çevirilerek, 1980 yılında *Yeni Devir Gazetesi*'nde yayınlanmıştır].
- * "Muhammed İkbâl'in 'Tanrı'ya Yakarışı ve Tanrı'nın Yakarışına Cevabı' Üzerine Bir İnceleme", çev. ve haz. Erkan Türkmen, *Millî Eğitim Dergisi*, sy. 98-100 (Haziran-Ağustos 1990), s. 56-59; Aynı makale, *Türkçe İkbâliyat Dergisi*'nde de yayınlanmıştır: İkbâl Akademisi Pakistan, Lahore 1993, s. 55-69.
- * "Şikayet ve Cevap", (İkbâl'in 1991'de Trablus'un İtalyanların eline geçmesi üzerine yazdığı iki şiiri. Şiirler, İkbâl'in *Bâng-i Derâ* isimli eserinde yer almaktadır.), çev. Muhammed Han Kayani, *Şiirleri Aynasında İkbâl*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay., İstanbul 1995, s. 23-41; *Felsefe, Siyaset ve Şiir Dünyasıyla İkbâl*, İz Yay., İstanbul 2002, s. 93-114.
- * *Şikve*, Şükrü Şimşek, (Yayınlanmamış Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Urdu Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Konya 1993, 29 s., (Danışman: Prof.Dr. Erkan Türkmen).
- * "Tulû-i İslâm" (*İslâm'ın Doğuşu*), [*Bâng-i Derâ*'dan bir şiir], çev. Muhammed Sabir, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 7, sy. 204 (1 Ekim 1961), s. 10-11; sy. 205 (15 Ekim 1961), s. 13-14; *Türkiye'de Dr. Muhammed İkbâl* içinde, Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti Yay., İstanbul 1962, s. 38-44.
- * *Merhum Annemin Hatırasına*, [*Bâng-i Derâ*'dan bir şiir], çev. Sofi Huri & Şerif el-Hasan, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 11, sy. 11 (Şubat 1964), s. 11-14, 22.
- * *Millî Neşide*, [*Bâng-i Derâ*'dan bir şiir], çev. Abdülkadir Karahan, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 25, sy. 11 (Kasım 1977), s. 19.

Bendeğînâme,

- * “Yolcu, Ey Şark Kavimleri”, *Kölelik Kitabı*, çev. Ali Nihad Tarlan, M. İkbâl Derneği Yay., İstanbul 1976, s. 117-127 (Üç kitap çevirisi birlikte. Özgün metin *Zebûr-i Acem* içinde).
- * “Kulluk Kitabı”, çev. Ali Nihad Tarlan, *Hilal Dergisi*, c. 1, sy. 5 (1959), s. 4; “Kulluk Kitabı-2 ve Güzel San’atlar Bölümü”, sy. 6, s. 4; “Kulluk Kitabı-3 Resim”, sy. 8, s. 6; “Kulluk Kitabı-4 Kölelerin Dini”, sy. 9, s. 7; “Kulluk Kitabı-5 Hür İnsanlarda Mimari”, c. 2, sy. 16 (1961), s. 16.
- * “Yolcu, Ey Şark Kavimleri”, *Kölelik Kitabı*, çev. Ahmet Metin Şahin. Bu eser, Bursa’da Irmak Yayınları tarafından yayınlanmak üzeredir.

Câvidnâme,

- * *Câvidnâme*, çev. Annemarie Schimmel, Türkiye İş Bankası Yay., Ankara 1958, [Eserin girişinde Schimmel’in uzun bir önsözü bulunmaktadır. Ayrıca eserin sonuna çevirmen tarafından İkbâl bibliyografyası eklenmiştir]. 2. bsk.: Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1989, (dış kapakta “Câvitnâme” yazılı) [2. baskıda ilk baskının sonunda yer alan, Schimmel’in Türkiye İş Bankası ve Türk Tarih Kurumu Basımevi yetkilileri ile Hasan Ali Yücel’e, 19 Mayıs 1958 tarihli teşekkür yazısı yer almamaktadır]. 442 s.; 3. bsk.: Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2000, 386 s. Farklı baskı: Kırkambar Yay., İstanbul 1999, 448 s.
- * *Cavidname*, çev. Ahmet Metin Şahin, Irmak Yay., Bursa 1997, 400 s. [Veznen çeviri]
- * *Cavidname*, çev. Halil Toker, Kaknüs Yay., İstanbul 2002, 280 s.
- * “*Cavid’e Hitab*”, [Manzum tercüme], çev. Hüseyin Perviz Hatemi, Yeni Matbaa, İstanbul 1965, 31 s.
- * *Cavid’e Hitab*, *Câvidnâme* içinde, çev. Ahmet Metin Şahin, Irmak Yay., Bursa 1997, s. 275-293; çev. Halil Toker, Kaknüs Yay., İstanbul 2002, s. 263-272. [Bu manzum eser, İkbâl tarafından müstakil bir kitap olarak yayınlanmış, ancak 1959 yılında *Câvidnâme*’nin sonuna eklenmiştir. A. Schimmel’in çevirisinde bu bölüm yer almamaktadır].

Darb-i Kelim,

- * *Darb-ı Kelim: Musa Vuruşu*, çev. Ali Nihad Tarlan, R.C.D. Kültür Enstitüsü Neşriyatı, İstanbul 1968, 64 s. [Aşlı Urduca olan bu kitabın Farsça’ya çevirisi, Hâce Abdülhamid İrfanî tarafından yapılmıştır. Tarlan’ın çevirisi, bu çalışmaya dayanmaktadır].
- * “Hz. Musa’nın Darbesi”, *Doğu’dan Esintiler* içinde, çev. N. Ahmed Asrar, Düşünce Yay., İstanbul 1981, s. 133-195; Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1988, s. 134-191 (Urduca dört kitap çevirisi birlikte).
- * “Zarb-ı Kelim’den”, *Şu Masmavi Gökyüzünü Kendi Yurdum Sanmıştım Ben* içinde, çev. Halil Toker, Şûle Yay., İstanbul 1999, s. 105-168 (Urduca üç kitap çevirisi birlikte, -seçmeler-).
- * *Zarb-e Kalim ve İkbâl*, Selma Benli, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Urdu Dili ve Pakistan Araştırmaları Anabilim Dalı, Ankara 1987.

- * “Zarb-e Kalim”, Selma Benli, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Doğu Dilleri Dergisi*, Ankara 1992, c. 5, sy. 1, s. 211-219.
- * *Muhammed İkbâl'in Darb-ı Kelim'inde Vezin ve Babirler*, Nazmi Bayram, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Urdu Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Konya 1994, 68 s., (Danışman: Yrd.Doç.Dr. Yakup Şafak).

Esrâr-ı Hûdî,

- * *Esrâr-ı Hûdî, Benliğin Sırları*, çev. Ali Nihad Tarlan, Yenilik Basımevi, İstanbul 1958, 60 s.; 2. bsk.: Türkiye Pakistan Kültür Cemiyeti İstanbul Şb. Neşriyatı, İstanbul 1964, s. 19-72. (dış kapakta *Esrar ve Rumuz* başlığı ile iki kitap çevirisi birlikte)
- * *İslâmî Benliğin İçyüzü*, çev. Ali Yüksel, Fıtrat Yay., İstanbul 1986, 100 s.; Aynı metin: *Esrâr-ı Hûdî*, Eksen Yay., İstanbul 1990, s. 21-93; *Esrar-ı Hodi –Benliğin Gizleri-*, Birleşik Yay., İstanbul 1996 (2. bsk.), İstanbul 1999 (3. bsk.), s. 13-92. (şiir formu ile) (dış kapakta *Benlik ve Toplum* başlığı ile iki kitap çevirisi birlikte).
- * *Benliğin Sırları (Esrâr-ı Hûdî)*, çev. Ahmet Metin Şahin, Irmak Yay., Bursa 1998, 106 s. [Veznen çeviri].

[Nisar Ahmed Asrar Bey'in verdiği bilgiye göre bu eserin, 1950-55 yıllarında Ali Genceli tarafından yapılmış manzum çevirisi, maalesef basılamamış ve müsvedde olarak kalmıştır].

Gülşen-i Râz-ı Cedîd,

- * *Yeni Gülşen-i Raz (Sır Güllerinin Açtığı Bahçe)*, çev. Ali Nihad Tarlan, B. Kervan Matbaası, İstanbul 1959, 31 s. (Özgün metin *Zebûr-i Acem* içinde).
- * *Yeni Gülşen-i Raz*, çev. Ahmet Metin Şahin, Bu eser, Bursa'da Irmak Yayınları tarafından yayına hazırlanmaktadır.

Müsafîr,

- * *Yolculuk Hatırası (Mesnevi-i Misafîr)*, çev. Ali Genceli, Ülkü Matbaası, İstanbul 1970, 44 s. (Özgün metin, İkbâl'in *Pes Çi Bâyed...* isimli kitabının devamında) [Manzum Tercüme].
- * “Yolcu”, *Ey Şark Kavimleri, Kölelik Kitabı*, çev. Ali Nihad Tarlan, M. İkbâl Derneği Yay., İstanbul 1976, s. 23-60 (Üç kitap çevirisi birlikte).
- * “Yolcu”, *Ey Şark Kavimleri, Kölelik Kitabı*, çev. Ahmet Metin Şahin. Bu eser, Bursa'da Irmak Yayınları tarafından yayınlanmak üzeredir.

Pes Çi Bâyed Kerd Ey Ekvâm-ı Şark,

- * “Yolcu”, *Ey Şark Kavimleri, Kölelik Kitabı*, çev. Ali Nihad Tarlan, M. İkbâl Derneği Yay., İstanbul 1976, s. 61-115 (Üç kitap çevirisi birlikte).
- * “Ey Doğu Milletleri Ne Yapmalı”, çev. Muhammed Han Kayani, *Yedi İklim Dergisi*, sy. 147-149 (Haziran-Ağustos 2002), s. 114; sy. 150 (Eylül 2002), s. 45. [Bu sayıdaki başlık, “Ey Doğu Milletleri Ne Yapmalıyız” şeklinde yer almış]. (Eser, tefrika edilmeye devam ediyor.).
- * “Yolcu”, *Ey Şark Kavimleri, Kölelik Kitabı*, çev. Ahmet Metin Şahin, Bu eser, Bursa'da Irmak Yayınları tarafından yayınlanmak üzeredir.

Peyâm-ı Meşrik,

- * *Şarktan Haber*, çev. Ali Nihad Tarlan, Türkiye İş Bankası Yay., Ankara 1956,143 s.; 2. bsk.: Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti İstanbul Şb. Neşriyatı, İstanbul 1963, 130 s.
- * *İkbâl'den Şiirler*, çev. Ali Nihad Tarlan, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 1971, s. 9-145. (*Şarktan Haber* ve *Zebûr-u Acem* isimli iki kitap çevirisi birlikte) [Metin, önceki yayın ile aynıdır].
- [Nisar Ahmed Asrar Bey'in verdiği bilgiye göre bu eserin, 1950-55 yıllarında Ali Genceli tarafından yapılmış manzum çevirisi, maalesef basılamamış ve müsvedde olarak kalmıştır. Ayrıca bkz. Ali Nihad Tarlan, "Şarktan Haber" çevirisinin sonundaki "Dr. Mehmed İkbâl" başlıklı yazısı, Ankara 1956, s. 143].
- * *Şarktan Haber*, çev. Ahmet Metin Şahin, [Veznen çeviri] Bu eser, Bursa'da Irmak Yayınları tarafından yayına hazırlanmaktadır.[Eserin girişinde Ahmet Albayrak'ın "*İkbâl: Şarktan Haber Veren Bülbül*" başlıklı takdim yazısı yer alacaktır].
- * "İkbâl'den Bir Gazel: Yaşayış İlmi", (*Peyâm-ı Meşrik*'ten bir şiir: "Efkâr"), çev. Ali Genceli), *Sebülürreşad Dergisi*, c. 8, sy. 189 (Ocak 1955), s. 220.
- * *İki Millî Şair, İkbâl ile Petöfî*, (*Peyâm-ı Meşrik*'ten seçmeler) çev. Basri Gocul, Özvar Matbaası, Bursa 1970, 48 s. [Bölüm başlıkları: Pakistan Millî Şairi İkbâl'in Hikmetli Şiirleri & Tûr Lâlesi, Rubâiler]
- * "Tûr Lâlesi'nden...", çev. Serkan Özburun, *Aşkoloji* (Doğu ve Batı Edebiyatından Aşk ve Tutku Şiirleri Antolojisi), haz. Serkan Özburun, Kaknüs Yay., İstanbul 2002, c. 3, s. 638.

Rumûzu BîHûdî,

- * *Rumûzu BîHûdî, Benlikten Geçmenin Remizleri*, çev. Ali Nihad Tarlan, Yenilik Basımevi, İstanbul 1958; Türkiye Pakistan Kültür Cemiyeti İstanbul Şb. Neşriyatı, İstanbul 1964 (2. bsk.), s. 73-140. (dış kapakta *Esrar ve Rumuz* başlığı ile iki kitap çevirisi birlikte).
- * *Rumuz-u Bihodî*, çev. Ali Yüksel, Eksen Yay., İstanbul 1990, s. 95-193; *Rumuz-u Bihodî -Benlikten Geçmenin İşaretleri-*, İstanbul 1996 (2. bsk.), Birleşik Yay., İstanbul 1999 (3. bsk.), s. 93-180. (şiir formu ile) (dış kapakta *Benlik ve Toplum* başlığı ile iki kitap çevirisi birlikte).
- * *Benliğin İşaretleri* (Esrâr-ı Rumuz), çev. Ahmet Metin Şahin, Irmak Yay., Bursa 1998, 120 s. [Veznen çeviri].
- * "İslâm'da Özgürlüğün Önemi ve Kerbelâ Olayının Sırrı", *Hız. Hüseyin, Bir Uyarı Bir Sembol* içinde, ed. Mahd. Vahidüddin, çev. Abdullah Gürel), Pınar Yay. İstanbul 1982, 2. bsk.: Beyan Yay., İstanbul 1984, s. 95-99. [Rumûz'dan bir şiir] Aynı metin, *Genç Erenler Dergisi*'nde, çevirenin adı anılmaksızın yayınlanmış: sy. 9 (Haziran 1996), s. 14-15.
- * "Milletin Ahlâkı, Muhammedî Terbiyeye Uymakla Güzelleşir", çev. ?, *Cuma Dergisi*, c. 9, sy. 429 (18-24 Aralık 1998), s. 32.

Zebûr-i Acem,

- * *Zebûr-u Acem'den Seçmeler*, çev. Ali Nihad Tarlan, Hilâl Yay., İstanbul 1964, 44 s. Aynı eser, editörün bazı eklemeler ve çıkarmaları ile, *Seçme Şiirler* başlığı ile yeniden yayınlanmıştır: Bengisu Yay., İstanbul 1998, 72 s.
- * *İkbâl'den Şiirler*, çev. Ali Nihad Tarlan, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 1971, s. 146-283. (*Şarktan Haber* ve *Zebûr-u Acem* isimli iki kitap çevirisi birlikte).
- * *Zebûr-i Acem*, çev. Ahmet Metin Şahin, [Veznen çeviri] Bu eser, Bursa'da Irmak Yayınları tarafından yayına hazırlanmaktadır.
- * "Zebur-i Acem'den Bir Parça" ("Dua" isimli şiir), çev. Ali Nihad Tarlan, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 5, sy. 121 (Nisan 1958); *Türkiye'de Dr. Muhammed İkbâl* içinde, Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti Yay., İstanbul 1962, Sıralar Matbaası, s. 19-20.
- * "Zebur'u Acem'den İki Parça", çev. Ali Nihad Tarlan, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 5, sy. 123 (Mayıs 1958).
- * "İkbâl'in Zebur-u Acem İsimli Eserinden Bir Parça", çev. Ali Nihad Tarlan, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 5, sy. 127 (Temmuz 1958).
- * "Zebur-i Acem'den", çev. Ali Nihad Tarlan, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 7, sy. 186 (Ocak 1961).
- * "Zebur-i Acem'den", [Gazel: 29, 42], çev. Ali Nihad Tarlan, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 7, sy. 190 (Mart 1961), s. 5-6.
- * "Zebur-i Acem'den", [Gazel: 16], çev. Ali Nihad Tarlan, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 11, sy. 2 (Mayıs 1963).
- * "Zebur-i Acem'den", çev. Ali Nihad Tarlan, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 11, sy. 12 (Mart 1964), s. 18.
- * "Uyan", çev. Ali Nihad Tarlan, *Hilal Dergisi*, c. 5, sy. 49 (1965), s. 30.
- * *Muhammed İkbâl'in "Zebûr-i Acem" Adlı Eserinden Birkaç Bölüm*, ("Uyan" isimli şiir), çev. Ali Nihad Tarlan, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 29, sy. 9-10 (Eylül-Ekim 1981).
- * "Zebur'u Acem'den Bir Şiir" ("Uyan" isimli şiir), (Veznen çev. Ahmet Metin Şahin, *Türk Edebiyatı Dergisi*, sy. 269 (Mart 1996), s. 46.

C. Seçmeler & Diğer Eserler

Şiir

- * "İkbâl'den Yedi Kıta", çev. Ali Genceli, *Sebilürreşad Dergisi*, c. 8, sy. 185 (Kasım 1954), s. 160.
- * "İkbâl'den Beyitler", [Değişik kitaplarından..], çev. ?, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 5, sy. 123 (Mayıs 1958).
- * "İkbâl'den Bir Gazel", çev. Ali Nihad Tarlan, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 6, sy. 142 (Şubat 1959).
- * "İkbâl'in Bir Mısra'ı", çev. Ali Nihad Tarlan, *Hilal Dergisi*, c. 2, sy. 13 (1959), s. 6-7.
- * "İslâm Dünyası", [İkbâl'den şiir çevirisi], çev. Mehmet Sabir, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 7, sy. 208 (Aralık 1961), s. 7, 15.

- * “Zindegi (Hayat)”, [İkbâl'den şiir çevirisi], çev. Muhammed Sabir, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 7, sy. 209 (15 Aralık 1961), s. 7.
- * “Muhamed İkbâl'den Şiirler”, [İkbâl'den şiir çevirileri], çev. N. Ahmet Asrar, *Pakistan Postası Dergisi*, (III. Bölüm) c. 32, sy. 1-4 (Ocak-Nisan 1984), s. 12-13; (IV. Bölüm) c. 32, sy. 5-8 (Mayıs-Ağustos 1984), s. 9.
- * “İslâm Kadını”, [İkbâl'in bir şiir kitabı çevirisinin kısa bir bölümü; Başlık hazırlayan tarafından konmuş.], (haz. A. Feyza Yurtseven), *Kadın ve Aile Dergisi*, sy. 1 (Nisan 1985), s. 15.
- * “İkbâl'den Dörtlükler”, çev. Şevket Bulu, *Türkçe İkbâliyat Dergisi*, İkbâl Akademisi Pakistan, Lahore 1993, s. 71-78.

Genel

- * “İkbâl'in Hayatı ve Eserlerinden Seçmeler”, (İstanbul'da, 1-2 Aralık 1995 tarihinde düzenlenen, Uluslararası Muhammed İkbâl Sempozyumu Tebliğleri), *Muhammed İkbâl Kitabı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay., İstanbul 1997, s. 223-285. [Ek Bölüm].

Kitap

- * *Dr. Muhammed İkbâl'in Eserlerinden Seçmeler*, (İkbâl'in şiir kitaplarından, *İslâm'da Dinî Düşüncenin Yeniden Kuruluşu* başlığı ile ilgili kitabından ve mektuplarından seçmeler -özgün metinlerle birlikte-), çev. Abdülkadir Karahan, Merkezi Andlaşma Teşkilâtı Yay., (CENTO), İstanbul 1974, s. 69-201; *Doğudan Gelen Ses, İkbâl*, Ufuk Kitapları, İstanbul 2001, s. 83-144. [Son kitapta (2 bsk.), özgün metinler yayınlanmamıştır].
- * *Aşk ve Tutku (On Uzun Manzume)*, çev. Celal Soydan, Akçağ Yay., Ankara ts. (Eşref'in sunuş yazısı, Aralık 1999 tarihli), 136 s.
- * *Felsefe, Siyaset ve Şiir Dünyasıyla İkbâl*, çev. Muhammed Han Kayani, İz Yay., İstanbul 2002, 151 s.. (Kitabın son bölümü, İkbâl'den yapılmış çeviri şiir örneklerinden oluşmaktadır: s. 93-151).

Toplu Çeviri Kitapları

- * *Esrar ve Rumuz*, çev. Ali Nihad Tarlan, Türkiye Pakistan Kültür Cemiyeti İstanbul Şb. Neşriyatı, İstanbul 1964 (2 bsk.), (İki kitap çevirisi birlikte): *Esrâr-ı Hûdî (Benliğin Sırları)*, [İkbâl], s. 19-72; *Rumûzu BîHûdî, (Benlikten Geçmenin Remizleri)*, [İkbâl], s. 73-140.
- * *İkbâl'den Şiirler (Şarktan Haber ve Zebûr-u Acem)*, çev. Ali Nihad Tarlan, Türkiye İş Bankası Yay., İstanbul 1971, (İki kitap çevirisi birlikte): [Peyâm-ı Meşrik, İkbâl], s. 9-145; [Zebûr-i Acem, İkbâl], s. 146-283.
- * *Yolcu, Ey Şark Kavimleri, Kölelik Kitabı*, çev. Ali Nihad Tarlan, M. İkbâl Derneği Yay., İstanbul 1976, (Üç kitap çevirisi birlikte): [Müsafir, İkbâl], s. 23-60; [Pes Çi Bâyed Kerd Ey Ekvâm-ı Şark, İkbâl], s. 61-115; [Bendegî-nâme, İkbâl], s. 117-127.
- * *Doğu'dan Esintiler*, çev. N. Ahmed Asrar, İstanbul 1981, Düşünce Yay. (Dört kitap çevirisi birlikte; -seçmeler-): *Kervanın Çağrısı*, [Bâng-i Derâ, İkbâl], s. 51-84; *Cibril'in Kanadı*, [Bâl-i Cibril, İkbâl], s. 85-132; *Hz. Musa'nın Darbesi*, [Darb-i Kelim, İkbâl], s. 133-195; *Arabistan'ın Armağanı*,

- [Armağan-ı Hicâz, İkbâl], s. 197-222. [Kitabın Urduca kısmının çevirisi]; 2. bsk.: Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1988.
- * *Benlik ve Toplum*, çev. Ali Yüksel, Eksen Yay., İstanbul 1990, (İki kitap çevirisi birlikte): *Esrâr-ı Hûdî*, [İkbâl], s. 21-93; *Rumûzu BîHûdî*, [İkbâl], s. 95-208; İstanbul 1996 (2. bsk.), Birleşik Yay., İstanbul 1999 (3. bsk.), *Esrar-ı Hodi –Benliğin Gizleri-*, s. 13-92; (şiir formu ile); *Rumuz-u Bibodi –Benlikten Geçmenin İşaretleri-*, s. 93-180; (şiir formu ile).
- * *Şu Masmavi Gökyüzünü Kendi Yurdum Sanmıştım Ben*, çev. Halil Tokker, Şûle Yay., İstanbul 1999, 168 s. (Urduca üç kitap çevirisi birlikte, -seçmeler-): [Bâng-i Derâ, İkbâl], s. 31-57; [Bâl-i Cibrîl, İkbâl], s. 59-103; [Darb-i Kelîm, İkbâl], s. 105-168.

D. Diğer Çalışmalarından Çeviriler

- * “Naşirin Önsözü”, *Râhat-üs-Sudûr ve Âyet-üs-Sûrûr (Gönüllerin Rahatı ve Sevinç Alâmeti)*, [Muhammed b. Ali b. Süleyman er-Râvendî'nin bu eserini M. İkbâl, 1921 yılında, yazma bir nüshaya istinad ederek Farsça olarak yayınlamıştır. Eserin önsözü de kendisi tarafından yazılmıştır. (Cambridge, Ağustos 1921)], Farsça'dan çev. Ahmed Ateş, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1957, c. 1, s. ix-xii.
- * “Kaid-i Azam Cinnah ve Dr. İkbâl'in Ona Mektupları”, Abdülkadir Karahan, *Kaid-i Azam M. Ali Cinnah'ın 100. Doğum Yıldönümüne Armağan* içinde –iç kapaktaki tam başlık-, haz. Abdülkadir Karahan, Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul 1977, s. 22-32.
- * “Sihler”, *İslâm Ansiklopedisi*, c. X, s. 611-619; (Muhammed İkbâl'in, İslâm Ansiklopedisi'ne yazmış olduğu madde), çev. ?, Millî Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul 1993.
- * *Yansımalar (Gençlik Notları)*, (İkbâl'in *Stray Reflections -A Note-Book of Allama Iqbal-* isimli not defterinin çevirisi), çev. Halil Tokker, Kaknüs Yay., İstanbul 2001, 103 s. [Cavid İkbâl'in editörlüğü ile Lahor'da yayımlanan kitabın sonunda yer alan İkbâl'in el yazıları, bu çeviride yer almamaktadır. Kitabında sonunda, isimlerden oluşan kısa indeks, çevirmen tarafından başlık indeksi şeklinde yayınlanmıştır].
- * *Mektuplar [İkbâl'in Mektupları]*, (İkbâl'in Muhammed Ali Cinnah, Atiyye Feyzi Begim, Han Muhammed Niyâzu'd-Dîn Han'a yazdığı 102 mektubunun çevirisi; *Letters of Iqbal to Jinnah & Makâtib-i İkbâl Ba-Nâm-i Hân Muhammed Niyâzu'd-Dîn Hân*), çev. Halil Tokker, Kaknüs Yay., İstanbul 2002, 174 s. [Türkçe'de ilk defa *Kemalizm Dergisi*'nin 54. sayısında, Ocak 1967 tarihinde, yazarının ismi belirtilmeden yer alan “Pakistanlı Büyük Şair, Filozof ve İstiklâl Mücahidi Dr. Muhammed İkbâl” isimli yazıda, Muhammed İkbâl'in isminin son harfi <t> ile yazılmıştır. Birkaç ansiklopedi maddesindeki imla hatası dışında, uzun yıllar sonra, bu eserin dış kapağında aynı imla şekli ile karşılaştık; ancak iç kapakta isim, ‘Muhammed’ şeklinde yer almıştır. Dış ve iç kapakta *Mektuplar* başlığı yer alırken, kitabın künyesi ile ilgili bilgide kitabın ismi, *İkbâl'in Mektupları* şeklinde belirtilmek-

tedir]. [İkbâl'in Cinnah'a mektuplarını, Abdülkadir Karahan da çevirmiştir. bkz; "Kaid-i Azam Cinnah ve Dr. İkbâl'in Ona Mektupları", *Kaid-i Azam M. Ali Cinnah'ın 100. Doğum Yıldönümüne Armağan* içinde -iç kapaktaki tam başlık-, haz. Abdülkadir Karahan, Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul 1977, s. 22-32].

- * *Presidential Address*, (Muhammed İkbâl'in, 1930 yılında Allahabad'da, 'Müslüman Birliği'nin Yıllık Toplantısı'nda başkan olarak yaptığı konuşma metni. Bu metin, İkbâl'in İslâm ve toplum hakkındaki görüşleri ve özellikle de Pakistan fikrinin resmî olarak ilk defa dile getirilmiş olması bakımından önem kazanmaktadır) Ministry of Information & Broadcasting Government of Pakistan, Islamabad ts., 30 s. [Metin, Ahmet Albayrak tarafından çevrilmiş olup, yayın aşamasındadır].

2. İkbâl ile İlgili Kitaplar

A. Çeviri

Han, Zülfikâr Ali,

- * *Doğudan Bir Ses (İkbâl'in Şiiri)*, çev. Turgut Akman, Binbirdirek Yay., İstanbul 1981, 80 s. [*A Voice From The East (The Poetry of Iqbal)* isimli eserin çevirisi; Bu eserin giriş yazısı, B.A. Dar; Önsöz yazısı ise, Umrao Singh Sher Gil tarafından yazılmıştır].

Khatoon, Jamila,

- * *İkbâl'in Felsefî Sisteminde Tanrı, İnsan ve Kâinat*, çev. Celal Türer, Ankara 2003, Kitap Kitâbiyât Yayınları tarafından yayınlanmak üzere. [*The Place of God, Man and Universe in The Philosophic System of Iqbal* isimli eserin çevirisi].

Münevver, Muhammed,

- * *İkbâl ve Kur'ânî Hikmet*, çev. M. Ali Özkan, İnsan Yay., İstanbul 1995, 214 s. [*Iqbal and Quranic Wisdom* isimli eserin çevirisi; Bu eserin giriş yazısı, Allah Bukhsh K. Brohi tarafından yazılmıştır. Eser, yazarın İkbâl hakkında yayınladığı bazı makalelerinden oluşmaktadır. Kitapta yer alan makalelerin isimleri sırasıyla şöyledir: "İkbâl'in Fikriyatında Âhenk", s. 31-42, ["Harmony in Iqbal's Thought", *Iqbal*, c. 18, sy. 1 (Temmuz 1969), s. 46-53.]; "İkbâl'de Fakr Düşüncesi", s. 43-61, ["Iqbal's Idea of Faqr", *Iqbal*, c. 19, sy. 3 (Haziran-Mart 1972), s. 68-81.]; "İkbâl'in Kur'ânî Tarih Kavramı Üzerine Düşündükleri", s. 63-88, ["Iqbal on Qur'anic Concept of History", *Iqbal Review*, c. 20, sy. 3 (Ekim 1979), s. 11-30.]; "Ölümden Sonraki Hayat Hakkında İkbâl'in Fikirleri", s. 89-115; "İkbâl'in Takdir Fikri", s. 117-147; "Ahlâktan Yoksun İlerleme Üzerine İkbâl'in Düşündükleri", s. 149-167; "İkbâl ve Benliğin Gerçekleştirilmesi", s. 169-183; "İnsanın Ubudiyete Lâyık Mâbud Arayışı Konusunda İkbâl", s. 185-195; "İkbâl'in İnsanın Mesuliyeti Hakkındaki Fikirleri", s. 197-214.

Nedvî, Ebu'l-Hasen Ali el-Haseni,

- * *Büyük İslâm Şairi Dr. Muhammed İkbâl*, çev. Ali Ulvi Kurucu, Hilal Yay., Ankara 1957, 82 s. [*Ravai Ikbâl* isimli eserin çevirisi. Çevirmenin, kitabın

başında önsözü ve son kısmında da İkbâl için yazdığı iki şiiri bulunmaktadır]. Aynı eserin bir başka çevirisi daha vardır: *İkbâl'in Mesajı*, çev. Yusuf Işıcık, Hayra Hizmet Vakfı Yay., Konya 1979, 198 s. 2. bsk: Birleşik Yay., İstanbul 1999, 204 s. [Kurucu'nun çevirisinden farklı olarak bu eserde, İkbâl'in şiirlerinden açıklamalı örnekler ve *Ravaiu İkbâl* isimli eserin üçüncü baskısında yer alan, "el-Hakaiku't-Tarihiyye fi Şi'ri İkbâl" isimli ilave bölüm de çeviriye eklenmiştir].

Schimmel, Annemarie,

- * *Peygamberâne Bir Şair ve Filozof Muhammed İkbâl* [The Ascension of the Poet, Muhammad Iqbal], çev. Senail Özkan, Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul 1990, 180 s. Bu eser, bibliyografya, isim ve yer adları indeksleri ilavesiyle, başlığı değiştirilerek ve çeviride bazı küçük değişiklikler yapılarak, aynı çevirmen tarafından yeniden yayınlanmıştır: *Çağın Mevlânâ'sı Muhammed İkbâl*, Kırkambar Yay., İstanbul 2001, 237 s.

Şeriati, Ali,

- * *Biz ve İkbâl*, çev. Ergin Kılıçtutan, Burhan Yay. İstanbul 1984; Farklı yayınevi: İstanbul 1985; 2. bsk.: Bir Yay., İstanbul 1988, 173 s. [*Mâ-u -İkbâl* isimli eserin çevirisi].

B. Telif

Çelik, İsa,

- * *Muhammed İkbâl'in Düşüncesinde Tasavvuf*, (Bu eser, doçentlik çalışması olarak sunulmak üzere hazırlanmaktadır.), Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Anabilim Dalı.

Dayanır, Kemal,

- * *Büyük Türk Dostu Pakistanlı Dr. M. İkbâl'in Hayatı, Siyasi, Edebi ve Dini Düşüncesi*, Ankara 1984, 121 s. [Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde 1978 yılında yapılan, *M. İkbâl'in Dini Düşüncesi* başlıklı lisans tezi'nin gözden geçirilmiş şekli].

Karahan, Abdülkadir,

- * *Dr. Muhammed İkbâl ve Eserlerinden Seçmeler*, Merkezi Andlaşma Teşkilatı Yay. (CENTO), İstanbul 1974, 231 s. Bu eser, yazarın vefatından sonra, editör tarafından *Doğudan Gelen Ses, İkbâl* şeklinde ismi değiştirilerek ikinci kez yayınlanmıştır: *Ufuk Kitapları*, İstanbul 2001, 157 s.

Kayani, Muhammed Han,

- * *Şiirleri Aynasında İkbâl*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay., İstanbul 1995, 56 s. [1-2 Aralık 1995 tarihinde İstanbul'da düzenlenen *Uluslararası Muhammed İkbâl Sempozyumu*'nda hediye olarak dağıtılan eser].
- * *Felsefe, Siyaset ve Şiir Dünyasıyla İkbâl*, İz Yay., İstanbul 2002, 151 s. ["İkbâl'in İnsân-ı Kâmil Felsefesi" başlıklı bölüm (s. 33-46), *Şiirleri Aynasında İkbâl* isimli eserinde aynen yer almaktadır (s. 43-56). Ayrıca bu metin, 25 Mart 1998 tarihinde İslam Tarih, Kültür ve Sanat Araştırma Merkezi'nde yapılan, "İkbâl'i Anma Günü"nde tebliğ olarak sunulmuştur. Kitabın son bölümü, İkbâl'in şiirlerinden yapılmış örnek çevirilerden oluşmaktadır. (s. 93-151)]

Kılıç, Cevdet,

- * “*Büyük Mütefekkir Dr. Muhammed İkbâl, Hayatı, Şahsiyeti ve Fikirleri*”, Muradiye Eğitim ve Kültür Vakfı Yay., Ankara ts., 320 s. [*Muhammed İkbâl’de Felsefi ve Tasavvufî Kavramlar* başlıklı yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1994].

Kul Sadi,

- * *Doğunun Uyanışı: İkbâl*, Vahdet Yay., İstanbul 1985, 207 s.

Tunç, Ramazan,

- * *Muhammed İkbâl (Hayatı & Eserleri)*, Beyan Yay., İstanbul 1984, 96 s.

Yaşar, Selahaddin,

- * *Muhammed İkbâl (Hayatı, Sanatı, Mücadelesi)*, Yeni Asya Yay., İstanbul 1988, 171 s.

- * *Pakistan’ın Büyük Şair ve Filozofu Dr. Muhammed İkbâl*, [Hayatı, Benlik Kavramı ve birkaç şiir çevirisi] (Broşürün basıldığı şehir ve yıl yazılı değil. Sadece matbaa ismi var: Fersa Matbaası), 16 s.

- * *Pakistan’ın Büyük Millî Şairi İkbâl Hakkında Konferanslar*, Anıl Matbaası, İstanbul 1952, 39 s. [İkbâl’in 14. ölüm yıldönümü münasebetiyle Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti, İstanbul Şubesi tarafından 21 Nisan 1952 tarihinde Marmara Lokali’nde düzenlenen programda verilen konferanslar].

- * *Rumî ve İkbâl*, İstanbul 1952, ‘La Turquie Moderne’ Basımevi, Yayınlayan: Pakistan Büyükelçiliği, Basın Ateşeliği, Ankara, 72 s. [Muhtelif konferans, makale, vb. malzemelerden oluşan derleme].

- * *Türkiye’de Dr. Muhammed İkbâl*, Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti Yay., İstanbul 1962, Sıralar Matbaası, 54 s. [*Pakistan Postası Dergisinde* yayınlanan yazı ve çevirilerden yapılan derleme]

- * *İslam’ın Şair Filozofu Muhammed İkbâl*, Pakistan Büyükelçiliği Basın Ateşeliği Yay., Ankara 1968, Şark Matbaası, 15 s.

- * *Muhammed İkbâl*, Tisa Matbaacılık, Ankara 1970, Pakistan Büyükelçiliği Basın Ateşeliği, 20 s.

- * *Muhammed İkbâl*, Tisa Matbaacılık, Ankara 1971, Pakistan Büyükelçiliği Basın Ateşeliği, 8 s.

- * *İkbâl’in Hayatı, Eserleri, Felsefesi*, Tisa Matbaacılık, Ankara 1974, 12 s. [Ankara’da, Türk-Pakistan Dostluk ve Kültür Derneği ile Türk-Pakistan Kadınları Dostluk Derneği’nin, Ankara Üniversitesi Rektörü Prof. Tahsin Özgüç başkanlığında, 9 Mayıs 1974 tarihinde, ortaklaşa düzenledikleri “İkbâl Günü” dolayısıyla].

- * *Allâme Dr. Muhammed İkbâl, Hayatı ve Felsefesi*, Ankara 1977, 40 s. [İkbâl’in 100. Doğum Yıldönümü dolayısıyla Pakistan Büyükelçiliği tarafından bastırılmış].

- * *Bugünkü Pakistan ve Türkiye-Pakistan Kültür İlişkileri*, Türkiye-Pakistan Kültür Derneği Yay., Ankara 1988, 74 s.

- * *Muhammed İkbâl Kitabı* (Uluslararası Muhammed İkbâl Sempozyumu Bildirileri, 1-2 Aralık 1995), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay., İstanbul 1997, 304 s.

İkbâl'den Bahseden Kitaplar

A. Çeviri

Ahmed, Akbar S.,

- * *Postmodernizm ve İslam*, çev. Osman Ç. Deniztekin, Cep Kitapları, İstanbul 1995, 332 s. [İkbâl'e yapılan atıflar: 45, 65, 101, 104, 161, 163, 183, 196, 230, 231, 232].

Ahmed, Aziz,

- * *Hindistan'da İslâm Kültürü Çalışmaları*, çev. Latif Boyacı, İnsan Yay., İstanbul 1995, 383 s. [“İkbâl, Modernizm ve Yeni Pan-İslâmcılık”, s. 98-101; Ayrıca İkbâl'e yapılan atıflar: s. 33, 90, 282, 285-287, 377-381].
- * *Hindistan ve Pakistan'da Modernizm ve İslâm*, çev. Ahmet Küskün, Yöneliş Yay., İstanbul 1990, 351 s. [“İkbâl: Tefekkürî Neo-Modernizm”, s. 173-190; “İkbâl'in Pakistan Görüşü”, s. 191-200; Ayrıca İkbâl'e yapılan atıflar: s. 12, 107, 118, 125, 158, 169, 170, 205, 206, 215, 216, 225, 229, 230, 235, 236, 242, 244, 246, 251, 257, 263, 280, 282, 285, 289, 317, 323, 330-333].

Bağdadi, Mevlâna Hâlid,

- * *Herkese Lâzım Olan İman*, çev. Kemahlı Feyzullah Efendi, İhlas A.Ş. Yay., İstanbul 1985, [“İslâm felsefesi” bölümünde (s. 408):“İkbâl'e göre müsülmanlığın beş esası”, s. 417-418].

Baljon, J. M. S.,

- * *Kur'ân Yorumunda Çağdaş Yönelimler*, çev. Şaban Ali Düzgün, Fecr Yay., İstanbul 1994, 159 s. [İkbâl'e yapılan atıflar: s. 37, 59, 75, 80, 84, 89, 101, 110, 134, 138].

el-Behiy, Muhammed,

- * *Çağdaş İslâm Düşüncesinin Oluşumu ve Batı* [“el-Fikrî'l-İslâmî el-Hadis ve Sılatühü bi'l-İsti'mâri'l-Garbi], çev. İbrahim Sarmış, c. 1, Girişim Yay., İstanbul 1986, 301 s. [3. Bölüm: Dinî Islahat (s. 208-211); “Muhammed İkbâl ve Görüşleri”, s. 211-301]., (2. bsk.: Ekin Yay., 1996). Bu kitabın 3. baskısı farklı bir başlıkla yayınlanmıştır: “İslami Direniş ve Islahat”, (Modern İslam Düşüncesinin Batı Sömürüsüyle Alâkası-I), İstanbul 1997, Ekin Yay., 232 s.; [3. Bölüm: Dinî Islahat (s. 169-174); “Muhammed İkbâl”, s. 175-232].

Cemile, Meryem,

- * *İslâm ve Çağdaş Öncüleri*, [“Islam in Theory and Practice”], çev. Selâhattin Ayaz, Bir Yay., İstanbul 1986, 265 s. [“Allâme Muhammed İkbâl”, s. 245-248].

Dâr, B. A.,

- * *“Muhammed İkbâl”*, çev. ve haz. Mustafa Armağan, *İslâm'da Bilgi ve Felsefe, Kindî'den İkbâl'e İslâm Düşünürleri* içinde, İz Yay., İstanbul 1997, 166 s. [Bu bölüm, Paul Edwards'ın baş-editörlüğünde hazırlanan *The Encyclopedia of Philosophy*'deki ansiklopedi maddesinin çevirisidir].

Esposito, John, (ed.)

- * *Güçlenen İslam'ın Yankuları*, [Farklı yazarların makalelerinden oluşan, Vo-

ices of Resurgent Islam isimli eserin çevirisi], çev. Erol Çatalbaş, Yöneliş Yay., İstanbul 1989, 320 s. [Esposito, “Muhammed İkbâl ve İslam Devleti”, s. 198-214].

Esposito, John & Donohue, John,

- * *Değişim Sürecinde İslâm*, çev. Ali Yaşar Aydoğan & Aydın Ünlü, İnsan Yay., İstanbul 1991, 337 s. [“Muhammed İkbâl / Hindistan Yarı-Kıtasında Bağımsız Bir İslâm Devleti”, s. 95-97; “Struggle for Independence”: 1857-1947, Karaçi 1958, s. 14-18’den alıntı].

Fahri, Macit,

- * *İslâm Felsefesi Tarihi*, çev. Kasım Turhan, İklim Yay., İstanbul 1987, 310 s.; *Ayışığı* kitapları, İstanbul 1998, 400 s. [“Hindistan’da Modernizm: Seyyid Ahmed Han, Emir Ali ve Muhammed İkbâl”, İklim Yay., s. 275-280; *Ayışığı* kitapları, s. 349-356].
- * *İslâm Felsefesi, Kelâmı ve Tasavvufuna Kısa Bir Giriş*, çev. Şahin Filiz, İnsan Yay., İstanbul 1998, 196 s., [İkbâl yorumu ve eleştirisi, s. 165-166].

Fazlur Rahman,

- * *İslam ve Çağdaşlık, Fikri Bir Geleneğin Değişimi*, çev. Alparslan Açıkgenç & M. Hayri Kırbaoğlu, Fecr Yay., Ankara 1990, 312 s., 1998 tarihli 3. baskıda-) [İkbâl’e atıflar: s. 144, 148, 149, 150, 151, 167, 169, 171, 190, 195, 223, 224, 254-255, 283-284.] [Ankara Okulu Yay.’dan yapılan 1998 tarihli 3. baskıdaki İkbâl’e atıflar: s. 53, 72, 73, 116].
- * *İslâm*, çev. Mehmet Dağ & Mehmet Aydın, Selçuk Yay., İstanbul 1993 (genişletilmiş 3 bsk.), 383 s., [İkbâl’e atıflar: s. 307, 309, 313, 314, 325].

Kutub, Muhammed,

- * *İslâm Düşüncesinde Sanat*, çev. Akif Nuri, Fikir Yay., İstanbul 1979, 444 s. [“İslâmcı Bir Edebiyata Doğru; Şiir Dalında Muhammed İkbâl”, s. 363-376].

Lapidus, Ira M.,

- * *Modernizme Geçiş Sürecinde İslam Dünyası*, çev. İ. Sefa Üstün, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul 1996, 472 s., [“İkbâl ve Pakistan fikri”, s. 217-218].

Meyerovitch, Eva de Vitray,

- * *İslâm’ın Gülelyüzü*, çev. Cemal Aydın, Şûle Yay., İstanbul 1998, 167 s., [Muhammed İkbâl’in kitapları vasıtasıyla Mevlânâ’yı bulması serüveni hakkında kendisi ile yapılan röportaj].

Mutahhari, Murtaza,

- * *Son Yüzyıldaki İslâmî Hareketler*, çev. İbrahim Şahin, Sahra Yay., Ankara 1988, [“İkbâl”: s. 43-48].

Nasr, Seyyid Hüseyin,

- * *Batı Felsefeleri ve İslâm*, (İki ayrı makalesinin çevirisinden oluşan bir kitap), çev. Selâhaddin Ayaz, Bir Yay., İstanbul 1985, [Nasr’ın İkbâl’i eleştirisi, s. 28-29 vd.; bir atıf, s. 47].
- * *Üç Müslüman Bilge*, çev. Ali Ünal, İnsan Yay., İstanbul 1985, 184 s. [İkbâl atıfları: s. 164, 165].
- * *İslâm ve Modern İnsanın Çıkması*, çev. Ali Ünal, İnsan Yay., İstanbul ts. (2. bsk.), 254 s. [İkbâl atıfları: s. 234-235, 246].

- * *Modern Dünyada Geleneksel İslam*, çev. Savaş Şafak Barkçın & Hüsamettin Arslan, İnsan Yay., İstanbul 1989, 338 s. [İkbâl atıfları: s. 198, 209, 218-219, 222].
  - * *Genç Müslümana Modern Dünya Rehberi*, çev. Şahabeddin Yalçın, İz Yay., İstanbul 1993, 342 s., [İkbâl atıfları: s. 108, 170-171, 237].
  - * *Bilgi ve Kutsal*, çev. Yusuf Yazar, İz Yay., İstanbul 1999, 350 s., [İkbâl atfı: s. 258].
- Serdar, Ziyatüddin,
- * *İslam Medeniyetinin Geleceği*, çev. Deniz Aydın, İnsan Yay., İstanbul 1986, 376 s. [İkbâl'e yapılan atıflar: "İçtihad fikri", s. 182; "Kişilik-Bilinci", s. 225-226].
- Sıddıkî, Mazharuddin,
- * *İslâm Dünyasında Modernist Düşünce*, çev. Murat Fırat & Göksel Korkmaz, Dergâh Yay., İstanbul 1990, 267 s. [İkbâl'e yapılan atıflar: 17, 32-33, 35, 37, 42-43, 47-50, 66, 77, 82-83, 97-98, 104-105, 109-111, 118-120, 145-148, 161, 168-169, 176, 197, 210-211, 218-220, 223, 226, 261].
- Suruş, Abdülkerim,
- * *Aydın'lık ve Dindarlık*, ["Ruşenfikrî ve Dindarî"], (3 Haziran 1987 tarihinde, Tahran Üniversitesi'nde verdiği konferans metni), çev. Sabah Kara, Kıyam Yay., Ankara 1990, 108 s. ["Hafız, Gazali ve İkbâl Gibi Sair Aydınlarla İlişkin Kısa Bir Değerlendirme", s. 91-106].

B. Telif

- Ayaşlı, Münevver,
- * *İşittiklerim... Gördüklerim... Bildiklerim...*, Güryay Matb., İstanbul 1973, 198 s. ["Mehmed Akif ve Muhammed İkbâl", s. 154-164].
- Aydın, Mehmet S.,
- * *Din Felsefesi*, Selçuk Yay., İstanbul 1992 (3. bsk.), 348 s., [İkbâl'e yapılan atıflar: s. 136, 145, 155, 159, 164, 167, 168, 172, 183, 184, 191, 196, 197, 211, 248, 276].
  - * *M. Aydın ile İçerik Bakış (Din, Felsefe, Lâiklik)*, (haz. & Ropörtaj Mehmet Gündem), İyiyadam Yay., İstanbul 1999, 288 s., ["İkbâl'in Felsefesinde Allah-Âlem İlişkisi", s. 263-271. 1995 yılında, İstanbul'da düzenlenen "Uluslararası İkbâl Sempozyumu"nda sunulan tebliğ metni]. [Ayrıca İkbâl'e atıflar: s. 20, 90, 163, 219, 237].
  - * *Âlemden Allah'a (Makaleler-1)*, Ufuk Kitapları, İstanbul 2000, (2. baskı: 2001), 163 s., ["Süreç (Proses) Felsefesi Işığında Tanrı-Âlem İlişkisi" başlıklı makalesinde İkbâl'e uzun değiniler var: s. 35-108]
  - * *İslâm Felsefesi Yazıları (Makaleler-2)*, Ufuk Kitapları, İstanbul 2000, 211 s., ["Muhammed İkbâl'in Eserlerinde Mevlânâ", s. 107-117; "İkbâl'in Felsefesinde İnsan", s. 119-146; "İkbâl'e Göre Dinî Tecrübe", s. 147-153; "İkbâl'in Felsefesinde Allah-Âlem İlişkisi", s. 155-162; "Muhammed İkbâl'in Din Felsefesinde 'Ulûhiyet' Kavramı", s. 163-176].

Aydın, Münire, [der.]

- * *Müslüman Düşünürlere Göre Rub Kavramı*, Tebliğ Yay., İstanbul ts., 248 s. [İkbâl'in İslâm'da Dinî Düşüncenin Yeniden Doğuşu isimli eserinin Ahmed Asrar çevirisinden alınmış dördüncü bölüm: "İnsanın Benliği ve Ruhı" (Asrar, s. 133-150) & "İnsanın Ölümsüzlüğü" (Asrar, s. 153-169), s. 121-152].

Ayvazoğlu, Beşir

- * *Altın Kapı* (Makale ve Denemeler), Ötüken Neşriyat, İstanbul 2001, 288 s. ["Âkif ve İkbâl", s. 20-35; Yazarın, "Mehmed Âkif ve Muhammed İkbâl", başlığı ile İstanbul'da, 1-2 Aralık 1995 tarihinde düzenlenen, Uluslararası Muhammed İkbâl Sempozyumu'nda sunduğu tebliğ metni. Ayrıca bkz. *İzlenim Dergisi*, sy. 29 (Ocak 1996), s. 65-70; *Muhammed İkbâl Kitabı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay., İstanbul 1997, s. 43-56].

Bayraktar, Mehmet,

- * *İslâm'da Evrimci Yaratılış Teorisi*, İnsan Yay., İstanbul 1987, 208 s. [İkbâl'e yapılan atıflar: s. 21, 166, 199].

Can, Şefik,

- * *Mevlânâ, Hayatı, Şahsiyeti, Fikirleri*, Ötüken Yay., İstanbul 1995, 567 s., ["Mevlânâ'nın İkbâl'e Tesiri", s. 222-246].

Çağatay, Neşet,

- * *Makaleler ve İncelemeler*, Selçuk Üniversitesi Yay., Konya 1983, 512 s. ["Dr. Muhammed İkbâl'in Yüzüncü Doğum Yılı Anarken", s. 443-447; "İki Kardeş Ülkenin İki Çağdaş Şâiri, Dr. M. İkbâl ve M. Akif Ersoy", s. 448-452.] [Son bölüm, İngilizce olarak, *İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*'nin 4. sayısında yayınlanmıştır: Ankara 1980, s. 61-65].

Çamdibi, Mahmut,

- * *Din Eğitiminin Temel Meseleleri*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul 1994, 180 s. [İkbâl'e yapılan atıflar: s. 26, 27, 39-40, 93, 96, 131, 134].

Çiftçi, Adil,

- * *Fazlur Rahman ile İslâm'ı Yeniden Düşünmek*, Kitâbiyât Yay., Ankara 2000, 311 s. [İkbâl'e yapılan atıflar: s. 20, 23, 26, 54, 55, 74, 75, 76, 171, 172.]

Eliaçık, R. İhsan,

- * *İslâm'ın Yenilikçileri (İslâm Düşünce Tarihinde Yenilik Arayışları, Kişiler, Fikirler, Akımlar)*, 3 cilt, Söylem Yay., İstanbul 2002, ["Muhammed İkbâl & İkbâl'in Felsefesi: Hayata Dönüş & Muhammed İkbâl'in Misyonu", c. 3, s. 11-87.]

Eşref Edib,

- * *Mehmet Akif*, Asarı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, İstanbul 1938 (c. 1), 1939 (c. 2), [İkbâl'e yapılan atıflar: c. 1, s. 23, 141, 143-144, 235, 465; c. 2, s. 144.]

Göze, Ergun,

- * *Gözümle ve Gönümle Tanıdıklarım*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1993 (ilâveli 2. bsk.) [1. bsk. 1989], 404 s., ["İkbâl", s. 232-236.]

Hökekleli, Hayati,

- * *Din Psikolojisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1993, 361 s., [İkbâl'e yapılan atıflar: s. 18, 25, 45, 46, 47, 75, 111, 145, 147, 188, 215, 219, 321, 322, 339, 346.]

Karakoç, Sezai,

- * *Farklar (Günlük Yazılar-I)*, Diriliş Yay., İstanbul 1986 (4. bsk.), 143 s. [İkbâl'e yapılan atıf: s. 63-64.]
- * *İslâmın Dirilişi*, Diriliş Yay., İstanbul 1986 (6. bsk.), 64 s. [İkbâl'e yapılan atıflar: s. 31, 38.]

Kılıç, Sadık,

- * *Kur'an'da Günah Kavramı*, Hibaş Yay., Konya 1984, 429 s. [“İkbâl'e göre şeytan”, s. 279; “Hz. Âdem ve ilk günah hakkında İkbâl'in yorumu”, s. 294, 298.]
- * *Ruhsal Yozlaşma, Toplumsal Çürüme*, Akçağ Yay., Ankara 1987, 86 s. [İkbâl'e yapılan atıflar: s. 18, 25, 57-58, 66.]
- * *Tabiattaki Metafizik ve Guenon'un "Doğu Metafiziği"*, Akçağ Yay., Ankara 1995, 91 s., [“Doğu Zihniyeti İçin Bir Kamçı: Muhammed İkbâl”, s. 31-34; Ayrıca İkbâl'e yapılan atıflar: s. 20, 30, 35.]
- * *Benliğin İnşası*, İnsan Yay., İstanbul 2000, 291 s., [Yazarın, “İnsan ve Varlık Yolunda “Benlik” İnşası” başlıklı yazısı, İkbâl'in benlik düşüncesi perspektifinde ele alınmış bir yazıdır ve İkbâl'e çok sayıda atıf bulunmaktadır: s. 11-36; “Derin Ekoloji Bağlamında Risalelerin Mesajı”, (İstanbul'da 20-22 Eylül 1998 tarihinde, “Kur'an'ı Anlamada Çağdaş Bir Yaklaşım: Risale-i Nur Örneği” konulu, 4. Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu'nda sunduğu tebliğ metni), s. 133-158. Bu metinde İkbâl'in *Yeni Gülşeni Râz* isimli eserine atıflar var: s. 135, 148, 152.]

Mehmedoğlu, Yurdagül,

- * *Erişkin Bireyin Kendilik Bilinci ve Din Eğitimi*, Rağbet Yay., İstanbul 2001, 150 s. [“Muhammed İkbâl'de Kendilik Tasarımı”, s. 43-45.]

Meriç, Cemil,

- * *Bir Dünyanın Eşiğinde*, İletişim Yay., İstanbul 1994 (2. bsk.), 431 s. [Yazar, “Ordu Edebiyatı” başlıklı bölümde İkbâl'e değinmektedir: s. 258.]

Öztürk, Yaşar Nuri,

- * *Aşk ve Hak Şehidi Hallâc-ı Mansûr ve Eseri*, Yeni Boyut Yay., İstanbul 1996 (2. bsk.), 437 s. [“Hallâc'ın Çağdaş Müridi: Muhammed İkbâl”, s. 204-276.] [Bu eserin 1. baskısında bu konuya çok kısa olarak değinilmektedir: Fatih Yay. Matbaası, İstanbul 1976, 187 s., “Hallac'ın Tesirleri ve İkbâl”, s. 48-54.]
- * *Din ve Fıtrat*, Yeni Boyut Yay., İstanbul 1990, 348 s. [İkbâl'e yapılan atıflar: s. 30, 31, 39, 48, 51, 116, 128, 169, 172-174, 178-179, 181, 189, 204, 205, 212, 221, 226, 229, 315.]
- * *Mevlâna ve İnsan*, Yeni Boyut Yay., İstanbul 1993 (2 bsk.), 215 s. [İkbâl'e yapılan atıflar: s. 47-49, 52, 82-83, 89, 96, 131, 135, 136, 143, 164, 169-170, 171, 201.]
- * *Yeniden Yapılanmak (Kur'an'a Dönüş)*, Yeni Boyut Yay., İstanbul 1996, 126 s. [“Muhammed İkbâl'i Tanımalıyız!”, s. 99-126.] [Ayrıca İkbâl'e yapılan atıflar; s. 6, 23, 25, 42, 43, 77.]

Savcı, Selahaddin,

- * *Pakistan Dil ve Edebiyatı*, Fatih Matbaası, İstanbul 1966, 112 s. [“İkbâl” & Eserlerinden seçmeler, s. 65-87.]

Şahin, Filiz,

- * *İslâm Felsefesinin Serüveni*, Öz Eğitim Yay., İstanbul 1996, 293 s. [“Muhammed İkbâl: İkbâl’in Dünya Görüşü & İkbâl’in ‘İslâm’da Yenilenme’ Görüşü & İkbâl’in Felsefesinde İstirap Problemi”, s. 266-283.]

Tarlan, Ali Nihad,

- * *Mevlâna*, Hareket Yay., İstanbul 1974, 111 s. [Muhtelif konferanslarından derlenerek hazırlanmış bir eser] [“Nef’î’de ve İkbâl’de Mevlâna”, s. 84-111; Bu eserin ilk baskısında; Konya 1959, s. 53-69]

Uçar, Şahin,

- * *Tarih Felsefesi Açısından İslâm’da Mülk ve Hilafet (Medine’yi Yeniden Kurmak)*, İz Yay., İstanbul 1996, 182 s., [İkbâl’e yapılan atıflar: s. 23, 25, 105, 109.]

Urhan, Veli,

- * *İnsanın ve Tanrı’nın Kişiliği, Bilinçlerarası İlişki*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2002, 207 s., [İkbâl’e yapılan atıflar: s. 100, 109, 120, 142, 145, 151, 152, 157, 161, 171, 172, 177, 186, 187, 191.]

4. İkbâl ile İlgili Makaleler

A. Çeviri

Abdülhakim, Halife,

- * “Allame İqbal’in Şiirinin Amacı”, çev. ?, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 25, sy. 11 (Kasım 1977), s. 10-12.

Ahangar, M. Altaf Hüseyin,

- * “Muhammed İkbâl ve Hadis: Hukukî Hadislerle İlgili Bir Bakış Açısı”, [“Iqbal and Hadith: A Legal Perspective”, *Iqbal Review*, October 1996, s. 91-110], çev. Yavuz Köktaş, *Ekev Akademi Dergisi*, c. 2, sy. 2 (Mayıs 2000), s. 29-46.

Aminuddin, M.,

- * “Mevlana Celaleddin-i Rumî’nin Dr. İqbal Üzerindeki Etkisi”, çev. ?, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 25, sy. 11 (Kasım 1977), s. 5-7, 14.

el-Attas, Seyyid Nakib,

- * “İslam ve Bilim”, çev. ve haz. Mustafa Armağan, *İslam Bilimi Tartışmaları* içinde, İnsan Yay., İstanbul 1990, s. 128-132. [Attas’ın İkbâl’e eleştirisi, s. 132.]

Âvânî, Gulam Rızâ,

- * “İkbâl’in Düşüncesinde Bergson ve Nietzsche”, çev. Mehmet Kanar, *Hikmet ve Sanat (Makaleler)* içinde, İnsan Yay., İstanbul 1997, s. 138-149.

Azmi, M. Yusuf,

- * “İkbâl’de İnsan Kavramı”, [“Concept of Man in Iqbal”, *Iqbal Review*, c. 33, sy. 1 (Nisan 1992), s. 9-18.] (Bu makalenin çevirisi, Mustafa Alıcı tarafından yapılmış olup, eser yayın aşamasındadır.)

Chaudhry, Ghulam Ali,

- * “İkbâl, Cinnah ve Filistin”, çev. Halil Toker, *Türkçe İkbâliyat Dergisi*, İkbâl Akademisi Pakistan, Lahore 1993, s. 143-160.

- Dar, B.A.,
 * “İqbal ve İnsanlığın Birliği”, çev. ?, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 25, sy. 11 (Kasım 1977), s. 8-9, 12.
- Enver, Abdullah,
 * “İkbâl’in Şiir ve Felsefesi”, çev. ?, *Sebilürreşad Dergisi*, c. 10, sy. 227 (Ağustos 1956), s. 22-24.
 * “İkbâl: Doğu ile Batı Arasında Bir Köprü”, çev. M. Sabuncu, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 11, sy. 2 (Mayıs 1963), s. 5, 23.
- Eşref, Ahmet Bahtiyar,
 * “İkbâl ve Türkler”, *Türkçe İkbâliyat Dergisi*, İkbâl Akademisi Pakistan, Lahore 1993, s. 7-13. (Bu makale, İstanbul’da, 1-2 Aralık 1995 tarihinde düzenlenen, Uluslararası Muhammed İkbâl Sempozyumu’da, yeniden gözden geçirilmiş olarak “Türkler ve İkbâl” başlığı ile tebliğ olarak sunulmuştur.), *Muhammed İkbâl Kitabı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay., İstanbul 1997, s. 57-64.
- Faruki, Hafız Abbadullah,
 * “İkbâl’in Eğitim Fikirleri”, [“Educational Ideas of Iqbal”, *Iqbal Review*, c. 4, sy. 1 (Nisan 1963), s. 35-50.] (Bu makalenin çevirisi, Ahmet Koç tarafından yapılmış olup, eser yayın aşamasındadır.)
- Faruki, Muhammed Tahir,
 * “Muhammed İkbâl’in Sanat Düşüncesi”, çev. Şevket Bulu, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 19, sy. 4 (Nisan 1970), s. 7-10, 19-20.
 * “İkbâl’e Göre Mü’min Kişi (Merd-i Mümin) Tasavvuru”, çev. Şevket Bulu, *Doğu Dilleri Dergisi*, Ankara 1970, c. 1, sy. 4, s. 119-137.
- Habib, Muhammed,
 * “İkbâl’in Hümanist Cephesi”, çev. ?, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 13, sy. 3 (Haziran 1965), s. 11.
- Halepota, A.J.,
 * “Şah Veliyullah ve İkbâl, Modern Çağın Filozofları”, çev. Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Dergisi*, sy. 1 (Ağustos 1999), s. 141-147. [*Islamic Studies*, c. 13, December 1974, s. 225-233.]
- Han, Asif Iqbal,
 * “James ve İkbâl (Din Psikolojisi’ne Yeni Bir Yaklaşım)”, [“James and Iqbal (A New Approach to Psychology of Religion)”, *Iqbal Review*, c. 37, sy. 3 (Ekim 1996), s. 73-87.] (Bu makalenin çevirisi, Ahmet Albayrak tarafından yapılmış olup, eser yayın aşamasındadır.)
- Hassan, Riffat,
 * “İkbâl’in Düşüncesinde İradenin Özgürlüğü ve İnsanın Kaderi”, [“Freedom of Will and Man’s Destiny in Iqbal’s Thought”, *Islamic Studies*, c. 17, sy. 4 (Kış 1978), s. 207-220.] (Bu makalenin çevirisi, Ahmet İshak Demir tarafından yapılmış olup, eser yayın aşamasındadır.)
- Hüseyin, Ağa İftihar,
 * “İkbâl ve Akıl”, çev. ?, *Türkçe İkbâliyat Dergisi*, İkbâl Akademisi Pakistan, Lahore 1993, s. 109-128; Aynı metin, “İkbâl’in Düşüncelerinde Aklın Yeri” başlığı ile, Muhammed Han Kayani tarafından yeniden yayınlanmıştır: *Felsefe, Siyaset ve Şiir Dünyasıyla İkbâl*, İz Yay., İstanbul 2002, s. 47-66.

İkbâl, Cavid,

- * “Babam İkbâl”, I-V, çev. Yener Sonuşen, *Diriliş Gazetesi*, sy. 75-79, 9-13 Ocak 1983; *Diriliş Dergisi*, 7. Dönem, sy. 1 (25 Temmuz 1988), s. 11; sy. 2 (1 Ağustos 1988), s. 14; sy. 3 (8 Ağustos 1988), s. 14-15.
- * “İkbâl ve Rumi: Mukayeseli Bir Etüd”, çev. Mesut A. Şeyh, *Türkçe İkbâliyat Dergisi*, İkbâl Akademisi Pakistan, Lahore 1993, s. 79-84. [Bu makale metni, Konya’da, 3-5 Mayıs 1990 tarihinde düzenlenen, II. Milletlerarası Mevlânâ Kongresi’nde “İkbâl ve Mevlana: Mukayeseli Bir İnceleme” başlığı ile tebliğ olarak sunulmuştur. çev. N. Ahmed Asrar, *Tebliğler*, Selçuk Üniversitesi Yay., Konya 1991, s. 201-203; Metin, “İkbâl ve Mevlâna” başlığı ile gözden geçirilerek yeniden yayınlanmıştır: *Konya’dan Dünyaya Mevlânâ ve Mevlevîlik*, ed. Nuri Şimşekler, Karatay Belediyesi Yay., İstanbul 2002, s. 309-312.

İrfanî, Khawaja [Hâce] Abdülhamit,

- * “Rumi ve İkbâl”, çev. ?, *Türk Yurdu Dergisi*, yıl: 52, c. 3, sy. 8-10 (Temmuz 1964), (Mevlâna Özel Sayısı), s. 15-17. [Bu metnin İngilizcesi de, aynı dergide yayınlanmıştır.]

Kazmi, Latif Hussain,

- * “İkbâl’de İnsan Varlığı Kavramı”, [“Iqbal’s Conception of Human Existence”, *Iqbal Review*, c. 37, sy. 1 (Nisan 1996), s. 77-92.] (Bu makalenin çevirisi, Hasan Ayık tarafından yapılmış olup, eser yayın aşamasındadır.)

Kerr, David A.,

- * “İkbâl’in Din Üzerine Düşünceleri”, çev. M. Şevket Bayram, [David Kerr’in “Muhammad Iqbal’s Thoughts on Religion: Reflections in the Spirit of Christian-Muslim Dialogue” isimli makalesinin çevirisi; *Islamochristiana*, sy. 15 (1989), s. 25-55], Yayınlanmamış Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı., Ankara 1994, 55 s., (Danışman: Prof.Dr. M. Sait Hatipoğlu).

Khatoon, Jamila,

- * “İkbâl’in İnsan-ı Kamili”, çev. Celâl Türer, *Kitap Dergisi*, c. 10, sy. 72 (Kasım 1995), s. 57-60. [Yazarın “Iqbal’s Perfect Man” isimli makalesinin çevirisi: *Iqbal*, c. 1, sy. 1 (July 1952), s. 57-64; *Studies in Iqbal’s Thought and Art* (Select Articles from the Quarterly ‘Iqbal’), ed. M. Saeed Sheikh, Bazm-ı Iqbal, Lahore 1987, s. 125-132.]

Khawar, M. Rafik,

- * “İkbâl ve Batı”, çev. ?, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 27, sy. 3-4 (Mart-Nisan 1979), s. 5-6, 16.
- * “İkbâl, Doğu ile Batı Yüzyüze”, çev. ?, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 28, sy. 11-12 (Kasım-Aralık 1980), s. 6-8.

Maruf, Muhammed,

- * “İkbâl ve Kant”, çev. İlhan Kutluer, *Yönelişler Dergisi*, c. 3, sy. 31-32 (Mayıs-Haziran 1984), s. 37-38.

Merad, Ali,

- * “Muhammed İkbâl”, çev. ?, *İslâm Dergisi*, c. 1, sy. 1 (Nisan 1956), s. 23-24. [Cezayir, Eylül 1955 tarihli metin.]

Moizuddin, M.,

- * "İqbal ve Müslümanların Birliği", çev. ?, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 25, sy. 5 (Mayıs 1977), s. 1-2, 8.
- * "İqbal ve Quaid-i Azam, İzleyici ve Gerçekçi", çev. ?, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 25, sy. 8 (Ağustos 1977), s. 3-5.
- * "İki Güçlü Kişi ve Büyük Yapıtları" (İkbâl ve Cinnah), çev. ?, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 25, sy. 9-10 (Eylül-Ekim 1977), s. 4-6, 11.

el-Mücahit, Şerif,

- * "Dr. Muhammed İkbâl", çev. ?, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 11, sy. 2 (Mayıs 1963), s. 3-4.

Münevver, Muhammed,

- * "İkbâl'in Edebiyata ve Siyasete Katkısı", çev. Mesut A. Şeyh, *Türkçe İkbâliyat Dergisi*, İkbâl Akademisi Pakistan, Lahore 1993, s. 25-44.
- * "İkbâl ve Kur'an Dünyası", ["Iqbal and the World of Qur'an", *Iqbal Review*, c. 25, sy. 1 (Nisan 1984), s. 77-191.] (Bu makalenin çevirisi, Ömer Faruk Yavuz tarafından yapılmış olup, eser yayın aşamasındadır.)

Naficy, Said,

- * "İkbâl'in Şiirinde Misticizm", ["Mysticism in Iqbal's Poetry", *Iqbal Review*, c. 1, sy. 1 (Nisan 1960), s. 5-9.] (Bu makalenin çevirisi, İsa Çelik tarafından yapılmış olup, eser yayın aşamasındadır.)

Nedevi, Ebûl Hasan,

- * "Muhammed İkbâl", çev. Kemâl Aksoy, *Hilâl Dergisi*, c. 7, sy. 74 (Eylül 1967), s. 20-22.

Nizam ed-Din,

- * "Muhammed İkbâl'de Akli Temsiller", çev. Sadık Kılıç, *Fecre Doğru Dergisi*, c. 4, sy. 45 (Temmuz 1999), s. 37-40. (Aslı İngilizce olan bu makale, Abdullah Muhammed el-Hasenî tarafından "Mustalahâtu Muhammed İkbâl el-Akliyye" başlığı ile Arapça'ya çevrilmiş ve yayınlanmıştır: *er-Râid*, yıl 40, sy. 20 (16 Nisan 1999), s. 2, 7.)

Qaiser, Shahzad,

- * "İkbâl'in Müslüman Kültürünü Analizine Dair Eleştirel Bir Çalışma", ["Iqbal's Analysis of Muslim Culture, A Critical Study", *Iqbal Review*, c. 26, sy. 3 (Ekim-Aralık 1985), s. 5-9.] (Bu makalenin çevirisi, Mehmet Süheyl Ünal tarafından yapılmış olup, eser yayın aşamasındadır.)
- * "İkbâl ve Schuon'a Referansla Eşarîlik Hakkında Eleştirel Bir Çalışma", ["A Critical Study of Ash'arism With Reference to Iqbal and Schuon", *Iqbal Review*, c. 27, sy. 1 (Nisan-Eylül 1986), s. 7-20.] (Bu makalenin çevirisi, Salih Sabri Yavuz tarafından yapılmış olup, eser yayın aşamasındadır.)

Rashid, K. A.,

- * "İkbâl ve Dinde Felsefenin Rolü", ["Iqbal and the Role of Philosophy in Religion", *Iqbal Review*, c. 17, sy. 1 (Nisan 1976), s. 33-45.] (Bu makalenin çevirisi, Mustafa Alıcı tarafından yapılmış olup, eser yayın aşamasındadır.)

Reyazur Rehman,

- * "İkbâl'in Tarih Çalışmasına Vurgusu", ["Iqbal's Emphasis on the Study of History", *Iqbal Review*, c. 21, sy. 1 (Nisan 1980), s. 61-68.] (Bu makale-

- nin çevirisi, Nebi Gümüş tarafından yapılmış olup, eser yayın aşamasındadır.)
- Sadık, K. Ghulam,
* “İkbâl’de Ahlâk Kavramı”, [“Iqbal on the Conception of Morality”, *Iqbal Review*, Ocak 1969, s. 45-54.] (Bu makalenin çevirisi, Hüseyin Karaman tarafından yapılmış olup, eser yayın aşamasındadır.)
- Schimmel, Annemarie,
* “İkbâl’in Düşüncesinde Batı’nın Etkisi”, çev. Melahat Günege, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 11, sy. 2 (Mayıs 1963), s. 12-13.
- Siddîkî, Abdülhamit,
* “İkbâl’in İslâm Rönesansına Hizmeti”, çev. Sofi Huri, *Türk Yurdu Dergisi*, c. 4, sy. 7 (313) (Temmuz 1965), s. 18-19.
- Siddîkî, Mazharuddin,
* “İkbâl’in Sufizm Hakkındaki Görüşleri Üzerine Tarihi Bir Çalışma”, [“A Historical Study of Iqbal’s Views on Sufism”, *Islamic Studies*, c. 4, sy. 4 (Aralık 1966), s. 411-427.] (Bu makalenin çevirisi, Sadettin Sağ tarafından yapılmış olup, eser yayın aşamasındadır.)
- Siddîkî, M. Raziuddin,
* “İkbâl’in Felsefi Düşüncesinde Fen Bilgisinin Önemi”, çev. ?, *Türkçe İkbâliyat Dergisi*, İkbâl Akademisi Pakistan, Lahore 1993, s. 129-141.
- Stepyants, M. T.,
* “Fatalizmin Ölümü”, Özetleyerek çev. Baki Alkaçar, *Diriliş Dergisi*, c. 31, (7. dönem), sy. 100-101 (15-22 Haziran 1990), s. 20-21. [İkbâl’in sufizm, felsefe, kelâm ile ilgili görüşlerinin yorumu.]
- Şerif, M. M.,
* “İkbâl’in Sanat Teorisi”, [“Iqbal’s Theory of Art”, *Iqbal*, c. 2, sy. 3 (Ocak 1954), s. 1-18.] (Bu makalenin çevirisi, Mehmet Çelenk tarafından yapılmış olup, eser yayın aşamasındadır.)
- Tufail, M. Muhammed,
* “İkbâl ve Dewey’in Öğretmenle İlgili Bazı Görüşleri”, çev. Ali Özer, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 6 (İzmir 1989), s. 639-646. [Yazarın, *Iqbal’s Philosophy and Education* isimli eserinin “The Teacher” başlıklı bölümünün çevirisi; Lahore 1966, s. 130-141.]
- Vahid, Syed Abdul,
* “İkbâl’in Eserleri”, çev. ?, *Sanat Dünyası Dergisi*, c. 7, sy. 160 (15 Ekim 1962), s. 12.
* “İkbâl, Şark ve Garb Arasında Köprü”, çev. Sofi Huri, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 13, sy. 2 (Mayıs 1965), s. 7-9.
- Vahidüddin, S.,
* “Muhammed İkbâl’in İslâm’a Yaklaşımı Üzerine Tenkitçi Bir Değerlendirme”, çev. Ünver Günay, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 9 (1996), s. 173-180.
- Yusuf, S.M.,
* “İkbâl’in İcma Konusundaki Görüşleri Üzerine Bir Çalışma”, [“A Study of Iqbal’s Views on ‘Ijma’”, *Iqbal Review*, c. 3, sy. 3 (Ekim 1962), s. 17-25.] (Bu makalenin çevirisi, Kemal Yıldız tarafından yapılmış olup, eser yayın aşamasındadır.)

Zülfikar, Ghulam Hüseyin,

- * “İkbâl’in Gençliğe Yaşayan Mesajı”, çev. Zeynep Yazıcı, *Türkçe İkbâliyat Dergisi*, İkbâl Akademisi Pakistan, Lahore 1993, s. 7-13.
- * “Muhammed İkbâl ve Keşmir Meselesi”, çev. Halil Toker, *Keşmir Dosyası*, ed. Halil Toker, Tarih ve Tabiat Vakfı Yay., İstanbul 2003, s. 113-122.
- * “İnsanı İfade Eden Şair- İkbâl”, çev. Aydan Çamlıyar, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 20, sy. 4 (Nisan 1971), s. 5-7. [Yazarın adı yazılmamış, sadece çeviren belirtilmiştir.]

B. Telif

Acuner, Fûruzan Rıza,

- * “Muhammed İkbâl”, *Yeni Küçük Asya Dergisi*, c. 1, sy. 2-4 (Nisan 1952), s. 7-8.

Ahmed, Said,

- * “İkbâl ve Pakistan Kavramı”, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 25, sy. 3-4 (Mart-Nisan 1977), s. 2-3.

Albayrak, Ahmet,

- * “İkbâl’de Dinamik İnsan Anlayışı”, *Dîvân Dergisi*, sy. 5 (1998/2), s. 241-254.
- * “İkbâl’de İnsanın Yaratılışı”, *Kertenkele Dergisi*, sy. 5 (Güz 2000), s. 162-166.

Albayrak, Mevlüt,

- * “İkbâl’de Tanrı’nın Kudreti ve Kötülük Problemi”, *Tasavvuf Dergisi*, c. 3, sy. 7 (Eylül-Aralık 2001), s. 185-193.
- * “Muhammed İkbâl’in Din Felsefesinde Alfred North Whitehead’in Etkisi”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, c. 4, sy. 11 (Eylül-Aralık 2002), s. 35-65.

Armağan, Mustafa,

- * “Aşkın Tutuşturduğu Tefekkür”, *İzlenim Dergisi*, sy. 29 (Ocak 1996), s. 71-73.

Asrar, Nisar Ahmed,

- * “Muhammed İkbâl’in Hayatı, Eserleri ve Şiirlerinden Seçmeler” *Pakistan Postası Dergisi*, c. 31, sy. 5-8 (Mayıs-Ağustos 1983), s. 7-9; sy. 9-12 (Eylül-Aralık 1983), s. 16-17.

Atalay, Orhan,

- * “İkbâl ve Kur’ânî Düşünüş Biçimi”, *Ekev Akademi Dergisi*, c. 2, sy. 2 (Mayıs 2000), s. 11-27.

Ataöv, Türkkaya,

- * “İkbâl’in Nefs ve Hakiki İdeal Fikri”, *Türkiye’de Dr. Muhammed İkbâl* içinde, Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti Yay., İstanbul 1962, Sıralar Matbaası, s. 32-37.

Ayaydın, Kibar,

- * “Mehmed Akif ve Muhammed İkbâl’de Birlik Şuuru”, *Yağmur Dergisi*, c. 3, sy. 13 (Ekim-Aralık 2001), s. 34-39.

- Aybek, Zafer Hasan,
* “Pakistan’ın Millî Şairi Muhammed İkbâl”, *Sebilürreşad Dergisi*, c. 10, sy. 226 (Ağustos 1956), s. 11-13; *Türkiye’de Dr. Muhammed İkbâl* içinde, Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti Yay., İstanbul 1962, s. 45-49.
- Aydın, Mehmet S.,
* “Muhammed İkbâl’in Din Felsefesi’nde ‘Ulûhiyet’ Kavramı”, *İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, sy. 4 (1980), s. 199-209; *Din Öğretimi Dergisi*, sy. 7 (Nisan-Haziran 1986), s. 19-27; Bu makale, yazarın *İslâm Felsefesi Yazıları* isimli eserinde de yer almaktadır: Ufuk Kitapları, İstanbul 2000, s. 163-176.
* “İkbâl’in Felsefesinde İnsan”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 29 (1987), s. 83-106; Bu makale, yazarın *İslâm Felsefesi Yazıları* isimli eserinde de yer almaktadır: Ufuk Kitapları, İstanbul 2000, s. 119-146.
* “İkbâl’e Göre Dini Tecrübe”, *İslâm Felsefesi Yazıları*, Ufuk Kitapları, İstanbul 2000, s. 147-153.
- Banoğlu, Deniz,
* “100. Doğum Yıldönümünde Muhammed İkbâl”, *Türk Edebiyatı Dergisi*, s. 52 (Şubat 1978), s. 28-29.
- Bayramoğlu, Fuat,
* “Türk Dostu İkbâl”, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 24, sy. 1 (Ocak 1976), s. 3, 14.
- Benli, Selma,
* “İkbâl: Kişiliği, Felsefesi ve Eserleri Hakkında Düşünceler”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, Ankara 1990, c. 33, sy. 1-2, s. 15-30. [Yazarın, 1987 yılında hazırladığı *Zarb-i Kalim ve İkbâl* başlıklı yüksek lisans tezinin bir bölümü.]
* “Zarb-e Kalim”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Doğu Dilleri Dergisi*, Ankara 1992, c. 5, sy. 1, s. 211-219.
- Büyükkörükçü, Tahir,
* “Muhammed İkbâl’de Peygamber Sevgisi”, *İslâm Dergisi*, c. 1, sy. 8 (Nisan 1984), s. 33.
- Can, İbrahim,
* “Pakistan’da Bir Edirne Şairi: Muhammed İkbâl”, *Semender Dergisi*, c. 1, sy. 1 (Mayıs-Haziran 2003), s. 7-8.
- Cin, Halil,
* “Tarihte ve Çağımızda İslâm’ı Evrenselleştiren Mevlânâ, Yunus Emre ve M. İkbâl”, *Türk Yurdu Dergisi*, sy. 64 [Genel sayı: 410] (Aralık 1992), s. 39-42.
- Çağatay, Neşet,
* “İki Kardeş Ülkenin İki Çağdaş Şairi: Dr. M. İkbâl ve M. Akif Ersoy”, *Makaleler ve İncelemeler* içinde, Selçuk Üniversitesi Yay., Konya 1983, s. 448-452. [Bu makale, İngilizce olarak, *İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*’nin 4. sayısında yayınlanmıştır: Ankara 1980, s. 61-65.]
- Çaylıoğlu, Meliha,
* “Büyük İslâm Şair ve Mütefekkeri İkbâl”, *Selâmet Dergisi*, sy. 2 (Mayıs 1962), s. 16.
- Çelik, İsa,
* “Muhammed İkbâl’in Düşüncesinde Tasavvufi Fakr”, *Tabula Rasa Dergisi*, c. 2, sy. 5 (Mayıs-Ağustos 2002), s. 83-108.

- * “Doğulu İki Mistik: Mevlânâ ve İkbâl”, *Yeni Türkiye Dergisi* (Türkoloji ve Türk Tarihi Araştırmaları Özel Sayısı-IV: Düşünce, Bilim, Sanat), Yıl: 8, sy. 46 (Temmuz-Ağustos 2002), s. 68-92. [Emine Lüleci, *Pakistan Postası Dergisi*'nde yayınladığı makalesinde, bu mahiyette bir başlık kullanmıştır; “İki Mistik: Mevlânâ Celalettin'i Rumi ve Pakistan'lı Düşünür Muhammed İkbâl”, c. 22, sy. 1-2 (Ocak-Şubat 1974), s. 5-7.]
- * “Çağdaş İki Şair: Muhammed İkbâl ve Mehmed Âkif”; [Makale yayın için hazırlanmaktadır.]
- Çelikkol, Ahmet,
* “İkbâl ve Pakistan & İkbâl ve Avrupa”, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 11, sy. 9 (Aralık 1963), s. 10, 22.
- Diclehan, Şakir,
* “Ölü Çağa Ruh ve Soluk Üfleyen İki Şair: İkbâl ve Âkif (Pakistanlı Şair Muhammed İkbâl ve Mehmet Âkif Üzerine)”, *İslâmî Edebiyat Dergisi*, sy. 24 (Nisan-Haziran 1994), s. 12-16.
- Dolu, Edibe,
* “Ölümünün 30. Yılı Münasebetiyle Pakistan'ın Millî Şairi İkbâl”, *Hayat Tarih Mecmuası*, c. 1, sy. 4 (Mayıs 1968), s. 23-25. [Yazarın, Lahor ziyareti dolayısıyla izlenimleri ve kendisiyle görüştüğü Cavid İkbâl'den aktarımları.]
- Eliaçık, İhsan,
* “İslâm'da Dini Düşüncenin Yeniden İnşasında İki Kurucu Kavram: Süreklilik ve Yenilik”, *Türkiye ve Dünyada Yarın Dergisi*, c. 1, sy. 1 (Mayıs 2002), s. 32-33; sy. 2 (Haziran 2002), s. 26-27; “Yaratıcı Tekamül ve Hayat Felsefesi”, sy. 3 (Temmuz 2002), s. 30-31.
- Gözübüyük, Faik,
* “Mehmet Akif ve Muhammed İkbâl”, *Türk Yurdu Dergisi*, c. 1, sy. 10 (280) (Ocak 1960), s. 49-51.
- Gürkan, Kazım İsmail,
* “İkbâl ve Pakistan”, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 5, sy. 128 (Temmuz 1958), s. 3-4; *Türkiye'de Dr. Muhammed İkbâl* içinde, Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti Yay., İstanbul 1962, Sıralar Matbaası, s. 23-27.
- Halıcı, Feyzi,
* “Muhammed İkbâl ve Zamanı”, *Pakistan Postası Dergisi*, c.24, sy. 1 (Ocak 1976), s. 11-14.
* “Mevlânâ ve Muhammed İkbâl”, *Millî Kültür Dergisi*, sy. 40 (Haziran 1983), s. 33-35.
- el-Hasan, Şerif,
* “Allame Muhammed İkbâl ve Atiye Fevzi Begum”, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 20, sy. 7 (Temmuz 1971), s. 16-19; Aynı makale “İkbâl ve Atiye Feyzi Beygüm” başlığı ile, aynı tarihte *Türk Kadını Dergisi*'nde de yayınlanmıştır: c. 6, sy. 62 (Temmuz 1971), s. 28-31.
- Hâtemi, Hüseyin,
* “Muhammed İkbâl-I, Hayatı ve Eserleri Hakkında Kısa Bilgi”, *Fikir ve Sanatta Hareket Dergisi*, c. 5, sy. 57 (Eylül 1970), s. 7-15. [Makalenin başlığında yer alan rakamdan hareketle, derginin müteakip sayılarında, makalenin devamına rastlayamadık.]

- Huri, Sofi,
* “İkbâl’in Hayatından Çizgiler”, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 13, sy. 2 (Mayıs 1965), s. 3-6, 9.
- İtil, Abidin,
* “İkbâl’in Gözü ile Örnek İnsan”, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 18, sy. 3 (Mart 1970), s. 11-14, 18-19.
* “İkbâl ve Yapıtlarından Bir-İki Örnek”, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 24, sy. 1 (Ocak 1976), s. 7-8.
- İz, Fahir,
* “İkbâl’in Hayatı ve Şahsiyeti”, *Türkiye’de Dr. Muhammed İkbâl* içinde, Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti Yay., İstanbul 1962, Sıralar Matbaası, s. 10-12.
- Kabaklı, Ahmet,
* “Âkif ve İkbâl”, *Türk Edebiyatı Dergisi*, sy. 99 (Ocak 1982), s. 1-2.
- Karaca, Yusuf,
* “Muhammed İkbâl”, *İslâmî Edebiyat Dergisi*, sy. 3 (Kasım-Ocak 1988-89), s. 45-47.
* “Âkif ve İkbâl”, *İslâmî Edebiyat Dergisi*, c. 2, sy. 3 (Ocak-Mart 1990), s. 28-30.
- Karahan, Abdülkadir,
* “İkbâl’in Şiir Görüşü ve Şiirleri Üzerine”, *Türk Düşüncesi Dergisi*, c. 1, sy. 6 (Mayıs 1954), s. 431-434.
* “Muhammed İkbâl ve Mehmed Akif”, *Türk Yurdu Dergisi*, sy. 256 (Mayıs 1956), s. 822-825.
* “İkbâl’in Bir Cephesi Üzerine”, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 5, sy. 123 (Mayıs 1958), s. 5-6; *Sebilürreşad Dergisi*, c. 11, sy. 268 (Mayıs 1958), s. 286-287.
* “İkbâl, Hayatı, Şahsiyeti ve Şiirleri”, *Türkiye’de Dr. Muhammed İkbâl* içinde, Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti Yay., İstanbul 1962, Sıralar Matbaası, s. 12-18.
* “Şiirleriyle Toplumun Dertlerini, Heyecanlarını, Umutlarını En İyi Şekilde Dile Getirebilen Şair Muhammed İkbâl”, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 22, sy. 4 (Nisan 1974), s. 9, 11.
* “Kaid-i Azam Cinnah ve Dr. İkbâl’in Ona Mektupları”, *Kaid-i Azam M. Ali Cinnah’ın 100. Doğum Yıldönümüne Armağan* içinde –iç kapaktaki tam başlık-, haz. Abdülkadir Karahan, Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul 1977, s. 22-32.
* “Dr. Muhammed İkbâl’in Türkiye ve Atatürk Hayranlığı”, İstanbul Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1981, *Doğumunun 100. Yılında Atatürk’e Armağan* içinde, s. 79-88.
- Karlığa, Bekir,
* “Muhammed İkbâl’de ‘Yeni’ Olan Fikri”, *Yedi İklim Dergisi*, c. 10, sy. 70 (Ocak 1996), s. 19-21.
- Kayani, Muhammed Han,
* “İkbâl’in İnsan-ı Kâmil Düşüncesi ve Onun Kaynakları”, *İzlenim Dergisi*, sy. 19 (Mart 1995), s. 17-18.

- Kermenli, Leyla,
 * “Muhammed İkbâl’in Düşünce Sisteminde ‘İnsan-ı Kâmil’”, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 22, sy. 9, (Eylül 1974), s. 11-13.
- Kılıç, Cevdet,
 * “Muhammed İkbâl’in Düşüncesinde Benlik Felsefesi”, *Tasavvuf Dergisi*, c. 1, sy. 2 (Aralık 1999), s. 49-70.
- Kürkçüoğlu, Kemal Edip,
 * “İkbâl’e Dair”, *Türkiye’de Dr. Muhammed İkbâl* içinde, Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti Yay., İstanbul 1962, Sıralar Matbaası, s. 20-22.
- Lüleci, Emine,
 * “İki Mistik: Mevlâna Celalettin’i Rumi ve Pakistan’lı Düşünür Muhammed İkbâl”, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 22, sy. 1-2 (Ocak-Şubat 1974), s. 5-7.
- Önder, Mehmet,
 * “Mevlâna’dan Mülhem Şair İkbâl”, *Türk Yurdu Dergisi*, sy. 256 (Mayıs 1956), s. 847-848.
 * “İkbâl’in Yaşamı ve Mevlânâ Hayranlığı”, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 24, sy. 1 (Ocak 1976), s. 5-6, 14.
 * “Mevlâna Celâleddin ve İkbâl”, *Bugünkü Pakistan ve Türkiye-Pakistan Kültür İlişkileri* içinde, Türkiye-Pakistan Kültür Derneği Yay., Ankara 1988, s. 53-55.
 * “Mehmet Âkif ve Muhammed İkbâl”, *Millî Kültür Dergisi*, sy. 57 (Mayıs 1987), s. 51-53; Bu yazı, *Bugünkü Pakistan ve Türkiye-Pakistan Kültür İlişkileri* içinde de yer almıştır: Türkiye-Pakistan Kültür Derneği Yay., Ankara 1988, s. 60-64; Aynı metin, *Türkçe İkbâliyat Dergisi*’nde de makale olarak yayınlanmıştır: İkbâl Akademisi Pakistan, Lahore 1993, s. 101-108.
 * “Muhammed İkbâl’de Mevlânâ Hayranlığı”, *Türk Edebiyatı Dergisi*, c. 23, sy. 260 (Haziran 1995), s. 23-24.
- Özel, İsmet,
 * “Muhammed İkbâl Üzerine”, *Kitap Dergisi*, c. 1, sy. 2 (Nisan 1986); *Sorulunca Söylenen*, Şûle Yay., İstanbul 1997 (2. bsk.), s. 128-130.
- Özer, Ahmet,
 * “İkbâl’de Aşk”, *Sızıntı Dergisi*, c. 12, sy. 137 (Haziran 1990), s. 200-202.
- Öztürk, Yaşar Nuri,
 * “Muhammed İkbâl’i Tanıyabilmek”, *Kur’ân Mesajı Dergisi*, sy. 2 (Aralık 1997), s. 43-49. [Derginin dış kapağında, makale, “Kimdir İkbâl” başlığı ile yer almaktadır.]
- Refik, İbrahim,
 * “Şarktan Yanık Bir Feryat İkbâl”, *Sızıntı Dergisi*, c. 13, sy. 150 (Temmuz 1991), s.269-273.
- Schimmel, Annemarie,
 * “Dinler Tarihi Bakımından M. İkbâl’in Cavidnamesi”, *Türk Yurdu Dergisi*, c. 1, sy. 3 (273) (Mayıs 1959), s. 8-10.
- Şeyh, Altaf Ahmet,
 * “İkbâl’in Pakistan’ın Kuruluşuna Katkısı”, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 24, sy. 1 (Ocak 1976), s. 4, 14.

Şirin, M. Ruhi,

- * “Hayatı ve Düşünceleriyle Muhammed İkbâl”, *İlim, Kültür ve Sanatta Gerçek Dergisi*, c. 1, sy. 7 (Ocak 1979), s. 33-41.

Tarlan, Ali Nihad,

- * “Şair İkbâl”, *Sebilürreşad Dergisi*, c. 10, sy. 245 (Mayıs 1957), s. 315-317.
- * “İkbâl”, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 5, sy. 123 (Mayıs 1958), s. 3.
- * “Büyük İslâm Şâiri İkbâl (Vefatının 20. Yıldönümü)”, *Sebilürreşad Dergisi*, c. 11, sy. 268 (Mayıs 1958), s. 285-286; Aynı metin aynı dergide yeniden yayınlanmış: c. 12, sy. 298 (Aralık 1959), s. 372-374.
- * “İkbâl”, *Türkiye’de Dr. Muhammed İkbâl* içinde, Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti Yay., İstanbul 1962, Sıralar Matbaası, s. 7-10.
- * “Muhammed İkbâl ve Manevi Şahsiyeti”, *Çağrı Dergisi*, sy. 187 (1973), s. 11.
- * “Muhammed Ali Cinnah ve İkbâl”, *Kaid-i Azam M. Ali Cinnah’ın 100. Doğum Yıldönümüne Armağan* içinde –iç kapaktaki tam başlık-, haz. Abdülkadir Karahan, Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul 1977, s. 61-66.

Tevfik, Nezihi,

- * “Şair İkbâl” (Ölümünün 31. Yıldönümünde), *Büyük Doğu Dergisi*, sy. 7 (17 Nisan 1959), s. 7.

Toker, Halil,

- * “Muhammed İkbâl”, *Yaz-gı Dergisi*, sy. 6-7, Şanlıurfa 1998, s. 38.

Tozlu, Necmettin,

- * “İkbâl’in Eğitim Felsefesi”, *Felsefe Dünyası Dergisi*, sy. 16, (Yaz 1995), s. 21-39. [Büyük ölçüde, K.G. Saiyidain’in *Iqbal’s Educational Philosophy* isimli eserinden istifade edilerek hazırlanan bir makale.]

Türkmen, Erkan,

- * “Mevlana ve İkbâl Gözüyle Kamil İnsan”, (Makale metnini, daktilo edilmiş şekilde temin edebildik. Yayın ?), 7 s.
- * “Muhammed İkbâl’in ‘Tanrı’ya Yakarışı ve Tanrı’nın Yakarışına Cevabı Üzerine Bir İnceleme”, *Millî Eğitim Dergisi*, sy. 98-100 (Haziran-Ağustos 1990); Aynı makale, *Türkçe İkbâliyat Dergisi*’nde de yayınlanmış: İkbâl Akademisi Pakistan, Lahore 1993, s. 55-69.
- * “İkbâl’in Şiirlerinde İslam Dinimizmi”, *Yedi İklim Dergisi*, c. 10, sy. 70 (Ocak 1996), s. 71-73.

Urhan, Veli,

- * “M. İkbâl’in ‘Benlik Felsefesi’nde Tanrı-Evren İlişkisi”, *İslamiyat Dergisi*, c. 2, sy. 3 (Temmuz-Eylül 1999), s. 141-152. (Bu makale, 26-27 Ekim 1996’da, İstanbul’da, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi & İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi & İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından ortaklaşa düzenlenen, 1. İslâm Düşüncesi Sempozyumu’nda sunulmuş tebliğ metnidir.)
- * “Leibniz ve İkbâl’e Göre Tanrı’nın Kişiliği”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 12 (1999), s. 73-99.
- * “İkbâl’in Din Felsefesinde Yaradılış Fikri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 15 (Kış-İlkbahar 2002), s. 3-16. (Bu makale, Mehmet

Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı tarafından, 3 Kasım 2001 tarihinde, Ankara'da Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Salonu'nda düzenlenen *Akif ve İkbâl* konulu panelde sunulan tebliğ metninden oluşmaktadır.)

Uyanık, Mevlüt,

* "Muhammed İkbâl'e Göre 'Çağdaşlık' Kavramı", *İslâmî Araştırmalar Dergisi* (Çağımız İslâm Düşüncesi Özel Sayısı-1), c. 7, sy. 1, (Kış 1993-94), s. 89-93.

Yolalan, Selim,

* "Nietzsche ve İkbâl", *Endülüs Dergisi*, c. 1, sy. 1, (Mayıs 1997), s. 4.

İsimsiz: (yayın tarihine göre)

- * "Muhammed İkbâl", *Selâmet Mecmuası*, sy. 16 (5 Eylül 1947), s. 11. [“Haftanın İslâm Şahsiyeti” sayfasında]
- ** "Pakistan'ın Millî Şair ve Filozofu İkbâl", *La Turquie Moderne Dergisi*, İstanbul, sy. 43 (Haziran 1950), s. 26-27.
- * "Pakistan İslâm Cumhuriyeti Fikri", *Pakistan Postası Dergisi*, c. 5, sy. 124 (Mayıs 1958), s. 3-4.
- * "İkbâlin Edebî Şahsiyeti ve Zamanımıza Mesajı", *Sebilürreşad Dergisi*, c. 12, sy. 287 (Şubat 1959), s. 183-185. [Metnin sonunda yazının *Pakistan Postası Dergisi*'nden alındığı belirtilmiştir.]
- * "Şair ve Filozof Dr. Muhammed İkbâl", *Pakistan Postası Dergisi*, c. 7, sy. 194 (Mayıs 1961), 5-7.
- * "Şairler Şairi İkbâl", *Pakistan Postası Dergisi*, c. 7, sy. 194 (Mayıs 1961).
- * "Dr. Mohammed İkbâl- Şair ve Filozof", *Pakistan Postası Dergisi*, c. 7, sy. 194 (Mayıs 1961).
- * "Mohammed İkbâl'in Şiir Anlayışı", *Pakistan Postası Dergisi*, c. 7, sy. 194 (Mayıs 1961).
- * "Filozof İkbâl", *Pakistan Postası Dergisi*, c. 7, sy. 198 (Temmuz 1961).
- * "Pakistan'ı Yaratan İki Büyük İnsan: Cinnah ve İkbâl", *Pakistan Postası Dergisi*, c. 7, sy. 201 (Ağustos 1961), s. 4.
- * "Pakistanlı Büyük Şair, Filozof ve İstiklâl Mücahidi Dr. Muhammed İkbâl", *Kemalizm Dergisi*, c. 5, sy. 54 (Ocak 1967), s. 25. [Türkçe'de ilk defa bu yazıda, Muhammed İkbâl'in isminin son harfi <t> ile yazılmıştır.]
- * "Pakistan'ın Büyük Şairi İkbâl ve Batılı Şairler", *Çaba Dergisi*, c. 1, sy. 7 (Mayıs 1967), s. 14-15; Yazarı belirtilmeyen bu yazı bir başka dergide de yayınlanmış: "İkbâl ve Batılı Şairler", *Türk Yurdu Dergisi*, c. 6, sy. 6 (336) (Haziran 1967), s. 30-31.
- * "Tarihin Akışını Değiştirip Bir Milleti Kaderine Tesir Eden Ünlü Şair İkbâl ve Müslümanların Hürriyet Mücadelesi", *Türk Yurdu Dergisi*, c. 6, sy. 8 (338) (Ağustos 1967), s. 21-22.
- * "Uluslararası ve Hümanist Hüviyetiyle Şair ve Filozof Allame Muhammed İkbâl" *Pakistan Postası Dergisi*, c. 21, sy. 5 (Mayıs 1972), s. 12-14.
- * "Düşünür ve Ozan İqbal", *Pakistan Postası Dergisi*, c. 25, sy. 6-7 (Haziran-Temmuz 1977), s. 6.

- * “İkbâl’in Kısa Yaşam Öyküsü” *Pakistan Postası Dergisi*, c. 25, sy. 11 (Kasım 1977), s. 3-4.
- * “Muhammed İkbâl Lahori”, *Türk Edebiyatı Dergisi*, sy. 124 (Şubat 1984), s. 55-56.
- * “Şair-Filozof Allame Muhammed İkbâl”, *Bugünkü Pakistan ve Türkiye-Pakistan Kültür İlişkileri* içinde, Türkiye-Pakistan Kültür Derneği Yay., Ankara 1988, s. 49-52.
- * “Muhammed İkbâl”, *Altınoluk Dergisi*, (Nisan 2002), s. 24. (‘Not Defteri’ sayfasında)

5. İkbâl’den Bahseden Makaleler

A. Çeviri

Ewing, Katherine Pratt,

- * “Özne, Arzu ve Farkına Varış”, çev. Seval Yılmaz, Kemal Sayar’ın hazırladığı, kendisinin makalesi ve diğer 7 makale çevirisinden oluşan bir derleme olan *Sufî Psikolojisi (Bilgelğin Ruhu, Ruhun Bilgeligi)* içinde, İnsan Yay., İstanbul 2000, s. 173-187. [İkbâl’de ‘pîr’ anlayışı, ‘ben’ teorisi, Nietzsche ve Gazzâlî etkisi, ‘kalender’ kavramı: s. 174-176, 185-187.]

Suruş, Abdülkerim,

- * “Dinî Bilginin Evrimi ve Çağdaşlaşma”, çev. Kenan Çamurcu, *Bilgi ve Hikmet Dergisi*, sy. 8 (Güz 1994), s. 76-82. [Yazarın, *Şeriatın Teorik Genişlemesi ve Daralması* başlıklı eserinin önsözü.]
- * “Dinî Bilginin Evrimi ve Gerilemesi”, çev. A. Hadi Adanalı, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, c. 9, sy. 1-2 (1996), s. 70-77. [Müspet ve menfi ihya açısından İkbâl’e atıf var: s. 76.]

Münevver, Muhammed,

- * “Türkçe İkbâliyat, Bir Rüyanın Gerçekleşmesi”, çev. ?, *Türkçe İkbâliyat Dergisi*, İkbâl Akademisi Pakistan, Lahore 1993, s. 1-6.

B. Telif

Aydın, Mehmet S.,

- * “Süreç (Proses) Felsefesi Işığında Tanrı-Âlem İlişkisi”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 27 (1985), s. 31-87. [İkbâl’e uzun değiniler var.] Bu makale, ayrıca şu kitabın içinde de yer almıştır: *Âlemden Allah’a (Makaleler-1)*, Ufuk Kitapları, İstanbul 2000, (2. bsk.: 2001), s. 35-108.

Kayani, Muhammed Han, & Kayani, F. Mehveş,

- * “İslâm Hizmetindeki Urdu Şiirleri”, *İslâmî Edebiyat Dergisi*, sy. 11 (Ocak-Mart 1991), s. 32-34.

Kılıç, Sadık,

- * “İnsanlık Bilinci ve Sevmek”, *Yeni Ümit Dergisi*, c. 3, sy. 17 (Temmuz-Eylül 1992), s. 40-46. [“Sevginin Diriltici Soluğu ve Muhammed İkbâl”, s. 41-42.]

- * “Aklın Önemi ve Düşünce Hürriyeti”, *Zaman Gazetesi*, 26 Kasım 1996, s. 14; 27 Kasım 1996, s. 14; 28 Kasım 1996, s. 14; 29 Kasım 1996, s. 14; 30 Kasım 1996, s. 14. [İkbâl'e yapılan atıflar: 27 Kasım 1996, s. 14; 30 Kasım 1996, s. 14.]
  - * “İnsan ve Varlık Yolunda “Benlik” İnşası”, Yazarın *Benliğin İnşası* isimli kitabının içinde, İnsan Yay., İstanbul 2000, s. 11-36. [Bu yazı, İkbâl'in benlik düşüncesi perspektifinde ele alınmış bir yazıdır ve İkbâl'e çok sayıda atıf bulunmaktadır.]
- Tozlu, Necmettin,
- * “Batı'da ve Doğu'da İnsan Anlayışı”, *Felsefe Dünyası Dergisi*, sy. 27 (Temmuz 1998), s. 6-37. [İkbâl, s. 23-35.]

6. İkbâl ile İlgili Tebliğ ve Konferanslar

Türkiye Dışında Sunulan

A. Tebliğ

Asrar, Nisar Ahmed,

- * “Ahmet Yesevi ve Âllâme Muhammed İkbâl”, (K.K.T.C. başkenti Lefkoşe'de, 07-10 Mayıs 1993 tarihinde, K.K.T.C. Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı ile T.C. Folklor Araştırmaları Kurumu tarafından ortaklaşa düzenlenen, VI. Uluslararası Ahmet Yesevi ve Türk Halk Edebiyatı Semineri'nde sunulan ve yayınlanmamış tebliğ metni), 7 s.

McDonough, Sheila,

- * “Kurtuba Camii: Vizyon Ya Da Yıkılış”, (Yazarın Washington'da, 21 Nisan 1966 tarihinde, “İkbâl'i Anma Günü” dolayısıyla düzenlenen programda sunduğu tebliğ metni), çev. Ahmet Albayrak, *Yedi İklim Dergisi*, sy. 94 (Ocak 1998), s. 53-56. [“The Mosque of Cordoba: Vision or Perish”, *The Sword and The Sceptre*, ed. Riffat Hasan, Lahore 1977, s. 347-353.]

B. Konferans

Nedvî, Ebu'l-Hasen Ali el-Haseni,

- * “İkbâl'in Hayatı, Kültürü, Şairliği ve Eserleri”, (Nedvî'nin 1951 yılında Suudi Arabistan radyolarında yaptığı konuşma metni.), *Büyük İslâm Şairi Dr. Muhammed İkbâl*, çev. Ali Ulvi Kurucu, Hilal Yay., Ankara 1957, s. 15-24; *İkbâl'in Mesajı*, çev. Yusuf Işıcık, Hayra Hizmet Vakfı Yay., Konya 1979, s. 27-34. 2. bsk.: Birleşik Yay., İstanbul 1999, s. 28-36.
- * “İkbâl'in Şiirlerinde Tarihî Hakikatler”, (Nedvî'nin 1975 Ağustos ayında, Amerika'nın Chicago şehrinde yapılan bir kongrede sunduğu konferans metni. Metin Urduca olarak yazılmış, Arapça'ya, *el-Ba'sü'l-İslâmî* dergisi başyazarı Muhammed el-Hasenî tarafından çevrilmiştir.) *İkbâl'in Mesajı*,

çev. Yusuf Işıcık, Konya Hayra Hizmet Vakfı Yay., 1979, s. 177-198. 2. bsk.: Birleşik Yay., İstanbul 1999, s. 180-204.

- * “Muhammed İkbâl’in Çağdaş Eğitim ve Öğretim Kurumlarına Bakışı”, (Nedvî’nin 29.03.1951 tarihinde, Kahire’de Külliyyetü Dâri’l-Ulûm’da verdiği konferans metni), *Büyük İslâm Şairi Dr. Muhammed İkbâl*, çev. Ali Ulvi Kurucu, Hilal Yay., Ankara 1957, s.50-59; *İkbâl’in Mesajı*, çev. Yusuf Işıcık, Hayra Hizmet Vakfı Yay., Konya 1979, s. 58-77. 2. bsk.: Birleşik Yay., İstanbul 1999, s. 60-81.
- * “Muhammed İkbâl’in Şahsiyetini Teşekkül Ettiren Âmiller”, (Nedvî’nin 28.03.1951 tarihinde, Kahire Fen Fakültesi’nde verdiği konferans metni.), *Büyük İslâm Şairi Dr. Muhammed İkbâl*, çev. Ali Ulvi Kurucu, Hilal Yay., Ankara 1957, s.25-49; *İkbâl’in Mesajı*, çev. Yusuf Işıcık, Konya 1979, Hayra Hizmet Vakfı Yay., s. 35-55. 2. bsk.: İstanbul 1999, Birleşik Yay., s. 37-59.

C. Konuşma

Hameney, Ayetullah Seyyid Ali,

- * “Muhammedî İslam’ın Aydınlatıcısı, Yakın Tarihimizin Değerli Şahsiyeti: Muhammed İkbâl”, Hameney’in Mart 1986 tarihinde, Tahran Üniversitesi’nde düzenlenen Uluslararası Allame İkbâl Kongresi’nde sunduğu konuşma metni; Metnin özgün başlığı: “Iqbal: The High Star of the East”, çev. Halit Uğurlu, *İktibas Dergisi*, Ağustos 1990, s. 21-25.

Türkiye’de Sunulan

A. Tebliğ

Ahtar, Shakil,

- * “Mevlana ve Öğrencisi İkbâl”, çev. N. Ahmed Asrar, (Konya’da, 1986 yılında Selçuk Üniversitesi tarafından düzenlenen Mevlânâ Kongresi’nde sunulmuş ve yayınlanmamış tebliğ metni), 5 s.

Albayrak, Ahmet,

- * “İkbâl’in Ruh Mimarı: Mevlâna”, (Rize’de, 20 Aralık 1997 tarihinde, Rize İlahiyat Mensupları Derneği tarafından düzenlenen, Mevlâna’yı Anlamak konulu panelde sunulan tebliğ metni)
- * “Bediüzzaman Said Nursî ve Muhammed İkbâl’de, Ahlâk Psikolojisi’nin Temel Eksenini Olarak ‘İhlâs’ Faktörü”, (22-24 Eylül 2002 tarihinde, İstanbul’da düzenlenen, “Risale-i Nur Işığında Küreselleşme ve Ahlâk” konulu, 6. Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu’nda sunulan tebliğ metni. Metnin yayın aşamasındadır.)

Asrar, Nisar Ahmed,

- * “Muhammed İkbâl ve Mevlâna Celâleddin Rûmî”, (Konya’da, 3-5 Mayıs 1990 tarihinde düzenlenen, II. Milletlerarası Mevlânâ Kongresi’nde sunduğu tebliğ), *Tebliğler*, Selçuk Üniversitesi Yay., Konya 1991, s. 139-147.

- * “Muhammed İkbâl, Hayatı, Eserleri ve Mesajı”, (Türkiye ve Türk Dünyası İktisadi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı (TİSAV) tarafından Ankara’da, 29 Nisan 1995 tarihinde, T. Diyanet Vakfı Salonu’nda düzenlenen, Vefatının 57. Sene-i Devriyesinde Muhammed İkbâl (*Fikirleri ve Eserleri*) Paneli’nde sunulan ve yayınlanmamış tebliğ metni), 7 s.
- * “Muhammed İkbâl’in Eserlerinde Türkiye ve Türkler”, (İstanbul’da, 1-2 Aralık 1995 tarihinde düzenlenen, Uluslararası Muhammed İkbâl Sempozyumu’nda sunduğu tebliğ), *Muhammed İkbâl Kitabı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay., İstanbul 1997, s. 76-80.
- Aydın, Mehmet S.,
- * “Muhammed İkbâl’in Eserlerinde Mevlânâ”, (Konya, 3-5 Mayıs 1985 tarihinde, Selçuk Üniversitesi’nin organize ettiği, 1. Milli Mevlânâ Kongresi’nde sunduğu tebliğ metni), *Tebliğler*, Konya 1986, s. 229-237; Bu metin, şu eserlerde de yayınlanmıştır: *Türk Edebiyatı Dergisi*, sy. 146 (Aralık 1985), s. 8-10; *Mevlânâ İle İlgili Yazılardan Seçmeler*, haz. Vedat Genç, Millî Eğitim Bakanlığı Yay., İstanbul 1994, s. 26-36; Metin ayrıca yazarın, *İslâm Felsefesi Yazıları* isimli eserinde de yer almaktadır: *Ufuk Kitapları*, İstanbul 2000, s. 107-117.
- * “İkbâl’in Felsefesinde Allah-Âlem İlişkisi”, (İstanbul’da, 1-2 Aralık 1995 tarihinde düzenlenen, Uluslararası Muhammed İkbâl Sempozyumu’da sunduğu tebliğ), *Muhammed İkbâl Kitabı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay., İstanbul 1997, s. 108-113; Bu tebliğ metni iki ayrı kitapta da yer almıştır: *Mehmet S. Aydın ile İçerik Bakış*, (ed. Mehmet Gündem), İstanbul 1999, s. 263-271; *İslâm Felsefesi Yazıları*, *Ufuk Kitapları*, İstanbul 2000, s. 155-162.
- Ayvazoğlu, Beşir,
- * “Mehmed Âkif ve Muhammed İkbâl”, (İstanbul’da, 1-2 Aralık 1995 tarihinde düzenlenen, Uluslararası Muhammed İkbâl Sempozyumu’nda sunduğu tebliğ), *Muhammed İkbâl Kitabı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay., İstanbul 1997, s. 43-56; Bu tebliğ metni, aynı başlık ve içerikle makale şeklinde de yayınlanmıştır: *İzlenim Dergisi*, sy. 29 (Ocak 1996), s. 65-70; Ayrıca “*Âkif ve İkbâl*” başlığı ile, *Altın Kapı (Makale ve Denemeler)*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2001, s. 20-35.
- Baloch, İnyetullah,
- * “Muhammed İkbâl, Milliyetçilik ve İslami Evrenselcilik”, çev. ?, (İstanbul’da, 1-2 Aralık 1995 tarihinde düzenlenen, Uluslararası Muhammed İkbâl Sempozyumu’da sunduğu tebliğ), *Muhammed İkbâl Kitabı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay., İstanbul 1997, s. 202-208.
- Celalizâde, Celal,
- * “Bediüzzaman ve Muhammed İkbâl’in Fikirlerinin Mukayesesi”, (24-26 Eylül 1995 tarihinde, İstanbul’da düzenlenen, “20. Asırda İslâm Düşüncesinin Yeniden Yapılanması ve Bediüzzaman Said Nursî” konulu, 3. Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu’nda sunulan tebliğ), çev. ?, *Sempozyum Tebliğleri*, İstanbul 1996, s. 530-542; Bu tebliğ, ayrıca şu kitapta da yer almıştır: *Bediüzzaman ve Tecdit* (Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumlarında sunulan tecdit konulu tebliğlerden bir derleme), Gelenek Yay., İstanbul 2002, s. 75-90.

Çavuş, Nejat,

- * “Hazreti Mevlana’nın Üç Zaferi: Şeyh Galip, Muhammed İkbâl ve Sezai Karakoç”, (Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı tarafından, 3 Kasım 2001 tarihinde, Ankara’da Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Salonu’nda düzenlenen “Akif ve İkbâl” konulu panelde sunduğu tebliğ)

Düzen, İbrahim,

- * “İkbâl’in Miraçnamesi”, (İstanbul’da, 1-2 Aralık 1995 tarihinde düzenlenen, Uluslararası Muhammed İkbâl Sempozyumu’da sunduğu tebliğ), *Muhammed İkbâl Kitabı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay., İstanbul 1997, s. 145-149.

Eşref, Ahmet Bahtiyar,

- * “Türkler ve İkbâl”, çev. Şevket Bulu, (İstanbul’da, 1-2 Aralık 1995 tarihinde düzenlenen, Uluslararası Muhammed İkbâl Sempozyumu’da sunduğu tebliğ), *Muhammed İkbâl Kitabı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay., İstanbul 1997, s. 57-64. [Bu tebliğ metni, ilk şekli ile, “İkbâl ve Türkler” başlığı ile *Türkçe İkbâliyat Dergisi*’nde yayınlanmıştır: İkbâl Akademisi Pakistan, Lahore 1993, s. 7-13.]

Fırat, Ahmet Suphi,

- * “İkbâl’in Sanatında Kur’ân ve Sünnetin Yeri”, (İstanbul’da, 1-2 Aralık 1995 tarihinde düzenlenen, Uluslararası Muhammed İkbâl Sempozyumu’da sunduğu tebliğ), *Muhammed İkbâl Kitabı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay., İstanbul 1997, s. 41-42. [Metnin devamı sehven yayınlanmamış.]

Govgânî, Şeyh Hüseyin,

- * “İkbâl’de İlâhî Felsefe”, çev. ?, (İstanbul’da, 1-2 Aralık 1995 tarihinde düzenlenen, Uluslararası Muhammed İkbâl Sempozyumu’da sunduğu tebliğ), *Muhammed İkbâl Kitabı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay., İstanbul 1997, s. 209-212.

Halifat, Sekban,

- * “İkbâl’in İhya Projesinin Analizi”, çev. ?, (İstanbul’da, 1-2 Aralık 1995 tarihinde düzenlenen, Uluslararası Muhammed İkbâl Sempozyumu’da sunduğu tebliğ), *Muhammed İkbâl Kitabı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay., İstanbul 1997, s. 154-196.

Haşimi, Rafiuddin A.,

- * “İkbâl, İslâmî Diriliş ve İslam Dünyası”, çev. ?, (İstanbul’da, 1-2 Aralık 1995 tarihinde düzenlenen, Uluslararası Muhammed İkbâl Sempozyumu’da sunduğu tebliğ), *Muhammed İkbâl Kitabı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay., İstanbul 1997, s. 81-88.

Hatemi, Hüseyin,

- * “Muhammed İkbâl’in Düşüncesi”, (İstanbul’da, 1-2 Aralık 1995 tarihinde düzenlenen, Uluslararası Muhammed İkbâl Sempozyumu’da sunduğu tebliğ), *Muhammed İkbâl Kitabı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay., İstanbul 1997, s. 150-153.

Hüsrevşâhî, Seyyid Hâdî,

- * “İkbâl’in Düşünce Dünyası”, çev. ?, (İstanbul’da, 1-2 Aralık 1995 tarihinde düzenlenen, Uluslararası Muhammed İkbâl Sempozyumu’da sunduğu tebliğ)

liğ), *Muhammed İkbâl Kitabı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay., İstanbul 1997, s. 114-144.

İkbâl, Cavid,

- * “İkbâl’in Manevi Rehberi: Mevlânâ”, çev. ?, (Konya’da, 3-5 Mayıs 1987 tarihinde düzenlenen, I. Milletlerarası Mevlânâ Kongresi’nde sunduğu tebliğ), *Tebliğler*, Konya 1988, s. 43-48.
- * “İkbâl ve Mevlana: Mukayeseli Bir İnceleme”, çev. N. Ahmed Asrar, (Konya’da, 3-5 Mayıs 1990 tarihinde düzenlenen, II. Milletlerarası Mevlânâ Kongresi’nde sunduğu tebliğ), *Tebliğler*, Selçuk Üniversitesi Yay., Konya 1991, s. 201-203. [Bu tebliğ metni, Mesut A. Şeyh tarafından yapılan çeviri ile makale şeklinde yayınlanmıştır: “İkbâl ve Rumi: Mukayeseli Bir Etüd”, *Türkçe İkbâliyat Dergisi*, İkbâl Akademisi Pakistan, Lahore 1993, s. 79-84. Metin, “İkbâl ve Mevlâna” başlığı ile gözden geçirilerek yeniden yayınlanmıştır: *Konya’dan Dünyaya Mevlânâ ve Mevlevîlik*, ed. Nuri Şimşekler, Karatay Belediyesi Yay., İstanbul 2002, s. 309-312.
- * “Rumi, Goethe ve İkbâl Üçgeninde Şeytan”, çev. ?, (Ankara’da, 15-17 Aralık 2000 tarihinde düzenlenen, Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni’nde sunduğu tebliğ metni), *Bildiriler*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2000, s. 109-120. [Tebliğ metninin İngilizcesi, aynı eserde yayınlanmıştır: “Devil in The Triangle of Rumi, Goethe & Iqbal”, s. 121-130.]

Karlığa, Bekir,

- * “Muhammed İkbâl’de Eski ve Yeni Düşünce Formları”, (İstanbul’da, 1-2 Aralık 1995 tarihinde düzenlenen, Uluslararası Muhammed İkbâl Sempozyumu’da sunduğu tebliğ), *Muhammed İkbâl Kitabı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay., İstanbul 1997, s. 104-107.

Kayani, Muhammed Han,

- * “Muhammed İkbâl: Siyasi Vizyonu Olan Bir Şair”, çev. F. Mehveş, (İstanbul’da, 1-2 Aralık 1995 tarihinde düzenlenen, Uluslararası Muhammed İkbâl Sempozyumu’da sunduğu tebliğ), *Muhammed İkbâl Kitabı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay., İstanbul 1997, s. 89-96. Bu tebliğ metni genişletilerek, “İkbâl’in Siyâsi Görüşü” başlığı ile yeniden yayınlanmıştır: *Felsefe, Siyaset ve Şiir Dünyasıyla İkbâl*, İz Yay., İstanbul 2002, s. 69-83.
- * “İkbâl’de İnsan-ı Kâmil”, (İslam Tarih, Kültür ve Sanat Araştırma Merkezi, Türkiye-Pakistan Kadınlar Dostluk Derneği ve İstanbul Pakistan Başkonsolosluğu’nun İstanbul’da, 25 Mart 1998 tarihinde, Yıldız Sarayı, Seyir Köşkü’nde ortaklaşa düzenlediği İkbâl’i Anma Günü’nde sunduğu tebliğ metni.) Bu metin, “İkbâl’in İnsân-ı Kâmil Arayışı” başlığı ile *Şiirleri Aynasında İkbâl* isimli eserde (İstanbul 1995, s. 43-56); “İkbâl’in İnsân-ı Kâmil Felsefesi” başlığı ile *Felsefe, Siyaset ve Şiir Dünyasıyla İkbâl* isimli eserde (İstanbul 2002, s. 33-46) yer almaktadır.

Kırbaşoğlu, Hayri,

- * “Muhammed İkbâl ve Mehmet Akif’te İman Anlayışı”, (Mehmet Akif Eryoyun Fikir ve Sanat Vakfı tarafından, 03 Kasım 2001 tarihinde, Ankara’da Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Salonu’nda düzenlenen “Akif ve İkbâl” konulu panelde sunduğu tebliğ)

Muhammed, Yasin,

- * “Muhammed İkbâl ve Said Nursi’nin Bakış Açılarında Kader ve Özgür İrade”, (24-26 Eylül 2000 tarihinde, İstanbul’da düzenlenen, “Risale-i Nur’a Göre Kur’ân’ın İnsana Bakışı” konulu 5. Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu’nda sunulan tebliğ), çev. Veli Sırım, [Sempozyum tebliğlerinden oluşan, *Risale-i Nur’a Göre Kur’ân’ın İnsana Bakışı* başlıklı kitapta, her nedense bu tebliğ yer almamaktadır Gelenek Yay., İstanbul 2002.]

Nayed, Aref Ali,

- * “İkbâl ve Kelam İlminin Yeniden İnşası”, çev. ?, (İstanbul’da, 1-2 Aralık 1995 tarihinde düzenlenen, Uluslararası Muhammed İkbâl Sempozyumu’da sunduğu tebliğ), *Muhammed İkbâl Kitabı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay., İstanbul 1997, s. 197-201.

Saeed, Saadet,

- * “Mehmet Akif ve Muhammed İkbâl’in Düşünceleri”, (Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı tarafından, 3 Kasım 2001 tarihinde, Ankara’da Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Salonu’nda düzenlenen “Akif ve İkbâl” konulu panelde sunduğu tebliğ)

Sırma, İhsan Süreyya,

- * “İkbâl’in Düşüncesinde “Lâ” ve “İllâ”nın Analizi”, (İstanbul’da, 1-2 Aralık 1995 tarihinde düzenlenen, Uluslararası Muhammed İkbâl Sempozyumu’da sunduğu tebliğ), *Muhammed İkbâl Kitabı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay., İstanbul 1997, s. 99-103.

Şahinoğlu, Nazif,

- * “İkbâl’de Din ve Devlet İlişkileri”, (İstanbul’da, 1-2 Aralık 1995 tarihinde düzenlenen, Uluslararası Muhammed İkbâl Sempozyumu’da sunduğu tebliğ), *Muhammed İkbâl Kitabı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay., İstanbul 1997, s. 29-40.

Tozlu, Necmettin,

- * “İkbâl’in Eğitim Felsefesi Üzerine Bir Tahlil”, (08-09 Kasım 2002 tarihinde, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Felsefecileri Derneği tarafından, Yunus Emre Konferans Salonu’nda düzenlenen, İslâm Felsefesinin Mesaleleri Sempozyumu’nda sunulmuş tebliğ metni)

Türkmen, Erkan,

- * “Akif ve İkbâl”, (Türkiye ve Türk Dünyası İktisadi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı (TİSAV) tarafından Ankara’da, 29 Nisan 1995 tarihinde, T. Diyanet Vakfı Salonu’nda düzenlenen, Vefatının 57. Sene-i Devriyesinde Muhammed İkbâl (Fikirleri ve Eserleri) Paneli’nde sunulan ve yayınlanmamış tebliğ metni)

Urhan, Veli,

- * “M. İkbâl’in ‘Benlik Felsefesi’nde Tanrı-Evren İlişkisi”, (26-27 Ekim 1996’da, İstanbul’da, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi & İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi & İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından ortaklaşa düzenlenen, 1. İslâm Düşüncesi Sempozyumu’nda sunulmuş tebliğ metni); Bu tebliğ metni, makale olarak yayınlanmıştır: *İslâmiyât Dergisi*, c. 2, sy. 3 (Temmuz-Eylül 1999), s. 141-152.

- * “İkbâl’in Din Felsefesinde Yaradılış Fikri”, (Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı tarafından, 3 Kasım 2001 tarihinde, Ankara’da Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Salonu’nda düzenlenen “Akif ve İkbâl” konulu panelde sunduğu tebliğ). Tebliğ metni, makale formuyla yayınlanmıştır: *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 15 (Kış-İlkbahar 2002), s. 3-16.
- Yeniterzi, Emine,
- * “Hz. Mevlânâ ve İkbâl”, (Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî ve ailesinin Konya’yı teşriflerinin 772. Yıldönümü Dolayısıyla, Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi’nin, Konya’da, 5 Mayıs 1998 tarihinde düzenledikleri, “Hz. Mevlâna ve Fikirleri” konulu panelde sunduğu tebliğ), *Mevlâna Panellerinde Sunulan Bildiriler-I*, haz. Y. Şafak & Y. Öz & N. Şimşekler, Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Merkezi Yay., Konya 2000, s. 19-31.
- Zülfikar, Ghulam Hüseyin,
- * “İkbâl’in Müslüman Ülkeler Üzerindeki Etkisi”, çev. ?, (İstanbul’da, 1-2 Aralık 1995 tarihinde düzenlenen, Uluslararası Muhammed İkbâl Sempozyumu’da sunduğu tebliğ), *Muhammed İkbâl Kitabı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay., İstanbul 1997, s. 67-75.

B. Konferans

Abbas, Müfti Muhammed,

- * “Mevlâna ve İkbâl”, çev. Ahmed Asrar, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 29, sy. 1-2 (Ocak-Şubat 1981), s. 10-11, 16. Aynı metin aynı tarihlerde bir başka dergide de yayınlanmış: *Millî Kültür Dergisi*, c. 2, s. 6-8 (Kasım 1980-Ocak 1981), s. 24-26; Ayrıca, *IV. Uluslararası Mevlâna Semineri Tebliğleri* (Konya, 15-17 Aralık 1980), Konya 1981, s. 99-106. [17 Aralık 1980 tarihinde Mevlâna Celâleddin-i Rumi’nin 707. vefat yıldönümü dolayısıyla, Konya’da yapılan, 4. Uluslararası Mevlâna Toplantısı’nda yaptığı konuşma metni].
- * “İkbâl’in Evrenselliği”, (İkbâl’in 107. Doğum Yıldönümü Münasebetiyle, Pakistan Büyükelçiliği’nin kendi binasında, 28 Kasım 1984 tarihinde düzenlediği, İkbâl Gecesi’nde sunduğu konuşma metni)
- * “Mevlana ve İkbâl’in Öğretici Yönleri”, çev. ?, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 32, sy. 9-12 (Eylül-Aralık 1984), s. 10-11, 16. Aynı metin bir başka dergide tekrar yayınlanmıştır: *Türk Edebiyatı Dergisi*, sy. 136 (Şubat 1985), s. 60-61 [16 Aralık 1984 tarihinde, Konya’da yaptığı konuşma metni].

Ahmed, Mian Beşir,

- * “Mevlânâ Rumî’nin Hayatı ve Pakistan’ın Millî Şairi Muhammed İkbâl’e Tesiri”, (Mevlânâ Rumî’nin 676. Ölüm Yıldönümü dolayısıyla, 17 Aralık 1949 tarihinde, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde verdiği konferans), *Sebilürreşad Dergisi*, c. 3, sy. 68 (Ocak 1950), s. 283-287. Metin tam olarak aynı dergide tekrar yayınlanmış: “Hz. Mevlana ve İkbâl”, *Sebilürreşad Dergisi*, c. 5, sy. 114 (Kasım 1951), s. 219-221; sy. 115 (Kasım 1951), s. 234-235; sy. 116 (Aralık 1951), s. 253-255; sy. 120 (Şu-

bat 1952), s. 318-319; *Pakistan Postası Dergisi*, c. 3, sy. 68 (Ocak 1950), s. 283-287; *Rumî ve İkbâl*, İstanbul 1952, 'La Turquie Moderne' Basımevi, s. 7-12.

- * "Büyük İslâm Şairi İkbâl, Pakistana Can Veren Şair ve Filozof", *Sebilürreşad Dergisi*, c. 4, sy. 77 (Nisan 1950), s. 29-31; sy. 79 (Mayıs 1950), s. 63-64; sy. 85 (Ağustos 1950), s. 158-159; c. 5, sy. 112 (Ekim 1951), s. 191; sy. 113 (Ekim 1951), s. 201-202; sy. 116 (Aralık 1951), s. 248-250.
- * "İkbâl'in Hayat, Fikir ve San'atı", (İkbâl'in 12. Ölüm Yıldönümü dolayısıyla, 21 Nisan 1950 tarihinde, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde verdiği konferans), *Sebilürreşad Dergisi*, c. 4, sy. 84 (Temmuz 1950); sy. 85 (Ağustos 1950), s. 158-159; sy. 113 (Ekim 1951), s. 201-202; sy. 116 (Aralık 1951), s. 248-250; *Rumî ve İkbâl*, İstanbul 1952, 'La Turquie Moderne' Basımevi, s. 14-26.
- * "Rumî ve İkbâl", (Mevlânâ Rumî'nin 677. Ölüm Yıldönümü dolayısıyla, 17 Aralık 1950 tarihinde, Ankara Üniversitesi'nde verdiği konferans), *Sebilürreşad Dergisi*, c. 5, sy. 114 (Kasım 1951), s. 219-221; sy. 115 (Kasım 1951), s. 234-235; sy. 116 (Aralık 1951), s. 253-255; sy. 120 (Şubat 1952), s. 318-319; *Pakistan Postası Dergisi*, c. 5, sy. 114 (Kasım 1951), s. 219-221; sy. 115, s. 234-235; sy. 116 (Aralık 1951), s. 253-255; sy. 120 (Şubat 1952), s. 318-319; *Rumî ve İkbâl*, İstanbul 1952, 'La Turquie Moderne' Basımevi, s. 27-38.
- * "İkbâl Mesajı", (Türk-Pakistan Kültür Cemiyeti'nin İkbâl Günü dolayısıyla, 21 Nisan 1951 tarihinde, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde verdiği konferans), *Rumî ve İkbâl*, İstanbul 1952, 'La Turquie Moderne' Basımevi, s. 40-46.

Arıburun, Perihan,

- * "Allame Muhammed İkbâl'e Göre İslam'ın Yapısındaki Hareket Prensibi", *Pakistan Postası Dergisi*, c. 22, sy. 4 (Nisan 1974), s. 6-7, 15. [Ankara'da, İkbâl'i Anma Toplantısı'nda sunduğu konferans metni]

Asrar, Nisar Ahmed,

- * "Pakistan'ın Millî Şairi Muhammed İkbâl ve Türkiye", (İkbâl'in doğumunun 107. Yıldönümünde yapılan toplantıda sunduğu konuşma metni), *Pakistan Postası Dergisi*, c. 32, sy. 9-12 (Eylül-Aralık 1984), s. 6-7,13; *Bugünkü Pakistan ve Türkiye-Pakistan Kültür İlişkileri*, "Muhammed İkbâl ve Türkiye", Türkiye-Pakistan Kültür Derneği Yay., Ankara 1988, s. 56-59; *Millî Kültür Dergisi*, sy. 90 (Kasım 1991), s. 21.
- * "İkbâl Hakkında", (İslam Tarih, Kültür ve Sanat Araştırma Merkezi, Türkiye-Pakistan Kadınlar Dostluk Derneği ve İstanbul Pakistan Başkonsolosluğu'nun İstanbul'da, 25 Mart 1998 tarihinde, Yıldız Sarayı, Seyir Köşkü'nde ortaklaşa düzenlediği İkbâl'i Anma Günü'nde yaptığı konuşma)

Ayverdi, Sâmîha,

- * "İkbâl ve İman", (İkbâl'in 30. ölüm yıldönümünde, 27 Nisan 1968 tarihinde, İstanbul'da, Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti'nin düzenlediği programda sunduğu konferans metni), *Âbide Şahsiyetler*, Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul 1976, s. 159-172; Kitabın 2. baskısı: Kubbealtı Neşriyat, İstanbul 2002, 287 s.,

Brelvi, İbadet,

- * “İkbâl'in Hümanizmi”, çev. İ. (İkbâl'i anma toplantısında sunduğu konferans metni), *Pakistan Postası Dergisi*, c. 32, sy. 9-12 (Eylül-Aralık 1984), s. 2-4.

Çağatay, Neşet,

- * “Muhammed İkbâl'in Doksansekizinci Doğum Yıldönümünü Anarken”, [İkbâl'in 98. Doğum Yıldönümü Münasebetiyle, 29 Aralık 1975 tarihinde, Ankara, Türk Tarih Kurumu Salonu'nda, Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti tarafından düzenlenen Allame Muhammed İkbâl Günü'nde yaptığı konuşma metni] *Pakistan Postası Dergisi*, c. 24, sy. 1 (Ocak 1976), s. 9-10, 14.

Çelebi, Celeddin,

- * “Mânâ Aleminde İki Sultan”, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 32, sy. 9-12 (Eylül-Aralık 1984), s. 4-6, 19.

Doğrul, Ömer Rıza,

- * “İkbâl'e Dair”, (İkbâl'in 13. Ölüm Yıldönümü dolayısıyla, 21 Nisan 1951 tarihinde, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde verdiği konferans), *Rumî ve İkbâl*, İstanbul 1952, 'La Turquie Moderne' Basımevi, s. 47-49.

Fauk, Hanif,

- * “Hz. Mevlânâ Celeddin Rûmî ve İkbâl”, çev. N. Ahmed Asrar, [723. Vuslat Yıldönümü Mevlânâ Haftası Konferansları, 1996], *Mevlânâ Güldestesi-7*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., Konya ts., s. 7-21.
- * “İkbâl ve Batılı Düşünce”, çev. N. Ahmed Asrar, (Konya Büyükşehir Belediyesi tarafından, 1998 yılında düzenlenen 725. *Vuslat Yıldönümü Mevlânâ Haftası Konferansları*'nda sunduğu ve yayınlanmamış konferans metni), 10 s.

Hasan, Seyid Muhammed,

- * “Mevlânâ ve İkbâl”, (Mevlânâ'nın 687. ölüm yıldönümü dolayısıyla, Ankara'da, Türk Ocakları Genel Merkezi'nde düzenlenen programda sunduğu konuşma metni), *Türk Yurdu Dergisi*, c. 2, sy. 10 (292) (Ocak 1961), s. 19-20.

el-Hasan, Şerif,

- * “İkbâl ve Rumi”, *Türkiye'de Dr. Muhammed İkbâl* içinde, Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti Yay., İstanbul 1962, s. 28-32; *Pakistan Postası Dergisi*, c. 22, sy. 11 (Kasım 1974).
- * “Mevlâna [ve İkbâl]”, [17 Aralık 1963 tarihinde, Mevlâna Celâleddin-i Rumi'nin vefat yıldönümü dolayısıyla yaptığı konferans metni], *Pakistan Postası Dergisi*, c. 11, sy. 10 (Ocak 1964), s. 8-9, 22; “Mevlana Rumi ve İkbâl”, *Forum*, c. 16, sy. 234 (01 Ocak 1964), s. 15-16.
- * “Mevlâna Celâleddin-i Rumi'nin İkbâl Üzerindeki Tesiri”, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 12, sy. 11 (Şubat 1965), s.11-13; sy. 12 (Mart 1965), s. 11-14. [Mevlânâ'nın irtihalinin yıldönümü dolayısıyla, Konya'da, 15 Aralık 1964 tarihinde verdiği konferansın metni]; Metin ayrıca, Konya Turizm Derneği'nin 1965 yılında yayınladığı *Mevlâna Güldestesi* isimli eserde de yer almaktadır. s. 38-47. Bu metin, Mevlânâ'nın 700. Ölüm Yıldönümü

Dolayısıyla Ankara’da, 15-17 Aralık 1973 tarihinde düzenlenen, Uluslararası Mevlâna Semineri’nde, birkaç düzenleme yapılarak, “Mevlânâ ve İkbâl” başlığı ile sunulmuştur: *Bildiriler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara ts., haz. Mehmet Önder, s. 125-137.

Hatemi, Hüseyin Perviz,

* “Mürid ve Mürşid İkbâl”, (İkbâl’in 24. ölüm yıldönümü münasebetiyle Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti, İstanbul Şubesi tarafından 21 Nisan 1962 tarihinde, Eminönü Öğrenci Lokali’nde düzenlenen programda verdiği konferans metni), *Cavid’e Hitab* içinde, Yeni Matbaa, İstanbul 1965, s. 6-21.

* “İkbâl’in Şiirleri”, (İslam Tarih, Kültür ve Sanat Araştırma Merkezi, Türkiye-Pakistan Kadınlar Dostluk Derneği ve İstanbul Pakistan Başkonsolosluğu’nun İstanbul’da, 25 Mart 1998 tarihinde, Yıldız Sarayı, Seyir Köşkü’nde ortaklaşa düzenlediği “İkbâl’i Anma Günü”nde yaptığı konuşma)

İkbâl, Cavid,

* “Rumi ve İkbâl’in Şeytan Hakkındaki Görüşleri”, çev. ?, (Konya’da, Aralık 1978 tarihinde, Mevlana Semineri’nde yaptığı konuşma metni), *Mevlânâ ve Yaşama Sevinci*, haz. Feyzi Halıcı, Konya Turizm Derneği Yay., Ankara 1978, s. 179-190; *Pakistan Postası Dergisi*, c. 27, sy. 1-2 (Ocak-Şubat 1979), s. 5-7, 19.

* “Türk Demokrasisi ve İkbâl’in Modern İslam Devleti Kavramı”, çev. N. Ahmed Asrar, (Cavid İkbâl’in 1984 yılında, Ankara’da Hacettepe Üniversitesi’nde, aynı tarihlerde Konya’da ve İstanbul’da değişik üniversite ve kuruluşlarda verdiği ve yayınlanmamış konferans metni), 9 s.

* “İkbâl’in Düşüncelerinde Türkiye’nin İmajı” “The Image of Turkey from Iqbals Viewpoint”, çev. Nisar Ahmed Asrar, (Cavid İkbâl’in 27 Nisan 1987 tarihinde, “Allama Iqbal Konferansı” Programı’nda, İstanbul Ün. Edebiyat Fakültesi Genel Kurul Salonu’nda verdiği konferans) Org. Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti.

* “Hz. Mevlânâ’nın M. İkbâl’e Etkisi”, [722. Vuslat Yıldönümü Mevlânâ Haftası Konferansları, 1995; Başlık, metnin ilk cümlelerinden], *Mevlânâ Güldestesi-6*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., Konya 1996, s. 55-60.

Karahan, Abdülkadir,

* “İkbâl’in Cihanşumul Çağrısı”, (İkbâl’in 24. ölüm yıldönümü münasebetiyle Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti, İstanbul Şubesi tarafından 21 Nisan 1962 tarihinde, Eminönü Öğrenci Lokali’nde düzenlenen programda verdiği konferans)

Önder, Mehmet,

* “Hazreti Mevlana’nın Sadık Bir Müridi Şair ve Düşünür Allame Muhammed İkbâl”, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 22, sy. 10 (Eylül 1974), s. 6-7. (Konya’da, “İkbâl’i Anma Toplantısı”nda yaptığı konuşma metni)

* “Muhammed İkbâl ve Mehmet Akif”, (İslam Tarih, Kültür ve Sanat Araştırma Merkezi, Türkiye-Pakistan Kadınlar Dostluk Derneği ve İstanbul Pakistan Başkonsolosluğu’nun İstanbul’da, 25 Mart 1998 tarihinde, Yıldız Sara-

- yı, Seyir Köşkü'nde ortaklaşa düzenlediği “İkbâl'i Anma Günü”nde yaptığı konuşma)
- Sevük, İsmail Habib,
- * “İkbâl ve Türkiye”, (İkbâl'in 14. ölüm yıldönümü münasebetiyle Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti, İstanbul Şubesi tarafından 21 Nisan 1952 tarihinde Marmara Lokali'nde düzenlenen programda verdiği konferansın metni), *Pakistan'ın Büyük Millî Şairi İkbâl Hakkında Konferanslar*, Anıl Matbaası, İstanbul 1952, s. 23-34.
- Şeyh, Altaf Ahmed,
- * “Cinnah ve İkbâl”, (Ankara'da düzenlenen, “Cinnah'ın 100. Doğum Yıldönümü” toplantısında yaptığı konuşma metni) *Kaid-i Azam M. Ali Cinnah'ın 100. Doğum Yıldönümüne Armağan* içinde –iç kapaktaki tam başlık-, haz. Abdülkadir Karahan, Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul 1977, s. 96-99.
- Tarlan, Ali Nihad,
- * “İkbâl-i Lâhürî”, (İkbâl'in 14. ölüm yıldönümü münasebetiyle Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti, İstanbul Şubesi tarafından 21 Nisan 1952 tarihinde Marmara Lokali'nde düzenlenen programda verdiği konferansın metni), *İslâmın Nuru Dergisi*, sy. 17-21 (Eylül 1952-Ocak 1953); *Pakistan'ın Büyük Millî Şairi İkbâl Hakkında Konferanslar*, Anıl Matbaası, İstanbul 1952, s. 5-21.
  - * “Büyük İslâm Şâiri İkbâl”, (İkbâl'in 21. Vefat Yıldönümü münasebetiyle yaptığı konferansın metni), *Sebilürreşad Dergisi*, c. 12, sy. 298 (Aralık 1959), s. 372-374.
  - * “Şair İkbâl”, (İkbâl'in 24. ölüm yıldönümü münasebetiyle Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti, İstanbul Şubesi tarafından 21 Nisan 1962 tarihinde, Eminönü Öğrenci Lokali'nde düzenlenen programda verdiği konferans)
  - * “İkbâl ve Aşk”, (*Yölcü, Ey Şark Kavimleri, Kölelik Kitabı* isimli İkbâl'den yaptığı çeviri eserinin son kısmında), M. İkbâl Derneği Yay., İstanbul 1976, s. 132-148.
- Wasti, Syed Tanvir,
- * “Pakistan'ın Ünlü Düşünür ve Şairi Muhammed İkbâl'in Çeşitli Yönleri ve Türklerle Olan Güçlü Bağları”, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 22, sy. 4 (Nisan 1974), s. 8, 15. [İkbâl'in vefatının 36. yıldönümü dolayısıyla, Ankara'da, Türk-Pakistan Kültür ve Kadınlar Derneklerinin düzenlediği, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Salonu'nda yaptığı konuşma metni]

C. Konuşma

- Aydın, Mehmet S.,
- * “Genel Değerlendirme”, (İstanbul'da, 1-2 Aralık 1995 tarihinde düzenlenen, Uluslararası Muhammed İkbâl Sempozyumu'nda yaptığı kapanış ve değerlendirme konuşması), *Muhammed İkbâl Kitabı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay., İstanbul 1997, s. 219-222.

Erdoğan, Recep Tayyip,

- * “Açılış Konuşması”, (İstanbul’da, 1-2 Aralık 1995 tarihinde düzenlenen, Uluslararası Muhammed İkbâl Sempozyumu’nun açılış konuşması), *Muhammed İkbâl Kitabı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay., İstanbul 1997, s. 11-12.

İhsanoğlu, Ekmeleddin,

- * “Konuşma”, (Cavid İkbâl’in 27 Nisan 1987 tarihinde, “Allama Iqbal Konferansı” Programı’nda, İstanbul Ün. Edebiyat Fakültesi’nde verdiği konferans öncesi konu ile ilgili bir konuşma). Org. Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti.

- * “Açılış Konuşması”, (İslam Tarih, Kültür ve Sanat Araştırma Merkezi, Türkiye-Pakistan Kadınlar Dostluk Derneği ve İstanbul Pakistan Başkonsolosluğu’nun İstanbul’da, 25 Mart 1998 tarihinde, Yıldız Sarayı, Seyir Köşkü’nde ortaklaşa düzenlediği “İkbâl’i Anma Günü”nde yaptığı açılış konuşması)

İkbâl, Cavid,

- * “Konuşma”, (İstanbul’da, 1-2 Aralık 1995 tarihinde düzenlenen, Uluslararası Muhammed İkbâl Sempozyumu’nda yaptığı konuşma metni), *Muhammed İkbâl Kitabı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay., İstanbul 1997, s. 18-25.

İnamu'l-Hak,

- * “Konuşma”, (İstanbul’da, 1-2 Aralık 1995 tarihinde düzenlenen, Uluslararası Muhammed İkbâl Sempozyumu’nda yaptığı konuşma metni), *Muhammed İkbâl Kitabı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay., İstanbul 1997, s. 13-17.

Öke, Mim Kemal,

- * “Şeref Konuşması”, (İslam Tarih, Kültür ve Sanat Araştırma Merkezi, Türkiye-Pakistan Kadınlar Dostluk Derneği ve İstanbul Pakistan Başkonsolosluğu’nun İstanbul’da, 25 Mart 1998 tarihinde, Yıldız Sarayı, Seyir Köşkü’nde ortaklaşa düzenlediği “İkbâl’i Anma Günü”nde yaptığı konuşma)

Yıldız, Ahmet,

- * “İkbâl ve Nef’i Mevlânâ’nın Ağûşunda”, (12 Aralık 1965 tarihinde, Konya Mevlânâ Müzesi bahçesinde, İkbâl ve Nef’i için dikilen makamların açılış töreninde yaptığı konuşma metni), *Pakistan Postası Dergisi*, c. 13, sy. 11 (Şubat 1966), s. 18-19.

7. İkbâl’den Bahseden Tebliğ ve Konferanslar

Türkiye’de Sunulan

A. Tebliğ

Altıntaş, Ramazan,

- * “Teolojik Sekülerleşmenin Neden Olduğu Kriz: İnanç Problemleri”, (Erzurum’da, 7-9 Eylül 2001 tarihinde düzenlenen, “Günümüz İnanç Problemleri” konulu, İlahiyat Fakülteleri Kelam Anabilim Dalı Sempozyumu’nda

- sunduğu tebliğ metni), *Tebliğler*, Ankara 2002, s. 217-256. [İkbâl eleştirisi: s. 241.]
- Asrar, Nisar Ahmed,
- * “Yunus Emre ve Pakistan”, (T.C. Eskişehir Valiliği tarafından Eskişehir’de, 14-16 Şubat 1991 tarihlerinde, Kültür Sarayı’nda düzenlenen, 1991 Dünya Yunus Emre Sevgi Yılı Kongresi ve Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri’nde sunulan ve yayınlanmamış tebliğ metni), 6 s. [İkbâl ve Yunus Emre, s. 5]
  - * “Pakistan ve Mevlâna Celâleddin Rumi”, (Ankara’da, 15-17 Aralık 2000 tarihinde düzenlenen, Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni’nde sunduğu tebliğ metni), *Bildiriler*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2000, s. 433-440. [İkbâl ve Mevlânâ, s. 434-440.] [Asrar’ın, Konya’da, 1995 yılında, 722.Vuslat Yıldönümü Mevlânâ Haftası Konferansları çerçevesinde yaptığı, “Pakistan ve Mevlânâ” başlıklı konferans metninin geliştirilmiş şekli] bkz. *Mevlânâ Güldestesi-6*, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., Konya 1996, s. 61-65; Metin makale şeklinde yeniden yayınlanmıştır: *Konya’dan Dünyaya Mevlânâ ve Mevlevîlik*, ed. Nuri Şimşekler, Karatay Belediyesi Yay., İstanbul 2002, s. 305-308. (Sözkonusu metinde alt başlık: “Pakistan’da Bir Mevlâna Müridi ve Temsilcisi: Muhammed İkbâl”, s. 306-308)
- el-Attas, Seyyid Nakib,
- * “İslam, Sekülerizm ve Geleceğin Felsefesi”, çev. ?, (İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin organizasyonu ile İstanbul’da, 20 Nisan 1996 tarihinde sunduğu konferans metni), *Doğudan-Batıdan Uluslararası Konferanslar Dizisi-I*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay., İstanbul 1996, s. 189-203. [Attas’ın müzakerelere cevaben yaptığı konuşmada İkbâl’e olan eleştirisi, s. 218.]
- İkbâl, Afzal,
- * “Güney Asya’nın Kültüründe Mevlânâ Rumi’nin Etkisi”, çev. ?, [Yayınlanan eserde, tebliğin künyesi hakkında bilgi verilmemiş.], *Mevlâna (Yirmi Altı Bilim Adamının Mevlâna Üzerine Araştırmaları)*, haz. Feyzi Halıcı, Konya 1983, s. 138-139. [İkbâl, s. 139.]
- Kılıç, Sadık,
- * “Derin Ekoloji Bağlamında Risalelerin Mesajı”, (İstanbul’da 20-22 Eylül 1998 tarihinde, “Kur’ân’ı Anlamada Çağdaş Bir Yaklaşım: Risale-i Nur Örneği” konulu 4. Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu’nda sunduğu tebliğ metni), Metin, sempozyum tebliğlerinden oluşan ve sempozyumun adını taşıyan kitapta yayınlanmıştır: İstanbul ts., s. 659-678; Bu metin, yazarın *Benliğin İnşası* isimli eserinde de yer almaktadır: İnsan Yay., İstanbul 2000, s. 133-158. [Bu tebliğ metninde, İkbâl’in *Yeni Gülşeni Râz* isimli eserine atıflar var: *Tebliğler*, s. 660, 673, 676; *Benliğin İnşası*, s. 135, 148, 152.]
- Leaman, Oliver,
- * “İhya Geleneğinde Said Nursî’nin Yeri”, (20-22 Eylül 1998 tarihinde, İstanbul’da düzenlenen, “Kur’ân’ı Anlamada Çağdaş Bir Yaklaşım: Risale-i Nur Örneği” konulu, 4. Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu’nda sunulan tebliğ), çev. ?, *Sempozyum Tebliğleri*, İstanbul ts., s. 714-723; Bu tebliğ, ayrıca şu kitapta da yer almıştır: *Bediüzzaman ve Tecdit* (Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumlarında sunulan tecdit konulu tebliğlerden bir

derleme), Gelenek Yay., İstanbul 2002, s. 51-63. [İhya geleneği açısından, Gazzalî-İkbâl-Said Nursî karşılaştırması].

B. Konferans

Asrar, N. Ahmed,

- * “Pakistan ve Mevlânâ”, [722.Vuslat Yıldönümü Mevlânâ Haftası Konferansları, 1995], *Mevlânâ Güldestesi-6*, Konya 1996, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yay., s. 61-65. [“İkbâl ve Mevlânâ”, s. 62-65.] [Bu metin geliştirilerek, Ankara’da, 15-17 Aralık 2000 tarihinde düzenlenen, Uluslararası Mevlâna Bilgi Şöleni’nde, “Pakistan ve Mevlâna Celâleddin Rumi” başlığı ile tebliğ olarak sunulmuştur. bkz. Bildiriler, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2000, s. 433-440.]

8. İkbâl Hakkındaki Tezler

A. Doktora

Albayrak, Ahmet,

- * *Muhammed İkbâl’in Kişilik Yapısı ve Öngördüğü İnsan Modeli*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2001, 224 s. [Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Psikolojisi Bilim Dalı] (Danışman: Prof.Dr. Hayati Hökekleli).

Soydan, Celal,

- * *Urduca Manzum ve Mensur Eserler Işığında Allame Muhammed İkbâl*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1999, 574 s., [Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Urdu Dili ve Edebiyatı Böl.] (Danışman: Dr. Şevket Bulu).

B. Yüksek Lisans

Bakiş, Rıza,

- * *Muhammed İkbâl’e Göre Dinî Tecrübe ve Bilgi Açısından Değeri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1998, 104 s., [Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Felsefesi Anabilim Dalı] (Danışman: Doç.Dr. Turan Koç).

Benli, Selma,

- * *Zarb-e Kalim ve İkbâl (Musa’nın Darbesi)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1987, 186 s., [Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Urdu Dili ve Pakistan Araştırmaları Anabilim Dalı] (Danışman: Yrd.Doç.Dr. Şevket Bulu).

Çakmak, Ali,

- * *Nedoncelle ve İkbâl’de Tanrı-Alem İlişkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1995, 57 s.,

[Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Felsefesi Anabilim Dalı]
(Danışman: Prof.Dr. Mehmet S. Aydın).

Hünük, Ahmet,

- * *Muhammed İkbâl'de Devlet ve Toplum Felsefesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, S. Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta 1997, 97 s., [S. Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Felsefesi Bilim Dalı] (Danışman: Prof.Dr. İsmail Yakıt).

Kaplan, İbrahim,

- * *Muhammed İkbâl'in Kelâmî Görüşlerinin Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1999, 131 s., [Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi] (Danışman: Prof.Dr. Cihat Tunç).

Kılıç, Cevdet,

- * *Muhammed İkbâl'de Felsefi ve Tasavvufî Kavramlar*, (basılmış yüksek lisans tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1994, 287 s., [Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı] (Danışman: Prof.Dr. Hayrani Altıntaş); Bu tez kitap olarak farklı bir başlıkla basılmıştır: *Büyük Mütefekkir Dr. Muhammed İkbâl, Hayatı, Şahsiyeti ve Fikirleri*, Muradiye Eğitim ve Kültür Vakfı Yay., Ankara ts., 320 s.

Şahin, Davut,

- * *Muhammed İkbâl'in Kur'an Anlayışı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara 2002, 78 s., [Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Bilim Dalı] (Danışman: Prof.Dr. Mehmet Paçacı).

Türer, Celal,

- * *Muhammed İkbâl'de Din Felsefesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 1992, 82 s., [Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Felsefesi Anabilim Dalı] (Danışman: Doç. Dr. Murtaza Korlaelçi).

Urhan, Veli,

- * *Leibniz ve Muhammed İkbâl'de Tanrı-Âlem İlişkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1988, 55 s., [Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Medeniyeti ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı] (Danışman: Prof.Dr. Mehmet S. Aydın).

Yıldırım, Mustafa,

- * *Muhammed İkbâl'in Felsefesinde İnsan*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 1997, 103 s., [Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Felsefesi Anabilim Dalı] (Danışman: Yrd.Doç.Dr. Enver Uysal).

C. Lisans

Akdoğan, Faruk,

- * *Muhammed İkbâl'in İslam Anlayışında Temel Kavramlar* Yayınlanmamış

- Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tefsir Anabilim Dalı. Ankara 1998, 28 s., (Danışman: Doç.Dr. Mehmet Paçacı)
- Alacahan, Sabri,
* *Muhammed İkbâl'in Düşüncesinde Tasavvuf*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Anabilim Dalı., Erzurum 2000, 135 s., (Danışman: Prof.Dr. Osman Türer)
- Aydın, Pelin Özgen,
* *Cavidname'de Medeniyetlerin Eleştirisi*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Urdu Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı., Konya 1993, 41 s., (Danışman: Prof.Dr. Erkan Türkmen)
- Bayram, M. Şevket,
* *İkbâl'in Din Üzerine Düşünceleri* [David Kerr'in "Muhammad Iqbal's Thoughts on Religion: Reflections in the Spirit of Christian-Muslim Dialogue" isimli makalesinin çevirisi; *Islamochristiana*, sy. 15 (1989), s. 25-55], Yayınlanmamış Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı., Ankara 1994, 55 s., (Danışman: Prof.Dr. M. Sait Hatipoğlu)
- Bayram, Nazmi,
* *Muhammed İkbâl'in Darb-ı Kelim'inde Vezin ve Bahirler*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Urdu Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı., Konya 1994, 68 s., (Danışman: Yrd.Doç.Dr. Yakup Şafak)
- Büküm, Abdülhamit,
* *Muhammed İkbâl'in Kelâmî Görüşleri*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kelâm Anabilim Dalı., Bursa 1999, 36 s., (Danışman: Yrd.Doç.Dr. Cağfer Karadaş).
- Büyükpıtrak, Şenay,
* *Türk Yazarlarının Allame Muhammed İkbâl Üzerine Türkiye'de Yapmış Oldukları Çalışmalar*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Urdu Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı., Konya 2002, (Danışman: Öğr. Gör. Nuray Özenç).
- Coşkun, Elif,
* *Muhammed İkbâl'de Aşk Kavramı*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Mantık Anabilim Dalı., İzmir 1998, (Danışman: Doç.Dr. İbrahim Emiroğlu).
- Çam, Nazmiye,
* *İkbâl'e Göre İnsan*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Felsefesi Anabilim Dalı., Ankara 1982, 84 s., (Danışman: Doç.Dr. Hayrani Altuntaş).
- Çoğal, Adalet,
* *Muhammed İkbâl ve İslamda Dinamizm*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Urdu Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı., Konya 1992, 38 s., (Danışman: Doç.Dr. Erkan Türkmen).
- Dayanır, Kemal,
* *M. İkbâl'in Dini Düşüncesi*, (basılmış lisans tezi), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ankara 1978, 23 s., (Danışman: Prof.Dr. İ. Ağâh Çubukçu) [Tez gözden geçirilerek, *Büyük Türk Dostu Pakistanlı Dr. M. İkbâl'in Hayatı, Siyasi, Edebi ve Dinî Düşüncesi* başlığı ile 1984 yılında yayınlanmıştır.]

Demiray, Halil,

- * *Muhammed İkbâl ve Batı'ya Bakış Tarzı*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Urdu Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı., Konya 1995, 21 s., (Danışman: Prof.Dr. Erkan Türkmen).

Ekiz, Nail,

- * *Muhammed İkbâl'in Felsefesinde İnsan Telakkisi*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Erzurum 1999, 41 s.

Ekmekçi, Adem,

- * *Muhammed İkbâl ve Mehmed Akif Ersoy'un Düşünce Boyutunun Karşılaştırılması*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Erzurum 2001, 89 s.

Gök, Fatma,

- * *M. İkbâl ve M. Akif Ersoy'a Göre Taklit Kavramı*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Ankara 1986, 76 s., (Danışman: Doç.Dr. M. Sait Yazıcıoğlu).

Gönül, Erkan,

- * *İkbâl'in Hitabesi, Hitabenin Pakistan Kurtuluş Hareketine Etkisi* (K.K. Aziz'in *A History of The Idea of Pakistan* isimli eserinin 198-238. sayfalar arasının çevirisi), Yayınlanmamış Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Urdu Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı., Konya 2000, (Danışman: Öğr. Gör. Nuray Özenç).

Kesgin, Ahmet,

- * *Muhammed İkbâl'in Felsefesinin Aksiyon Yönü*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe Tarihi Anabilim Dalı., Ankara 2000, 97 s., (Danışman: Prof.Dr. Murtaza Korlaelçi).

Kırlı, Tahsin,

- * *M. İkbâl'in Tarihi Kişiliği*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslâm Tarihi Anabilim Dalı. Ankara 1984, 46 s., (Danışman: Doç.Dr. İsmet Kayaoğlu).

Mendi, İlyas,

- * *Muhammed İkbâl'de Kişilik Kavramı*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe Tarihi Anabilim Dalı., İzmir 1996, (Danışman: Dr. Veli Urhan).

Okay, Ümit,

- * *M. İkbâl'in 'Külliyatı İkbâl' Adlı Eserinden Seçmeler*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1977. [Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Urdu Dili ve Pakistan Araştırmaları Anabilim Dalı].

Pınar, Dilşad,

- * *İkbâl Gerçeği (1930), İkbâl'in 1930-1934 Yıllarına Bakışı, Modern Tarihçiler ve Demeçler, Geri Adım Atma, Yeniden Değerlendirme* (K.K. Aziz'in *A History of The Idea of Pakistan* isimli eserinin 282-327. sayfalar arasının çevirisi), Yayınlanmamış Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Urdu Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı., Konya 2000, (Danışman: Öğr. Gör. Nuray Öztürk Şen).

Sarıöz, Muzaffer,

- * *Muhammed İkbâl'in Hayatı, Türkiye Olan İlişkileri, İnkılapçı Yönü, Şairliği, Şiirlerinden Örnekler*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Urdu Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı., Konya 1998, (Danışman: Yrd.Prof.Dr. Nuriye Bilik).

Sayın, Yusuf,

- * *Bir Müceddid Filozof: M. İkbâl*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Felsefesi ve Mantık Anabilim Dalı., Ankara 1989, 52 s., (Danışman: Yrd.Doç.Dr. Tahir Yaren).

Şahin, Hüseyin,

- * *Muhammed İkbâl'de Benlik Felsefesi ve Kamil İnsan Anlayışı*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Felsefesi Anabilim Dalı., Ankara 1996, 56 s., (Danışman: Prof.Dr. Mehmet Bayraktar).

Şanlı, Ayşegül,

- * *Muhammed İkbâl'e Göre Benlik*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Felsefesi Anabilim Dalı., Ankara 1996, 35 s., (Danışman: Yrd.Doç.Dr. Tahir Yaren).

Şimşek, Şükrü,

- * *Şikve*, Yayınlanmamış Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Urdu Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı., Konya 1993, 29 s., (Danışman: Prof.Dr. Erkan Türkmen).

EK:

Seminer

Bulgur, Durmuş,

- * “İkbâl ve Bâng-e Darâ'dan Seçmeler”, [*İkbâl'in Bâng-i Derâ* isimli eserinin 1. bölümünün çevirisi], Yayınlanmamış doktora seminer çalışması, Ankara 1996, 72 s., Ankara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Urdu Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. (Danışman: Yrd.Doç.Dr. Şevket Bulu).

Çakır, Erdal,

- * “Sosyal Psikoloji ve İkbâl'de Nefs (Ego-Ben) Kavramı ve Karşılaştırılması”, Yayınlanmamış yüksek lisans seminer çalışması, Bursa 1986, 19 s., (Danışman: Yrd.Doç.Dr. Hayati Hökelekli).

9. Ansiklopedi & Sözlük Maddeleri

A. Çeviri

Abdülhakim, Halife,

- * “Muhammed İkbâl”, çev. Yusuf Ziya Cömert, *İslâm Düşüncesi Tarihi*, ed. M. M. Şerif, Türkçe baskının editörü: Mustafa Armağan, İstanbul 1991, c. 4, s. 401-420.

Afzalur Rahman,

- * *Sîret Ansiklopedisi*, çev. Kenan Dönmez, İnkılâb Yay., İstanbul 1996, [İkbâl'e yapılan atıflar, I, 151; IV, 156, 161, 162, 166, 170, 212, 230; V, 19, 20, 21, 22, 26, 29, 30, 31, 32, 132, 325; VI, 50-51, 58, 232, 240, 250; "Muhammed İkbâl'e Göre Peygamberliğin Sona Ermesi", VI, 203-205.]

Dâr, B.A.,

- * "Muhammed İkbâl", çev. ve haz. Mustafa Armağan, *İslâm'da Bilgi ve Felsefe, Kindî'den İkbâl'e İslâm Düşünürleri* içinde, İz Yay., İstanbul 1997, 166 s., s. 161-166. [Bu bölüm, Paul Edwards'ın baş-editörlüğünde hazırlanan *The Encyclopedia of Philosophy*'deki ansiklopedi maddesinin çevirisidir.]

B. Telif

Ansiklopedi

- * "İkbâl, Muhammed", *Türk Ansiklopedisi*, Millî Eğitim Basımevi, Ankara 1972, XX, 54-55.
- * "İkbâl, Muhammed", *Büyük Ansiklopedi*, Tercüman Gaz. Yay., İstanbul 1980, II, 866.
- * "İkbâl, Muhammed", *Yeni Hayat Ansiklopedisi*, Doğan Kardeş Yay., İstanbul 1983, III, 1638.
- * "İkbâl", *Türkiye Gazetesi Rehber Ansiklopedisi*, İstanbul 1984, VIII, 83.
- * "İkbâl, Muhammed", *Büyük Kültür Ansiklopedisi*, Başkent Yay., Ankara 1984, VI, 2242-2243.
- * "İkbâl, Muhammed", *Genel Kültür Ansiklopedisi*, Tercüman Gaz. Yay., İstanbul 1984, II, 588.
- * "İkbâl, Muhammed", *Yeni Türk Ansiklopedisi*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 1985, IV, 1400-1401.
- * "İkbâl, Muhammed", *Meydan-Larousse, Büyük Lügat ve Ansiklopedi*, İstanbul 1985, XVI, 244.
- * "İkbâl, Sir Muhammed", *Büyük Larousse, Sözlük ve Ansiklopedisi*, Gelişim Yay., İstanbul 1986, IX, 5596.
- * "İkbâl, Sir Muhammed", *AnaBritannica, Genel Kültür Ansiklopedisi*, Ana Yay., İstanbul 1988, XI, 484-485.

Aydın, Mehmet S.,

- * "İkbâl, Muhammed", *Türkiye Diyanet Vakfı, İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2000, XXII, 17-23.

Karaalioğlu, Seyit Kemal,

- * "İkbâl, Muhammed", *Dünya Edebiyatçular Sözlüğü*, İnkılâp ve Ata Kitabevleri, İstanbul 1979, s. 246-247.

10. Takdim Yazıları

Albayrak, Ahmet,

- * "İkbâl: Şarktan Haber Veren Bülbül", (Ahmet Metin Şahin'in İkbâl'den

- yaptığı *Şarktan Haber* isimli çeviri eserine takdim yazısı), Bu eser, Bursa'da Irmak Yayınları tarafından yayına hazırlanmaktadır.
- Asrar, Nisar Ahmed,
* "İkbâl'in Hayat Hikayesi & Eserleri", (İkbâl'den çeviri olarak yayınladığı, Urduca dört kitaptan müteşekkil *Doğu'dan Esintiler* isimli eserinin giriş kısmında), Düşünce Yay., İstanbul 1981, s. 15-43.
- * "İkbâl ve Mevlana", (İkbâl'den çeviri olarak yayınladığı, Urduca dört kitaptan müteşekkil *Doğu'dan Esintiler* isimli eserinin giriş kısmında), Düşünce Yay., İstanbul 1981, s. 45-49.
- Brohi, Allah Bukhsh K.,
* "Giriş", (Muhammed Münevver'in *İkbâl ve Kur'ânî Hikmet* isimli eserinin giriş yazısı), çev. M. Ali Özkan, İnsan Yay., İstanbul 1995, s. 9-18.
- Can, Şefik,
* "Mevlâna ve İkbâl", (Ahmet Metin Şahin'in İkbâl'den yaptığı *Cavidname* isimli çeviri eserine giriş yazısı), Irmak Yay., Bursa 1997, s. V-XXXVIII.
- Dar, B. A.,
* "Giriş", (Zülfikâr Ali Han'ın *Doğudan Bir Ses (İkbâl'in Şiiri)* isimli eserinin giriş yazısı), çev. Turgut Akman, Binbirdirek Yay., İstanbul 1981, s. 9-11.
- Erdoğan, Recep Tayyip,
* "Sunuş", (İstanbul'da, 1-2 Aralık 1995 tarihinde düzenlenen, Uluslararası Muhammed İkbâl Sempozyumu Bildirileri'nden oluşan *Muhammed İkbâl Kitabı*'nın sunuş yazısı), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Yay., İstanbul 1997, s. 7.
- Eşref, Ahmet Bahtiyar,
* "Sunuş", (Celâl Soydan'ın İkbâl'den yaptığı 10 uzun manzumenin çevirisinden oluşan *Aşk ve Tutku* isimli eserine, Aralık 1999 tarihli sunuş yazısı), Akçağ Yay., Ankara ts., s. VII-VIII.
- Gil, Umrao Singh Sher,
* "Önsöz", (Zülfikâr Ali Han'ın *Doğudan Bir Ses (İkbâl'in Şiiri)* isimli eserinin, 1922 tarihli önsöz yazısı), çev. Turgut Akman, Binbirdirek Yay., İstanbul 1981, s. 13-16.
- Han, Zülfikâr Ali,
* "Yazarın Önsözü", (Zülfikâr Ali Han'ın *Doğudan Bir Ses (İkbâl'in Şiiri)* isimli kendi eserine yazdığı, 1922 tarihli önsöz yazısı), çev. Turgut Akman, Binbirdirek Yay., İstanbul 1981, s. 17-18.
- Hesse, Hermann,
* "Önsöz", (Muhammed İkbâl'in Annemarie Schimmel tarafından Almanca'ya çevrilen [1957] *Cavidname* isimli eserine yazdığı önsöz), *Peygamberâne Bir Şair ve Filozof Muhammed İkbâl*, çev. Senail Özkan, Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul 1990, s. V; Bu eser, başlığı değiştirilerek ve çeviride bazı küçük değişiklikler yapılarak, aynı çevirmen tarafından yeniden yayınlanmıştır: *Çağın Mevlânâ'sı Muhammed İkbâl*, Annemarie Schimmel, Kırkambar Yay., İstanbul 2001, s. 13-14.
- İkbâl, Cavid,
* "Sunuş", (İkbâl'in *Stray Reflections -A Note-Book of Allama Iqbal-* isimli not defterini yayına hazırlayan Cavid İkbâl'in babası hakkındaki yazısının çeviri-

- si), *Yansımalar* (Gençlik Notları), çev. Halil Toker, Şûle Yay., İstanbul 2001, s. 7-21.
- Karaca, Yusuf Salih,
 * “Muhammed İkbâl’in Hayatı ve Eserleri”, (İkbâl’den çeviri olarak yayınladığı, *Cebraîl’in Kanadı* isimli eserinin giriş kısmında), Furkan Yay., İstanbul 1983, s. 13-31.
- Kurucu, Ali Ulvi,
 * “Mütercimim Önsözü”, (Ebu’l-Hasen Ali El-Haseni Nedvî’den yaptığı *Büyük İslâm Şairi Dr. Muhammed İkbâl* isimli çeviri eserine sunuş yazısı), Hilal Yay., Ankara 1957, s. 7-14.
- Özkan, Senail,
 * “Mütercimim Sunuşu”, (Annemarie Schimmel’den yaptığı, *Çağın Mevlânâ’sı Muhammed İkbâl* isimli çeviri eserine sunuş yazısı), Kırkambar Yay., İstanbul 2001, s. 7-11.
- Schimmel, Annemarie,
 * “Önsöz”, (İkbâl’den çeviri olarak yayınladığı, *Câvidnâme* isimli eserinin giriş kısmında), Türkiye İş Bankası Yay., Ankara 1958, s. I-XLIV; 2. bsk.: Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1989, s. 9-57; 3. bsk.: Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2000, s. XI-LIX; Farklı baskı: Kırkambar Yay., İstanbul 1999, s. 7-56.
 * “Eseri Takdim”, (Sofi Huri’nin İkbâl’den yaptığı *İslâm’da Dinî Tefekkürün Yeniden Teşekkülü* isimli çeviri eserine takdim yazısı), Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti Ankara Şb., İstanbul 1964, s. XI-XIV; 2. bsk.: Kırkambar Yay., İstanbul 1999, s. 11-14; Iqbal Academy, Lahore 1983, s. XI-XIV. [Ayrıca bu takdim yazısı, kitabın ilk bölümlerinin tefrika edildiği, *Pakistan Postası Dergisi*’nde de yayınlanmıştır: c. 16, sy. 4 (Nisan 1968), s. 10-11.]
- Soydan, Celâl,
 * “İkbâl’e Dair & Eserleri ve Temel Özellikleri & Şiiri & İkbâl ve Mesajının Önemi”, (Yazarın İkbâl’den yaptığı 10 uzun manzumenin çevirisinden oluşan *Aşk ve Tutku* isimli eserinin giriş kısmında), Akçağ Yay., Ankara ts., s. 1-34.
- Şahin, Ahmet Metin,
 * “İkbâl’in Hayatı”, (İkbâl’den çeviri olarak yayınladığı, *Benliğin Sırları* isimli eserinin giriş kısmında), Irmak Yay., Bursa 1998, s. 8-13. Aynı yazı, kendisinin *Benliğin İşaretleri* isimli çeviri eserinde de yer almaktadır: Irmak Yay., Bursa 1998, s. 8-13.
- Tarlan, Ali Nihad,
 * “Hicaz Armağanı Hakkında”, (İkbâl’den çeviri olarak yayınladığı, *Hicaz Armağanı* isimli eserinin giriş yazısı), İstanbul Matbaası, İstanbul 1968, s. 7-9.
 * “İkbâl’in Hayatı ve Eserleri”, (İkbâl’den çeviri olarak yayınladığı, *Şarktan Haber* isimli eserinin giriş kısmında), İkbâl, Türkiye İş Bankası Yay., Ankara 1956, s. IX-XVI; Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti İstanbul Şb. Neşriyatı, İstanbul 1963 (2. bsk.), s. VII-XIII.
 * “İkbâl, Hayatı & Manevî Hüviyeti”, (İkbâl’den çeviri olarak yayınladığı, *Esrar ve Rumuz* isimli eserinin giriş kısmında), Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti İstanbul Şb. Neşriyatı, İstanbul 1964 (2 bsk.), s. 7-18. Aynı metin, ya-

zârın İkbâl'den çeviri olarak yayınladığı, *Hicaz Armağanı* isimli eserinin giriş kısmında da yer almaktadır: İstanbul Matbaası, İstanbul 1968, s. 10-22.

* “Takdim”, (İkbâl'den çeviri olarak yayınladığı, *Zebûr-u Acem'den Seçmeler* isimli eserinin takdim yazısı), Hilâl Yay., İstanbul 1964, s. 5-10.

* “Takriz”, (Yusuf Salih Karaca'nın İkbâl'den yaptığı *Cebraîl'in Kanadı* isimli çeviri eserine yazdığı 1969 tarihli takriz yazısı), Furkan Yay., İstanbul 1983, s. 11-12.

Toker, Halil,

* “Muhammed İkbâl”, (Hayatı & Eserleri), (İkbâl'in üç Urduca eserinden çeviri olarak yayınladığı, *Şu Masmavi Gökyüzünü Kendi Yurdum Sanmıştım Ben* isimli eserinin giriş kısmında), Şûle Yay., İstanbul 1999, s. 11-25; Aynı metin, ufak farklarla, yazârın İkbâl'den çeviri olarak yayınladığı, *Cavidname* isimli eserinin giriş kısmında da yer almıştır: Kaknüs Yay., İstanbul 2002, s. 11-19; Ayrıca, *Mektuplar* isimli eserinin giriş kısmı: Kaknüs Yay., İstanbul 2002, s. 9-16.

* “Muhammed İkbâl'in “Benlik” Felsefesine Dâir”, (İkbâl'in üç Urduca eserinden çeviri olarak yayınladığı, *Şu Masmavi Gökyüzünü Kendi Yurdum Sanmıştım Ben* isimli eserinin giriş kısmında), Şûle Yay., İstanbul 1999, s. 26-30.

Yüksel, Ali,

* “İkbâl ve Eseri Üzerine”, (İkbâl'den çeviri olarak yayınladığı, *İslâmî Benliğin İçyüzü* isimli eserinin giriş kısmında), Fıtrat Yay., İstanbul 1986, s. 7-18. Aynı yazı, kendisinin *Benlik ve Toplum* isimli çeviri eserinde de yer almaktadır: Eksen Yay., İstanbul 1990, s. 11-19; Ancak bu yazı *Benlik ve Toplum* isimli eserin 2. ve 3. baskılarında yer almamıştır: Birleşik Yay., İstanbul 1996 (2. bsk.), İstanbul 1999 (3. bsk.),

* “Duygulu Bir Yürek, Berrak Bir Zihin, Farklı Bir Filozof, Muhammed İkbâl”, Ali Yüksel'in *Benlik ve Toplum* ismiyle İkbâl'den yaptığı iki eser çevirisinin girişindeki yazı: Birleşik Yay., İstanbul 1996 (2. bsk.), İstanbul 1999 (3. bsk.), s. 9-11. [Bu yazı, Birleşik Yayıncılık imzası ile, eserin ilk baskısındaki “İkbâl ve Eseri Üzerine” başlıklı yazı yerine yayınlanmıştır.]

11. Tanıtım & Değerlendirme Yazıları

Acar, Bedir,

* “İkbâl'deki Aydınlik...”, *Yeni Şafak Gazetesi*, 28 Ocak 1998, (Ahmet Metin Şahin'in İkbâl'den yaptığı, *Câvidnâme* isimli eserinin çevirisi üzerine, kendisi ile yapılan konuşmadan aktarımlar)

Ayvazoğlu, Beşir,

* “Câvidnâme”, *Zaman Gazetesi*, 1 Aralık 1995, [“Not Defferi” başlıklı köşesinde] (İstanbul, Uluslararası Muhammed İkbâl Günleri dolayısıyla, İkbâl'in *Câvidnâme* isimli eserinin tanıtımı ve Türkçe'deki diğer eserleri hakkında...)

Çoraklı, Selim,

* “Dinî Düşüncenin Yeniden Doğuşu”, *Zaman Gazetesi*, 13 Şubat 1997, s. 2. [“Kitâbî Kritik” başlıklı sayfasında] (N. Ahmet Asrar'ın İkbâl'den yaptığı *İs-*

lâmda Dinî Düşüncenin Yeniden Doğuşu isimli çeviri eserinin Birleşik Yayıncılık tarafından yapılan yeni baskısı üzerine).

Kaymak, Semanur,

- * “İlmin ve Aşkın İkbâl’i”, *Yeni Şafak Gazetesi*, 8 Aralık 1999, (A. Schimmel’in İkbâl’den yaptığı *Câvidnâme* isimli eserinin çevirisinin Kırkambar Yayınları tarafından yapılan yeni baskısı üzerine, İkbâl hakkında yazılan bir yazı).

Önder, Mehmet,

- * “Pakistanın Millî Şairi Muhammed İkbâl ve Makamı”, *Türk Yurdu Dergisi*, c. 5, sy. 2 (320) (Şubat 1966), s. 9. [12 Aralık 1965 tarihinde, Konya Mevlânâ Türbesi bahçesinde, İkbâl adına yapılan anıt dolayısıyla].

Yıldırım, Yunus Emre,

- * “Şiirleri Aynasında İkbâl”, *Zaman Gazetesi*, 7 Aralık 1995, (Muhammed Han Kayani’nin aynı isimdeki kitabının kısa tanıtım yazısı).

12. İkbâl Programları

Sempozyum

- * *Uluslararası Muhammed İkbâl Sempozyumu*, İstanbul, 1-2 Aralık 1995, Org. İstanbul Büyükşehir Belediyesi (Tebliğler yayınlanmıştır: *Muhammed İkbâl Kitabı*, İstanbul 1997).

Panel

- * *Vefatının 57. Sene-i Devriyesinde Muhammed İkbâl (Fikirleri ve Eserleri)*, Ankara, 29 Nisan 1995, Org. Türkiye ve Türk Dünyası İktisadi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı (TİSAV) [Pakistan Büyükelçiliği’nin katkılarıyla], Türkiye Diyanet Vakfı Konferans Salonu. (Tebliğler yayınlanmamıştır.)
- * *Akif ve İkbâl Paneli*, Ankara, 3 Kasım 2001, Org. Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Salonu. (Tebliğler yayınlanmamıştır.)

Konferans

- * *İkbâl’in 14. Ölüm Yıldönümü Münasebetiyle Konferanslar*, İstanbul, Marmara Lokali, 21 Nisan 1952, Org. Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti.
- * *İkbâl’in 24. Ölüm Yıldönümü Münasebetiyle Konferanslar*, İstanbul, Eminönü Öğrenci Lokali, 21 Nisan 1962, Org. Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti.
- * *Allama İqbal Konferansı*, Cavid İkbâl, İstanbul Ün. Edebiyat Fakültesi Genel Kurul Salonu, 27 Nisan 1987, Org. Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti.

Genel Program

- * *İkbâl Günü* (İkbâl’in 13. Ölüm Yıldönümü Münasebetiyle), Ankara, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Salonu, 21 Nisan 1951, Org. Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti.
- * *İkbâl’i Anma Günü* (İkbâl’in 14. Ölüm Yıldönümü Münasebetiyle), İstanbul, Marmara Lokali, 21 Nisan 1952, Org. Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti.

- * *İkbâl'i Anma Günü* (İkbâl'in 24. Ölüm Yıldönümü Münasebetiyle), İstanbul, Eminönü Öğrenci Lokali, 21 Nisan 1962, Org. Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti.
- * *İkbâl Günü*, İstanbul, Güzel Sanatlar Akademisi Salonu, 3 Mayıs 1965, Org. Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti.
- * *İkbâl'i Anma Günü*, Ankara, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Salonu, 21 Nisan 1970, Org. Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti & Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Urdu Dili ve Pakistan Tetkikleri Kürsüsü & Pakistan Büyükelçiliği.
- * *İkbâl Günü Kitap Sergisi*, (İkbâl'in Doğumunun 101. Yıldönümü dolayısıyla), Ankara, Milli Kütüphane Salonu, 7 Mayıs 1973.
- * *İkbâl'i Anma Günü* (İkbâl'in 36. Ölüm Yıldönümü Münasebetiyle), Ankara, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Salonu, 9 Mayıs 1974, Org. Türk-Pakistan Dostluk ve Kültür Derneği ile Türk-Pakistan Kadınları Dostluk Derneği.
- * *İkbâl'i Anma Günü* (İkbâl'in 36. Ölüm Yıldönümü Münasebetiyle), İstanbul, İl Genel Meclisi Salonu, Nisan 1974, Org. Türkiye-Pakistan Kültür Derneği, İstanbul Şubesi.
- * *Allame Muhammed İkbâl Günü* (İkbâl'in 98. Doğum Yıldönümü Münasebetiyle), Ankara, Türk Tarih Kurumu Salonu, 29 Aralık 1975, Org. Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti & Pakistan Büyükelçiliği.
- * *İkbâl Gecesi* (İkbâl'in 107. Doğum Yıldönümü Münasebetiyle), Ankara, Pakistan Büyükelçiliği, 28 Kasım 1984, Org. Pakistan Büyükelçiliği.
- * *İkbâl'i Anma Günü*, Yıldız Sarayı, Seyir Köşkü Salonu, 25 Mart 1998, Org. İslam Tarih, Kültür ve Sanat Araştırma Merkezi (IRCICA) & Türkiye-Pakistan Kadınlar Dostluk Derneği & İstanbul Pakistan Başkonsolosluğu.
- * *Uluslararası Muhammed İkbâl Günleri* (International Muhammed Iqbal Days), İstanbul, 30 Kasım-2 Aralık 1995, Org. İstanbul Büyükşehir Belediyesi.
- * *Muhammed İkbâl Sergisi*, 30 Kasım 1995
- * *Uluslararası Muhammed İkbâl Sempozyumu*, 1-2 Aralık 1995
- * *Muhammed İkbâl Günleri, Şiir Gecesi*, 1 Aralık 1995
- * *Muhammed İkbâl Günleri, Konser*, 2 Aralık 1995

13. Gazetelerde İkbâl

Acar, Bedir,

- * "İkbâl'deki aydınlık...", Yeni Şafak Gazetesi, 28 Ocak 1998, (Ahmet Metin Şahin'in İkbâl'in *Câvidnâme* isimli eserinin çevirisi üzerine, kendisi ile yapılan konuşmadan aktarımlar)

Artam, Nurettin,

- * "Şair Doktor İkbâl", Ulus Gazetesi, 21 Nisan 1951; *Rumî ve İkbâl*, İstanbul 1952, 'La Turquie Moderne' Basımevi, s. 61-62.

Armağan, Mustafa,

- * "Kıyamet ol ki Kıyameti Anlayasın!", Zaman Gazetesi, 16 Aralık 1997, ["Çepeçevre" başlıklı köşesinde] (İkbâl'in Mevlânâ'yı değerlendirme biçimi hakkındaki yazısı).

Asrar, N. Ahmed,

- * “İkbâl Geleceğin Habercisiydi”, (Ferhat Koç'un kendisi ile yaptığı röportaj), Millî Gazete, 01 Aralık 1984, s. 1, 9.
- * “Muhammed İkbâl'e Olan Minnet Borcumuz”, Yeni Mesaj Gazetesi, 3 Nisan 1998, [“Doğudan Esintiler” başlıklı köşesinde] (İslam Tarih, Kültür ve Sanat Araştırma Merkezi, Türkiye-Pakistan Kadınlar Dostluk Derneği ve İstanbul Pakistan Başkonsolosluğu'nun İstanbul'da, 25 Mart 1998 tarihinde ortaklaşa düzenlediği “İkbâl'i Anma Günü”nde yaptığı konuşma üzerine..)

Aydın, Mehmet,

- * “Asrımızın Mevlanası İkbâl (Orta Yolda Olma Esasına Riayet)”, Tercüman Gazetesi, 28 Temmuz 1981. [Ramazan 1401 dolayısıyla hazırlanan Ramazan Eki].

Aymaz, Abdullah,

- * “Kardeş Ülke: Pakistan-3 (Lahor'da gül tabiiliği)”, Zaman Gazetesi, 8 Mart 2000.

Ayvazoğlu, Beşir,

- * “Câvidnâme”, Zaman Gazetesi, 1 Aralık 1995, [“Not Defteri” başlıklı köşesinde] (“İstanbul, Uluslararası Muhammed İkbâl Günleri” dolayısıyla, İkbâl'in *Câvidnâme* isimli eserinin tanıtımı ve Türkçe'deki diğer eserleri hakkında...).
- * “Mevlana, Goethe ve İkbâl”, Zaman Gazetesi, 5 Haziran 1999, [“Not Defteri” başlıklı köşesinin “*Güldeste*” isimli alt bölümünde].

Bıyık, Ahmet,

- * “Şiirin İki Kutbu Buluşuyor”, Zaman Gazetesi, 2 Kasım 2001, (Mehmet Akif Ersoy Fikir ve Sanat Vakfı tarafından, 3 Kasım 2001 tarihinde, Ankara'da Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği Salonu'nda düzenlenen “Akif ve İkbâl” konulu panel hakkında haber).

Can, Hamit,

- * “İkbâl'in Ardından” (Pakistan'ın milli şairi ve manevi kurucusu, İstanbul'da düzenlenen bir toplantıyla anıldı.), Yeni Şafak Gazetesi, 6 Aralık 1995. [İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin düzenlediği Uluslararası Muhammed İkbâl Günleri ve Sempozyumu dolayısıyla].

Çoraklı, Selim,

- * “Dini Düşüncenin Yeniden Doğuşu”, Zaman Gazetesi, 13 Şubat 1997, s. 2. [“Kitâbî Kritik” başlıklı sayfasında] (N. Ahmet Asrar'ın İkbâl'den yaptığı *İslâmda Dini Düşüncenin Yeniden Doğuşu* isimli eserinin çevirisinin Birleşik Yayıncılık tarafından yapılan yeni baskısı üzerine).

Dağlı, Nihat,

- * “İslam'ın ‘Güleryüzü’nü Görmek...”, Zaman Gazetesi, 2 Nisan 1999. (Eva de Vitray-Meyerovitch'in *İslam'ın Güleryüzü* isimli eseri üzerine, İkbâl atıflarının bulunduğu bir yazı).

Doğan, D. Mehmet,

- * “İkbâl'in İki Yüzü”, Yeni Şafak Gazetesi, 07 Aralık 1995. [“Alıntı” köşesinde, Akit Gazetesi'nden].

Doğan, Süleyman,

- * “Vefatının 55. Yıldönümü, Büyük İslam Mütefekkeri ve Şairi Muhammed İkbâl-1; İmanım Aşk, Kölem Akıldır.”, Zaman Gazetesi, 21 Nisan 1993, s. 8; “... Muhammed İkbâl-2; Aşksız Dünya, Soğuk ve Sessiz”, 22 Nisan 1993, s. 8. [Röportaj-Dizi-İnceleme sayfasında].

Gün, Ahmet F.,

- * “Muhammed İkbâl’e Göre Türk Modernleşmesi”, Milli Gazete, 3 Nisan 2001; 4 Nisan 2001.

İkbâl, Cavid,

- * “Babam İkbâl”, I-V, çev. Yener Sonuşen, Diriliş Gazetesi, sy. 75-79, 9-13 Ocak 1983, 2.sayfalar; Aynı yazı *Diriliş Dergisi*’nde de yayınlanmıştır: 7. Dönem, sy. 1 (25 Temmuz 1988), s. 11; sy. 2 (1 Ağustos 1988), s. 14; sy. 3 (8 Ağustos 1988), s. 14-15.

Karadeniz, Zeria,

- * “Mevlânâ Rumî ve Şair İkbâl” (12. Ölüm Yılı dolayısıyla), Son Saat Gazetesi, 03 Mayıs 1950; *Rumî ve İkbâl*, İstanbul 1952, ‘La Turquie Moderne’ Basımevi, s. 66-67.

Karahan, Abdülkadir,

- * “Dr. Muhammed İkbâl ve Mevlânâ’mız”, Vatan Gazetesi, c. 12, sy. 3929 (22 Nisan 1952), s. 2; *Pakistan’ın Büyük Millî Şairi İkbâl Hakkında Konferanslar*, Anıl Matbaası, İstanbul 1952, s. 35-38.

Kayani, M. Han,

- * “İkbâl’in Düşünce Dünyası”, Yeni Şafak Gazetesi, 17 Kasım 1995. [“Yeni Ufuklar” başlıklı köşesinde] (İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin düzenlediği Uluslararası Muhammed İkbâl Günleri ve Sempozyumu dolayısıyla).
- * “İslam Şairi İkbâl”, Yeni Şafak Gazetesi, 15 Aralık 1995. [“Yeni Ufuklar” başlıklı köşesinde] (İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin düzenlediği Uluslararası Muhammed İkbâl Günleri ve Sempozyumu dolayısıyla).
- * “Kuruluşunun 50. Yıldönümünde Pakistan ve Muhammed İkbâl’in Hayatı-1; Pakistan’ın Fikir Babası İkbâl”, Yeni Şafak Gazetesi, 14 Ağustos 1997; “...İkbâl’in Hayatı-2; İkbâl’in Batı’ya Bakışı”, 15 Ağustos 1997, “...İkbâl’in Hayatı-3; İkbâl’in İdealist Çıkışı”, 16 Ağustos 1997; “...İkbâl’in Hayatı-4; İkbâl’in Hilafetin İlgasına Karşı Tavrı”, 17 Ağustos 1997; “...İkbâl’in Hayatı-5; İkbâl’in Cihan-ı Şümûl Birliği Görüşü”, 18 Ağustos 1997.
- * “Şiir, Siyaset ve İslâm-1”, Yeni Şafak Gazetesi, 16 Aralık 1997. [kendi köşesinde].

Kaymak, Semanur,

- * “İlmin ve Aşkın İkbâl’i”, Yeni Şafak Gazetesi, 08 Aralık 1999, (A. Schimmel’in İkbâl’den yaptığı *Câvidnâme* isimli eserinin çevirisinin Kırkambar Yayınları tarafından yapılan yeni baskısı üzerine, İkbâl hakkında yazılan bir yazı).

Kılıç, Sadık,

- * “Aklın Önemi ve Düşünce Hürriyeti”, Zaman Gazetesi, 26 Kasım 1996, s. 14; 27 Kasım 1996, s. 14; 28 Kasım 1996, s. 14; 29 Kasım 1996, s. 14; 30 Kasım 1996, s. 14. [İkbâl’e yapılan atıflar: 27 Kasım 1996, s. 14; 30 Kasım 1996, s. 14].

- * “Bir Şebnem ya da Bir Deryâ Olmak...”, Yeni Şafak Gazetesi, 20 Ocak 1997. [“Haftada Bir” başlıklı köşesinde] (İkbâl’in, insanın tarihte etkin olabilmesi için insanın özbenliğine sahip çıkması önerisini dile getiren bir yazı)
- * “Çünkü Kalb, Aşk’tan Halî, Şevkten Mahrûm...”, Yeni Şafak Gazetesi, 3 Mart 1997. [“Haftada Bir” başlıklı köşesinde] (Nietzsche, İkbâl, aşk ve miraç ilişkisini içeren bir yazı).
- Kocar, Vedat,
- * “Doğu’nun Muzdarip Şairi, Muhammed İkbâl”, Zaman Gazetesi, 21 Nisan 1990, s. 2, 10.
- * “Vefatının 53. Senesinde Muhammed İkbâl-1; Resulullah’a Sunulan Hediyeye”, Zaman Gazetesi, 21 Nisan 1991, s. 2; “Vefatının 53. Senesinde Muhammed İkbâl-2; Her Gün Yenilenen İnsan”, Zaman Gazetesi, 22 Nisan 1991, s. 2.
- * “Bir İkbâl Yaşadı”, Zaman Gazetesi, 21 Nisan 1992; 22 Nisan 1992.
- Nalbantoğlu, Muhiddin,
- * “İstiklâl Savaşımızda Muhammed İkbâl”, Tercüman Gazetesi, 30 Kasım 1981, s. 2.
- Öczan, Mustafa,
- * “İkbâl Günleri”, Yeni Şafak Gazetesi, 06 Aralık 1995. [kendi köşesinde] (İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin düzenlediği Uluslararası Muhammed İkbâl Günleri ve Sempozyumu dolayısıyla).
- Öztürk, Yaşar Nuri,
- * “Muhammed İkbâl’de Aşk ve İstirap”, Star Gazetesi, 27 Nisan 2001, s. 4. [kendisine ayrılan sayfada] Yazarın, *Yeniden Yapılanmak (Kur’ân’a Dönüş)* isimli eserinden bir bölüm: İstanbul 1996, s. 104-108.
- * “İkbâl ve Softaizm”, Star Gazetesi, 11 Mayıs 2001, s. 15. [kendisine ayrılan sayfada] Yazarın, *Yeniden Yapılanmak (Kur’ân’a Dönüş)* isimli eserinden bir bölüm: İstanbul 1996, s. 119-121.
- Rahman, Ubeyd,
- * “Büyük şair: Muhammed İkbâl (Şair-i Meşrik’in Vefatının Üzerinden 55 Sene Geçti)”, Zaman Gazetesi, 22 Nisan 1993, s. 11. [Kültür sayfasında]
- Refik, İbrahim,
- * “Sonsuza Uzayan Bir Çılgılık, Muhammed İkbâl-1; Son Asrın Mevlânâsı...”, Zaman Gazetesi, 22 Nisan 1992. [Röportaj-Dizi-İnceleme sayfasında] (Bu yazı dizisinin devamına ulaşamadık.)
- Sarı, Osman,
- * “Uyarı Şiirleri”, Zaman Gazetesi, 16 Şubat 1991, s. 3. (“Haftada Bir” Köşesinde) [Salih bin Şerif, Muhammed İkbâl, Mehmet Akif, Necip Fazıl, Sezai Karakoç].
- Selvi, M. Fatih,
- * “İkbâl’e Uluslararası Sempozyum”, Zaman Gazetesi, 29 Kasım 1995, s. 17. (İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nin düzenlediği Uluslararası Muhammed İkbâl Günleri ve Sempozyumu dolayısıyla).
- Sevük, İsmail Habib,
- * “İkbâl ve Türkler”, Cumhuriyet Gazetesi, c. 27, sy. 9962 (24 Nisan 1952), s. 2.

Şahiner, Necmeddin,

* “Altmışdördüncü Ölüm Yılında Dost-Kardeş Pakistan’ının... İslâm Şairi Muhammed İkbâl”, Zaman Gazetesi, 21 Nisan 1992. [Röportaj-Dizi-İnceleme sayfasında]

* “Vefatının 66. Yıldönümünde Kardeş Pakistan’ının Büyük Şairi, Dr. Muhammed İkbâl”, Zaman Gazetesi, 21 Nisan 1994.

Taner, Süha Sakib,

* “Pakistan’ın Büyük Şair ve Mütefekkiri Mehmed İkbâl”, Cumhuriyet Gazetesi, 1 Mayıs 1950; *Rumî ve İkbâl*, İstanbul 1952, ‘La Turquie Moderne’ Basımevi, s. 63-65.

Tarlan, Ali Nihad,

* “İkbâl Hind Müslümanlarına Hayat Verdi”, Yeni Asya Gazetesi, 16 Nisan 1976.

Ülken, Hilmi Ziya,

* “İkbâl’in Yıldönümü”, Yeni Sabah Gazetesi, c. 17, sy. 5789 (18 Nisan 1955), s. 2.

Yıldırım, Yunus Emre,

* “Şiirleri Aynasında İkbâl”, Zaman Gazetesi, 7 Aralık 1995, (Muhammed Han Kayani’nin aynı isimdeki kitabının kısa tanıtım yazısı)

İsimsiz

* “Dünya Çapında Bir Şairin Ardından (Batı dinamizmi ile Doğu Maneviyatının Yüksek Hamurkârı İkbâl ve Dünya Görüşü)”, Zafer Gazetesi, 10 Mayıs 1950; *Rumî ve İkbâl*, İstanbul 1952, ‘La Turquie Moderne’ Basımevi, s. 68-69.

* “Mısralarıyla Gönülleri Heyecana Veren İslâm Şairi İkbâl”, Yeni İstiklâl Gazetesi, 26 Nisan 1960, s. 2, ?.

14. Muhtelif

Tarlan, Ali Nihad,

* “*Aşk Sevinçten Nâra Attı*”, (*Konuşma metni; ancak nerede sunulduğunu tespit edemedik.*), (Yolcu, Ey Şark Kavimleri, Kölelik Kitabı isimli *İkbâl*’den yaptığı çeviri eserinin son kısmında), *M. İkbâl Derneği Yay.*, İstanbul 1976, s. 149-160.

A. İkbâl’e Yazılmış Şiirler

Akdemir, A. Rıza,

* “Selâm” (Pakistan ve İkbâl için bir şiir), *Pakistan Postası Dergisi*, c. 12, sy. 10 (Ocak 1965), s. 16.

Büyükağaoğlu, F.,

* “Doğudan Gelen Ses”, *Rumî ve İkbâl* içinde, İstanbul 1952, ‘La Turquie Moderne’ Basımevi, s. 52.

Dürüst, Kâmil,

* “Pakistan ve İkbâl İçin”, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 13, sy. 3 (Haziran 1965), s. 12. [Bestelenmiş bir şiir].

Karahan, Abdülkadir,

- * “Muhammed İkbâl”, [Şiir, 17-18 Nisan 1958 tarihinde yazılmış.], *Pakistan Postası Dergisi*, c. 5, sy. 123 (Mayıs 1958), s. 5-6; Ayrıca *Türkiye’de Dr. Muhammed İkbâl* içinde, Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti Yay., İstanbul 1962, Sıralar Matbaası, s. 38.

Kurucu, Ali Ulvi,

- * “Büyük İkbâl’in Aziz Ruhuna”, (Şairin, Ebu’l-Hasen Ali El-Haseni Nedvî’den yaptığı *Büyük İslâm Şairi Dr. Muhammed İkbâl* isimli çeviri eserinin son kısmında), Hilal Yay., Ankara 1957, s. 79-80.
- * “Mücahit”, (Şairin, Ebu’l-Hasen Ali El-Haseni Nedvî’den yaptığı *Büyük İslâm Şairi Dr. Muhammed İkbâl* isimli çeviri eserinin son kısmında), Hilal Yay., Ankara 1957, s. 81-82.

Nihâl, Şükûfe,

- * “İkbâl ve Pakistan”, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 6, sy. 141 (Şubat 1959).
- * “İkbâle Ulaşmak”, *Pakistan Postası Dergisi*, c. 7, sy. 207 (Kasım 1961), s. 7.
- * “Büyük İkbâl’e”, *Türkiye’de Dr. Muhammed İkbâl* içinde, Türkiye-Pakistan Kültür Cemiyeti Yay., İstanbul 1962, s. 27-28.
- * “Şiir” (İkbâl için bir rubai), *Pakistan Postası Dergisi*, c. 11, sy. 12 (Mart 1964), s. 10.

Tarlan, Ali Nihad,

- * “İkinci Konya (İkbâl’in Türbesinde)”, (Kendi el yazısı ile; İkbâl’in 19. Ölüm Yıldönümü’nde İkbâl Akademisi’nin Lahor’da düzenlediği törende, İkbâl’in Türbesi’ni ziyaret etmesi dolayısıyla yazdığı şiir), *Mevlâna* içinde, Hareket Yay., İstanbul 1974, s. 105-108; (*Yolcu, Ey Şark Kavimleri, Kölelik Kitabı* isimli İkbâl’den yaptığı çeviri eserinin son kısmında), M. İkbâl Derneği Yay., İstanbul 1976, kendi el yazısı ile: s. 161-163; Türkçesi: s. 129-131.
- * “Mevlânâ ve İkbâl”, (Kendi el yazısı ile; Konya 1961), (*Yolcu, Ey Şark Kavimleri, Kölelik Kitabı* isimli İkbâl’den yaptığı çeviri eserinin son kısmında), M. İkbâl Derneği Yay., İstanbul 1976, s. 164.

Yazıcı, Ekrem,

- * “Pir Şair” (İkbâl için bir şiir), *Pakistan Postası Dergisi*, c. 32, sy. 9-12 (Eylül-Aralık 1984), s. 17.
- * “Uzaktaki Anadolu” (Pakistan ve İkbâl için bir şiir), *Pakistan Postası Dergisi*, c. 32, sy. 9-12 (Eylül-Aralık 1984), s. 20.

B. İkbâl Bibliyografyaları

Karahan, Abdülkadir,

- * “Seçme Bibliyografya”, (Dr. Muhammed İkbâl ve Eserlerinden Seçmeler isimli eserinin son kısmında), İstanbul 1974, Merkezi Andlaşma Teşkilâtı (CENTO), s. 203-217; 2. bsk.: Doğudan Gelen Ses, İkbâl, İstanbul 2001, Ufuk Kitapları, s. 145-157.

Schimmel, Annemarie,

- * “Bibliyografya”, (İkbâl’den çeviri olarak yayınladığı, Câvidnâme isimli eserinin son kısmında), Ankara 1958, Türkiye İş Bankası Yay.; 2. bsk.: Ankara

1989, Kültür Bakanlığı Yay., s. 433-442; 3. bsk.: Ankara 2000, Kültür Bakanlığı Yay., s. 375-386; Farklı baskı: İstanbul 1999, Kırkambar Yay., s. 442-448.

C. Şiir Kaseti

Atuner, Ferdi, [Okuyan]

* “Allah’ın Ülkesi”, (İkbâl’in Endülüs ile ilgili bir şiiri), *Endülüs’e Ağıt* isimli şiir kasetinin içinde, İstanbul 1990, Yapım: İnkılâb Ltd.

Gürsel, Münir, [haz.]

* *Kervanın Çağrısı*, (İkbâl’den seçme şiirler), İstanbul 1992, Yapım: Giz Ajans, Dağıtım: Azim Dağıtım.

D. Pul

* *Allama Mubammed İkbâl*, 1877-1977, (Türkiye Cumhuriyeti, Posta 400 Kuruş), İzmir 1977, Ticaret Matbaacılık.

Not: Ayrıca bazı günlük takvimlerde, İkbâl’in vefat yıldönümü olan 21 Nisan tarihinde İkbâl’in hayatı ve eserleri hakkında çok kısa açıklamalar bulmak mümkündür. Örnek olarak; Saatli Maârif ve Ufuk Takvimi’ni verebiliriz.

EK:

I. Ana Hatlarıyla İkbâl’in Hayatı *

- 1877 9 Kasım Siyalkot: Doğum.
Cami, İlk ve Orta Okul, Scotch Mission High School
- 1891 Pencap Üniversitesi, Orta Okul Sınavı [14]
- 1893 Pencap Üniversitesi, Sanat Fakültesi’nde Giriş ve Arapça Sınavı [16]
- 1895 Lahor: Government College [18]
- 1897 Mezuniyet (Sanat & Arapça) [20]
- 1899 Pencap Üniversitesi, Felsefe Lisans Üstü (M.A.) Derecesi [22]
Pencap Üniversitesi, Oriental College’de
Arapça Öğretim Görevlisi [22]
- 1901 Pencap Üniversitesi, Oriental College’de
İngilizce Öğretim Görevlisi [24]
- 1901 Amritsar: I. Keşmir Konferansı [24]
- 1901 Pencap Üniversitesi, Oriental College’de
Felsefe Öğretim Görevlisi [24]
- 1905-7 İngiltere: Cambridge Üniversitesi, Trinity College
Felsefe & Hukuk [28]
- 1907 Almanya: Heidelberg Üniversitesi & Münih Üniversitesi,
Felsefe Doktoru Ünvanı [30]
- 1907-8 Londra Üniversitesi, Arapça Öğretim Üyesi [30-1]

* Köşeli parantez içindeki rakamlar, İkbâl’in yaşımı göstermektedir.

- 1908 İngiltere: Cambridge Üniversitesi, Hukuk Diploması [31]
 1908 Müslümanlar Birliği Londra Şubesi Üyesi [31]
 1908-11 Lahor: Government College (Felsefe Profesörü) [31]
 1908 Lahor Yüksek Mahkemesi (Avukat) [31]
 1914 9 Kasım, Annesinin Vefatı! [37]
 1918 Madras: Müslüman Eğitim Birliği'nde Konferanslar [41]
 1923 Sir Ünvanı (Bilgelik ve Şiirsel Yetenek) [46]
 1924 İslâm'ı Koruma Derneği Başkanı [47]
 1926-9 Pencap Yasama Meclisi Üyesi [49]
 1928-9 Madras & Haydarabad & Aligarh Üniversitesi Konferanslar [51]
 1929 Şemsu'l-Ulema, Mevlevî Syed Mir Hasan Vefatı! [52]
 1930 17 Ağustos, Babasının Vefatı! [53]
 1930 Allahabad: Hindistan Müslümanları Birliği'nde *Pakistan fikri* [53]
 1930-1 Londra (Yuvarlak Masa Toplantıları) [53-4]
 1931 Fransa, Paris Ziyareti [54]
 1931 Kudüs Konferansı
 1933 İtalya, Roma: Mussolini ile Görüşmesi [56]
 1933 İspanya: Kurtuba Camii Ziyareti [56]
 1933 Afganistan Ziyareti [56]
 1933 Pencap Üniversitesi, Edebiyat Doktoru Ünvanı [56]
 1933 Idara-ı Maarif'i İslâmiyye Üyesi [56]
 1937 Ezher Üniversitesi'nden Âlimlerin Ziyareti [60]
 1938 21 Nisan Lahor: Vefat [61]

II. İkbâl'in Eserleri

- 1903 1. *İlmu'l-Iktisad* (İslâm İktisadı) [26] (Urduca)
 1908 2. *The Development of Metaphysics in Persia* (A Contribution To The History of Muslim Philosophy) (Doktora): İslâm Felsefesi Tarihine Bir Katkı (İran'da Metafizik İlimlerin Tekâmülü) [31] (İngilizce)
 1915 3. *Esrâr-ı Hûdî* (Benliğin Sırları) [38] (Farsça)
 1918 4. *Rumûz-u BiHûdî* (Benlikten Geçmenin Remizleri) [41] (Farsça)
 1923 5. *Peyâm-ı Meşrik* (Şarktan Haber) [46] (Farsça)
 1924 6. *Bâng-i Derâ* (Kervanın Çağrısı) [47] (Urduca)
 1927 7. *Zebûr-i Acem* (Acem İlahileri) [50] (Farsça)
 8. *Gülşen-i Râz-ı Cedîd* (Sırgüllerinin Açtığı Bahçe) [50] (Farsça)
 9. *Bendeğînâme* (Kulluk Kitabı) [50] (Farsça)
 1930 10. *The Reconstruction of Religious Thought in Islam* (İslâm'da Dinî Düşüncenin Yeniden Yapılanması) [53] (İngilizce)
 1932 11. *Câvidnâme* (Sonsuzluk Kitabı) [55] (Farsça)
 1934 12. *Müsafır* (Yolculuk Hatırası) [57] (Farsça)
 1935 13. *Bâl-i Cibril* (Cebrail'in Kanadı) [58] (Urduca)
 1936 14. *Pes Çi Bâyed Kerd Ey Ekvâm-ı Şark* (Bundan Sonra Ne Yapmalı Ey Şark Kavimleri) [59] (Farsça)
 1936 15. *Darb-i Kelîm* (Hz. Musa'nın Darbesi) [59] (Urduca)
 1938 16. *Armağan-ı Hicâz* (Hicaz Armağanı) [61] (Urduca & Farsça)